

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

РУНОВА ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 342.9 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ В ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ
СУДІВ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
(доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів
мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник —
Пахомов Володимир Васильович,
доктор юридичних наук, доцент

Суми 2017

АНОТАЦІЯ

Рунова В. В. Адміністративні процедури в діяльності господарських судів України. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (081 – Право). — Сумський державний університет. — Суми, 2017.

Дисертацію присвячено аналізу сутності та особливостей адміністративних процедур в діяльності господарських судів України, а також шляхів удосконалення їх реалізації. Здійснено характеристику поняття та особливостей господарських судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права. Доведено, що місце та функціональне призначення господарських судів у національній судовій системі обумовлені наступними чинниками: а) переліком господарських спорів, на розгляді та вирішенні яких спеціалізуються господарські суди; б) адміністративно-територіальним устроєм держави, з урахуванням якого побудована мережа господарських судів; в) наявності в складі судової системи господарських судів трьох інстанцій, що здійснюють свою діяльність у межах відповідної стадії господарського процесу; г) переліком завдань, що покладаються на господарські суди; д) змістом, сутністю та природою самого господарського суду; е) багатоманітністю виконуваних функцій; є) особливим процедурно-процесуальним характером діяльності господарського суду.

Розкриваються сутність та значення адміністративних процедур в діяльності господарських судів. Так, під адміністративними процедурами в діяльності господарських судів запропоновано розуміти визначений адміністративним законодавством послідовний порядок управлінської або організаційно-розпорядчої діяльності суду, судді або уповноваженої особи щодо прийняття управлінського рішення або виконання управлінської функції з метою створення та забезпечення належних умов для ефективного

відправлення господарського судочинства. Обґрунтовано, що значення адміністративних процедур в діяльності господарських судів полягає у тому, щоб: а) організаційно забезпечити діяльність господарських судів; б) забезпечити права, свободи і законні інтереси фізичних та юридичних осіб; в) утворити єдиний підхід/алгоритм дій уповноважених осіб господарського суду щодо прийняття управлінського рішення; г) забезпечити гласність діяльності господарських судів у ході прийняття та реалізації організаційно-розпорядчих чи управлінських рішень; г) у встановленому законом порядку забезпечити примусове виконання рішень; д) забезпечити ефективність діяльності господарського суду відповідно до міжнародних норм і стандартів.

Здійснено розмежування адміністративних та інших правовідносин, які виникають під час реалізації адміністративних процедур господарськими судами, у зв'язку з чим акцентовано увагу, що відносини в господарських судах можуть носити конституційно-правовий, цивільно-правовий, трудовий, фінансовий, господарсько-процесуальний характер, тощо. Встановлено, що основна природа правовідносин, які виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами, — публічна, вона є визначальною для всієї системи взаємозв'язків у межах організації судоустрою України.

Аналізуються правові засади організації діяльності господарських судів та визначається місце серед них адміністративно-правового регулювання. Доведено, що організація діяльності господарських судів чітко регламентована чинним законодавством та включає в себе дворівневу систему нормативного забезпечення. До першого рівня віднесено законодавчі акти, які, в свою чергу, поділено на правові акти загального спрямування та правові акти спеціального спрямування. Останні також поділено на керівні та супутні правові акти залежно від мети прийняття документа. До другого рівня віднесено акти внутрішнього регулювання.

Здійснюється класифікація адміністративних процедур у діяльності господарських судів за організаційно-функціональним напрямком, тобто враховуючи специфіку тих функцій, що віднесені законодавством до повноважень таких судів. Виокремлено юрисдикційні, установчі та внутрішньоорганізаційні адміністративні процедури. Зокрема, під юрисдикційними адміністративними процедурами у діяльності господарських судів запропоновано розуміти процедури, спрямовані на забезпечення провадження за позовними заявами, на розгляд яких уповноважені господарські суди України відповідно до Господарського кодексу України. Під установчими адміністративними процедурами у діяльності господарських судів запропоновано розуміти процедури, які визначають: порядок створення, реорганізації та ліквідації господарських судів, кількість суддів у суді, порядок обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад. До таких процедур віднесено: а) процедуру утворення господарського суду; б) процедуру ліквідації господарського суду; в) процедуру обрання суддів господарських судів на адміністративні посади; г) процедуру звільнення суддів господарських судів з адміністративних посад. Встановлено, що внутрішньоорганізаційними адміністративними процедурами у діяльності господарських судів є наступні: а) організація та здійснення кадрової роботи; б) нормотворчі процедури; в) процедури організаційного забезпечення діяльності судів; г) процедури забезпечення діловодства та документообігу; ґ) адміністративні процедури, пов'язані з організацією фінансової роботи та матеріально-технічним забезпеченням; д) інформаційно-аналітичні процедури; е) контрольно-наглядові процедури; є) адміністративні процедури, пов'язані з розглядом пропозицій і заяв, що надходять від фізичних і юридичних осіб; ж) адміністративні процедури, спрямовані на координацію і взаємодію структурних підрозділів, взаємодію з громадськістю та засобами масової інформації.

Здійснено характеристику адміністративно-правового статусу учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів під яким запропоновано розуміти запропоновано розуміти сукупність адміністративно-правових характеристик, які визначають компетенцію та повноваження суду щодо порядку здійснення владно-розпорядчих, управлінських й організаційних дій, в результаті яких приймається рішення (акт) та які визначають його правове положення у взаємозв'язку з іншими суб'єктами адміністративно-правових відносин, врегульованих нормами адміністративного права.

Узагальнюється зарубіжний досвід здійснення адміністративних процедур господарськими судами та окреслюється можливість його використання в Україні. Так, на підставі аналізу зарубіжного досвіду здійснення адміністративних процедур господарськими судами запропоновано: а) розглянути можливість утворення в межах господарського суду окремої структурної одиниці (судової палати), до складу якої увійдуть один суддя (постійний) та два представника суб'єктів господарювання (на договірній основі), які б здійснювали досудовий розгляд/урегулювання спорів з конкретних питань. Такий порядок досудового вирішення спору (за участю компетентних осіб) надав би можливість оптимізувати процес розгляду справи та, зокрема, розвантажити судовий апарат; б) обґрунтовано необхідність запровадити два етапи стажування для майбутніх фахівців органів суду. Перший етап повинен включати їх стажування як у сфері правосуддя та правоохоронної діяльності, так і в межах діяльності суб'єктів господарювання (для майбутніх суддів господарських судів). Другий рівень стажування має передбачати безпосереднє залучення майбутнього фахівця до процесу правосуддя з обов'язковим закріпленням за ним наставника–судді. За таких умов особа під керівництвом судді перебуває в умовах реального здійснення правосуддя, має можливість оцінювати ситуацію та приймати рішення. На основі цього запропоновано доповнити Закон України «Про

судоустрій і статус суддів» статтею 77-1 «Стажування кандидата на посаді судді».

Пропонуються шляхи удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур. Зокрема, з метою удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур, запропоновано: а) розробити та затвердити Положення «Про судову палату з медіації щодо вирішення господарських спорів», в якому закріпити правовий статус уповноважених осіб на розгляд та вирішення спорів, передбачити перелік справ, які розглядаються в порядку медіації, процедуру самої медіації; б) внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в частині повноважень голів місцевих та апеляційних судів (ст.ст. 24, 29) щодо їх професійної освіти та підвищення кваліфікації, а також розробити відповідну Програму підвищення кваліфікації голів місцевих та апеляційних судів. Така програма має як охоплювати правову підготовку, так і регламентувати розвиток адміністративних та організаційних навичок і вмінь, від яких залежатиме якість установчих та внутрішньоорганізаційних процедур; в) розробити Положення «Про психологічний добір кандидатів на посаду судді», де передбачити обов'язкове психологічне тестування для осіб, які мають право обіймати посаду судді. Зокрема, передбачити особливу процедуру психологічного відбору щодо призначення суддів на адміністративні посади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є однією з перших спроб, з набуттям чинності нової редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів», комплексно, з використанням сучасних методів пізнання визначити сутність та особливості адміністративних процедур у діяльності господарських судів та виробити авторське бачення шляхів їх удосконалення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, зокрема викладені в дисертації положення можуть бути використані у: 1) науково-дослідній сфері – як основа для подальшого вивчення особливостей реалізації адміністративних процедур у діяльності господарських судів України (акт впровадження Кримінологічної асоціації України від 15.03.2017 р.); 2) правотворчості – під час опрацювання змін і доповнень до нормативно-правових актів, якими врегульовано діяльність із організаційно-правового забезпечення діяльності господарських судів України; 3) правозастосовній діяльності – з метою підвищення ефективності діяльності господарських судів та їх організаційно-правового забезпечення (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність Апеляційного суду Херсонської області від 10.04.2017 р.); 4) освітньому процесі – під час підготовки підручників, навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право» й «Судові та правоохоронні органи»; вони вже використовуються в ході проведення занять із зазначених дисциплін у Сумському державному університеті та Харківському національному університеті внутрішніх справ. Їх враховано також у навчально-методичних розробках, підготовлених за участю автора (акти впровадження Сумського державного університету від 24.03.2017 р. та Харківського національного університету внутрішніх справ від 14.04.2017 р.).

Ключові слова: адміністративні процедури, діяльність, господарський суд, судова система, правовідносини, правові засади, юрисдикційні адміністративні процедури, установчі адміністративні процедури, внутрішньоорганізаційні адміністративні процедури, адміністративно-правовий статус, адміністративне законодавство.

SUMMARY

Runova V. V. Administrative Procedures within the Activities of Commercial Courts of Ukraine. — Qualifying scientific work as the manuscript.

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.07 — administrative law and procedure; financial law; informational law (081 – Jurisprudence). — Sumy State University. — Sumy, 2017.

The thesis is focused on the analysis of the nature and characteristics of administrative procedures within the activities of commercial courts of Ukraine, as well as the ways to improve their implementation. The characteristics of the concept and features of commercial courts in the judicial system and the system of subjects of administrative law have been accomplished. It has been proved that the place and functional purpose of commercial courts within the national judicial system are stipulated by the following factors: a) by the list of commercial disputes, where commercial courts are specialized on their review and solution; b) by administrative and territorial structure of the state with the consideration of which the network of commercial courts has been built; c) by the presence of three institutions within the system of commercial courts that accomplish their activities within the relevant stage of commercial procedure; d) by the list of tasks put on commercial courts; e) by the content, essence and nature of the commercial court; f) by the diversity of the accomplished functions; g) by the special procedural character of the activities of the commercial court.

The nature and significance of administrative procedures within the activities of commercial courts have been revealed.

Thus, the author has offered to understand under the administrative procedures in the activities of commercial courts the sequential procedure of the managing or organizational and administrative activities of the court, judge or authorized person defined by administrative legislation in the sphere of taking management decision or performing administrative functions in order to create and provide appropriate conditions for the effective administration of economic justice.

It has been proved that the value of administrative procedures in the activities of commercial courts is to: a) ensure the organizational activity of commercial courts; b) ensure the rights, freedoms and lawful interests of individuals and legal entities; c) create an unified approach / algorithm of actions of authorized persons of commercial courts in taking management decisions; d) ensure publicity of the activities of commercial courts while taking and implementing organizational and administrative or management decisions; e) legally ensure the compulsory execution of the decisions; d) ensure the effectiveness of the activities of commercial court in accordance with international norms and standards.

The author has accomplished the separation of administrative and other legal relations arising during the implementation of administrative procedures by commercial courts; in this regard, the author has paid attention on the fact that relations in commercial courts may have constitutional and legal, civil and legal, labor, financial, economic and procedural nature, etc. It has been established that the basic nature of legal relations arising during the implementation of justice by commercial courts, — is public, it is crucial for the whole system of relationships within the organization of judiciary in Ukraine.

The legal principles of the activity of commercial courts have been analyzed; and the place of administrative and legal regulation among them has determined. It has been proved that the organization of the activities of commercial courts is strictly regulated by the current legislation and includes a two-leveled system of regulatory provision. The first level includes legislative acts, which, in turn, are divided into acts of general purpose and legal acts of the special purpose. The latter are also divided into guidelines and related regulations depending on the purpose of the document's adoption. The second level includes the acts of internal regulation.

The classification of administrative procedures within the activities of commercial courts has been accomplished according to organizational and functional direction, i. e. taking into account the specificity of those functions related

to the authorities of such courts by the legislation. Jurisdictional, statutory and intraorganizational administrative procedures have been outlined.

In particular, the author has offered to understand under the jurisdictional administrative procedures in the activities of commercial courts the procedures aimed at ensuring the proceedings on the claims, where commercial courts of Ukraine according to the Commercial Code of Ukraine are authorized to review them. The author has offered to understand under the statutory administrative procedures in the activities of commercial courts the procedures that define: the establishment, reorganization and liquidation of commercial courts, the number of judges in the court, procedure for electing judges to administrative positions and dismissal from these positions. Such procedures include: a) the procedure for the formation of the commercial court; b) the procedure of liquidation of the commercial court; c) the procedure for electing judges of commercial courts to administrative positions; d) the procedure for removal of judges of commercial courts from administrative positions. It has been established that intraorganizational administrative procedures in the activities of commercial courts are the following: a) the organization and implementation of HR; b) rule-making procedures; c) procedures for organizational provision of courts' activities; d) procedures of ensuring records management and document control; e) administrative procedures related to the organization of financial work and logistical support; d) information and analytical procedures; e) controlling and supervisory procedures; g) administrative procedures related to the consideration of propositions and applications received from individuals and legal entities; g) administrative procedures aimed at coordination and collaboration of structural units, the interaction with the public and mass media.

The characteristic of administrative and legal status of the participants of administrative procedures within the activities of commercial courts has been accomplished, where the author has suggested to understand it as a set of administrative and legal characteristics that define the competence and authorities

of the court concerning the procedure of exercising power and administrative, managerial and organizational actions, which resulted in the decision (act) and that determine its legal position in relation to other subjects of administrative and legal relations regulated by administrative law norms.

International experience of the implementation of administrative procedures by commercial courts has been summarized; and the possibility of its application in Ukraine has been outlined. Thus, based on the analysis of international experience of the implementation of administrative procedures by commercial courts the author has offered: a) to consider the possibility of establishing a separate structural unit (the Court Chamber) within the commercial court, which would include one judge (permanent) and two representatives of business entities (on contract basis) that would carry out pre-trial / resolution of disputes on specific issues. This procedure of pre-trial resolution of disputes (with the participation of competent persons) would provide an opportunity to optimize the process of the case and, in particular, to relieve the judicial apparatus; b) the necessity to implement two-stage training for future professionals of the court has been grounded. The first stage of training should include their internship both in the justice sphere and law enforcement activity, and within the activities of business entities (for future judges of commercial courts). The second stage of internship should include direct involvement of the future professional in the process of justice with the mandatory fixing of a mentor-judge. Under such circumstances, a person under the supervision of a judge is in the terms of true justice implementation, has the opportunity to assess the situation and make decisions. Based on this the author has suggested to amend the Law of Ukraine “On the Judicial System and Status of Judges” with the Art. 77-1 “Internship of a candidate for a judge’s position”.

The ways of improving administrative legislation regulating the implementation of administrative procedures by commercial courts have been suggested. In particular, in order to improve administrative legislation regulating

the implementation of administrative procedures by commercial courts the author has offered: a) to develop and approve the Regulations “On the Court Chamber on Mediation to resolve commercial disputes”, which should consolidate the legal status of the authorized persons to review and resolve disputes, to provide the list of cases considered within the mediation, the procedure of the mediation itself; b) to amend the Law of Ukraine “On the Judicial System and Status of Judges” in part of the authorities of the heads of local and appellate courts (the Articles 24, 29) on their professional education and advanced training, as well as to develop an appropriate Program of advanced training of the heads of local and appellate courts. Such a program should include both legal training and regulate the development of administrative and organizational skills, which influence on the quality of statutory and intraorganizational procedures; c) to develop the Regulations “On the psychological selection of candidates for a judge’s position”, which must stipulate the mandatory psychological testing for persons entitled to hold the position of a judge. In particular, to provide special psychological selection procedure for the appointment of judges to administrative positions.

The scientific novelty of the obtained results is the fact that the paper is one of the first attempts, from the period of entering into force the new wording of the Law of Ukraine “On the Judicial System and Status of Judges”, to comprehensively, using modern methods of cognition determine the nature and characteristics of administrative procedures within the activities of commercial courts and develop the author’s vision for the ways of their improvement.

The practical significance of the obtained results is that they are of both scientific and theoretical, and of practical concern, i.e. stated in the dissertation provisions could be used in: 1) research field – as the basis for further study of the characteristics of the implementation of administrative procedures within the activities of commercial courts of Ukraine (Act of implementation of the Criminological Association of Ukraine dated from March 15, 2017) 2) lawmaking activities – while processing the amendments and alterations to the normative and

legal acts that regulate the activity of organizational and legal provision of the activities of commercial courts of Ukraine; 3) legal enforcement activity – in order to improve the efficiency of the activities of commercial courts and their organizational and legal provision (Act of implementation of the results of the dissertation research in practical activity of the Court of Appeals of Kherson region dated from April 10, 2017); 4) educational process – during preparation of textbooks, manuals on subjects “Administrative Law” and “Judicial and Law Enforcement Agencies”; they are already used during the lessons of these disciplines in Sumy State University and Kharkiv National University of Internal Affairs. They are also taken into account in the training and methodological developments prepared with the author’s participation (Act of implementation of Sumy State University dated from March 24, 2017 and Kharkiv National University of Internal Affairs dated from April 14, 2017).

Key words: administrative procedures, activity, commercial court, court system, legal relations, legal principles, jurisdictional administrative procedures, statutory administrative procedures, intraorganizational administrative procedures, administrative and legal status, administrative legislation.

Список публікацій здобувача:

1. Рунова В. В. Місце та особливості господарських судів у судовій системі України / В. В. Рунова // Науковий вісник Ужгородського державного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. – С. 55–58.

2. Рунова В. В. Правові засади організації діяльності господарських судів та місце серед них адміністративно-правового регулювання / В. В. Рунова // Наше право. – 2016. – № 5. – С. 105–109.

3. Рунова В. В. Шляхи удосконалення адміністративного законодавства яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур /

В. В. Рунова // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2016. – № 2. – С. 139–144.

4. Рунова В. В. Классификация административных процедур в деятельности хозяйственных судов / В. В. Рунова // Право и Закон. – 2016. – № 4(6). – С. 155–160.

5. Рунова В. В. Характеристика внутриорганизационных административных процедур в деятельности хозяйственных судов / В. В. Рунова // Право и Политика. – 2016. – № 3. – С. 145–149.

6. Рунова В. В. Адміністративно-правовий статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів / В. В. Рунова // Європейські перспективи. – 2017. – № 2. – С. 153–158.

7. Рунова В. В. Принципи, що використовуються судами при провадженні адміністративних справ / В. В. Рунова // Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 6–7 листоп. 2015 р.). – Д. : ГО «Правовий світ», 2015. – С. 61–64.

8. Рунова В. В. Установчі процедури в діяльності господарських судів / В. В. Рунова // Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 15–16 січ. 2016 р.). – Д. : ГО «Правовий світ», 2016. – С. 79–81.

9. Рунова В. В. Характеристика юрисдикційної адміністративної процедури дисциплінарного провадження щодо судді господарського суду / В. В. Рунова // Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8–9 квіт. 2016 р.) – О. : ГО «Причорноморська фундація права», 2016. – С. 88–90.

10. Рунова В. В. Місце та особливості господарських судів у правоохоронній системі України / В. В. Рунова // Національні та міжнародні механізми захисту прав людини : тези доп. Всеукр. круглого столу

(м. Харків, 20 квіт. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. –
Х., 2016. – С. 200–203.

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР	27
1.1 Поняття та особливості господарських судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права	27
1.2. Сутність та значення адміністративних процедур в діяльності господарських судів.....	41
1.3. Проблеми розмежування адміністративних та інших правовідносин, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами.....	59
1.4. Правові засади організації діяльності господарських судів та місце серед них адміністративно-правового регулювання.....	73
Висновки до розділу 1.....	89
РОЗДІЛ 2 ЗМІСТ ТА ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР У ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ	92
2.1. Проблеми класифікації адміністративних процедур у діяльності господарських судів.....	92
2.2. Сутність та види юрисдикційних адміністративних процедур у діяльності господарських судів.....	106
2.3. Поняття та особливості установчих та внутрішньоорганізаційних адміністративних процедур у діяльності господарських судів.....	123
2.4. Адміністративно-правовий статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів.....	140
Висновки до розділу 2.....	155
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР У ГОСПОДАРСЬКИХ СУДАХ УКРАЇНИ	160
3.1. Зарубіжний досвід здійснення адміністративних процедур господарськими судами та можливість його використання в Україні.....	160
3.2. Шляхи удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур.....	175
Висновки до розділу 3.....	186
ВИСНОВКИ	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	194
ДОДАТКИ	221

ВСТУП

Актуальність теми. Проголошення в ст. 3 Конституції України положення, згідно з яким права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, передбачає створення відповідного механізму реалізації цієї норми Основного Закону. До числа суб'єктів, які забезпечують функціонування механізму забезпечення прав і свобод людини, належать суди. Ці органи держави мають особливе становище, адже саме завдяки судочинству не тільки забезпечуються охорона, реалізація і захист прав та свобод особи, а й здійснюється реалізація права на справедливий суд, яке є одним із фундаментальних прав особи, передбачених ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Тому від доступності, прозорості, неупередженості та законності діяльності суду істотним чином залежить можливість утвердження і забезпечення прав і свобод людини.

Як свідчить узагальнення правозастосовної практики, публікацій у наукових виданнях та аналіз стану здійснення судочинства в країні, судова гілка влади потребує певного оновлення. Тому, враховуючи зміни до Конституції України, прийняття нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а також низки інших законів щодо покращення діяльності судової системи країни (закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань судоустрою та статусу суддів», «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», «Про забезпечення права на справедливий суд»), є потреба в перегляді окремих теоретичних положень стосовно участі судів (суддів) в адміністративних правовідносинах, специфіки реалізації наданих їм організаційно-розпорядчих повноважень, зокрема під час організації та безпосереднього здійснення

господарського судочинства, вирішення господарських спорів, а також визначення заходів щодо підвищення ефективності діяльності господарських судів. Важливе місце серед таких заходів посідають адміністративні процедури, реалізація яких, у першу чергу, спрямована на забезпечення необхідних умов для якісної організації діяльності господарських судів. Тому дослідження адміністративних процедур в діяльності господарських судів є одним із завдань юридичної науки та практики, яке потребує свого вирішення, що безпосередньо пов'язано з підвищенням ефективності їх діяльності, забезпеченням ними реалізації права на справедливий суд.

Окремі проблеми діяльності господарських судів України досліджували Є. В. Авдеєнко, В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Р. М. Аюпова, Д. В. Балух, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, Л. Р. Біла-Тіунова, С. О. Бондар, А. Л. Борко, М. М. Бурбика, Ю. В. Гаруст, В. А. Гомада, М. К. Гримич, Б. В. Дерев'яно, О. Ю. Дудченко, О. В. Зайчук, В. В. Зуй, С. В. Ківалов, Д. В. Кіреєв, А. М. Колодій, А. Т. Комзюк, Т. М. Кравцова, А. М. Куліш, О. М. Куракін, В. І. Курило, О. В. Литовченко, А. О. Малихіна, І. Є. Марочкін, В. Ю. Машук, Р. С. Мельник, О. М. Музичук, Г. Я. Наконечна, Т. А. Остапенко, В. В. Пахомов, С. С. Резнікова, А. В. Сагун, О. В. Ульяновська, А. Н. Халиков, П. В. Цимбал, В. Д. Чернадчук, Ю. Ю. Чуприна, М. І. Шатерніков, Д. Ю. Шпенюта ін. Праці зазначених учених становлять основу формування наукових підходів до аналізу проблем реалізації адміністративних процедур у діяльності господарських судів. Однак низка питань щодо змісту та видів адміністративних процедур у діяльності господарських судів висвітлені фрагментарно й потребують подальшого дослідження.

Таким чином, необхідність удосконалення адміністративних процедур у діяльності господарських судів України, недостатня розробленість цих питань на теоретичному рівні, з одного боку, та відсутність ґрунтовних досліджень учених з цієї проблематики – з іншого, обумовлюють

своєчасність та актуальність комплексного дослідження адміністративних процедур у діяльності господарських судів України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., а також у межах науково-дослідних тем навчально-наукового інституту права Сумського державного університету «Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства» (номер державної реєстрації 0114V001904), «Шляхи оптимізації інститутів адміністративного та кримінального права на трудові та соціальні правовідносини населення України» (номер державної реєстрації 0113U007517).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на підставі аналізу норм Конституції України, міжнародних нормативно-правих актів, чинного законодавства України та проектів законів з досліджуваних питань, узагальнення практики реалізації адміністративних процедур в діяльності господарських судів України та узагальнення міжнародного досвіду визначити сутність та особливості адміністративних процедур у діяльності господарських судів України, а також шляхи їх удосконалення. Для досягнення поставленої мети в дисертаційному дослідженні необхідно вирішити такі основні *задачі*:

- визначити місце господарських судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права;
- встановити сутність та значення адміністративних процедур в діяльності господарських судів;

- вирішити проблему розмежування адміністративних та інших правовідносин, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами;
- охарактеризувати правові засади організації діяльності господарських судів та визначити місце серед них адміністративно-правового регулювання;
- запропонувати класифікацію адміністративних процедур у діяльності господарських судів;
- розкрити сутність та види юрисдикційних адміністративних процедур у діяльності господарських судів;
- визначити поняття та встановити особливості установчих та внутрішньоорганізаційних адміністративних процедур у діяльності господарських судів;
- окреслити адміністративно-правовий статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів;
- узагальнити зарубіжний досвід здійснення адміністративних процедур господарськими судами та встановити можливість його використання в Україні;
- опрацювати шляхи удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час організації діяльності господарських судів України.

Предмет дослідження становлять адміністративні процедури у діяльності господарських судів України.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність загальних та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання. За допомогою логіко-семантичного методу запропоновано авторське визначення понять «господарські суди як суб'єкти

адміністративного права», «правові засади організації діяльності господарських судів», «юрисдикційні адміністративні процедури», «установчі та внутрішньоорганізаційні адміністративні процедури у діяльності господарських судів», «статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів» (розділи 1–3). Формально-юридичний документальний аналіз надав змогу визначити особливості господарських судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права (підрозділ 1.1), вирішити проблему розмежування адміністративних та інших правовідносин, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами (підрозділ 1.3), охарактеризувати правові засади організації діяльності господарських судів та визначити місце серед них адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.4), опрацювати шляхи удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур (підрозділ 3.2). За допомогою системно-структурного та структурно-функціонального методу і методу групування запропоновано класифікацію адміністративних процедур у діяльності господарських судів (підрозділ 2.1), окреслено види юрисдикційних адміністративних процедур у діяльності господарських судів (підрозділ 2.2), систематизовано установчі та внутрішньоорганізаційні адміністративні процедури у діяльності господарських судів (підрозділ 2.3). Метод моделювання дозволив розробити пропозиції щодо удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур (підрозділ 3.2). На основі аналізу статистичних даних досліджено сучасний стан правового регулювання адміністративних процедур у діяльності господарських судів (підрозділ 1.3).

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, теорії управління, загальної теорії держави і права, адміністративного права, інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників. Нормативною основою дослідження є Конституція

України, міжнародні нормативно-правові акти, закони та підзаконні нормативно-правові акти, що визначають адміністративні процедури в діяльності господарських судів України. Інформаційну та емпіричну основу дисертації становлять узагальнення практики діяльності судів, довідкові видання, статистичні матеріали. У ході підготовки дисертації автором використано власний досвід роботи в судовій системі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є однією з перших спроб, з набуттям чинності нової редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів», комплексно, з використанням сучасних методів пізнання визначити сутність та особливості адміністративних процедур у діяльності господарських судів та виробити авторське бачення шляхів їх удосконалення. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків. Основні з них такі:

вперше:

– запропоновано авторське визначення поняття «адміністративно-правове забезпечення організації діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права»: це сукупність адміністративних засобів та методів, що застосовуються суб'єктами, наділеними організаційно-розпорядчими повноваженнями, з метою створення та забезпечення належних умов для ефективного відправлення господарського судочинства;

– обґрунтовується необхідність запровадження двоетапного стажування для майбутніх фахівців органів правосуддя. Перший етап повинен включати їх стажування як у сфері правосуддя та правоохоронної діяльності, так і в межах діяльності суб'єктів господарювання (для майбутніх суддів господарських судів). Другий – передбачає безпосереднє залучення майбутнього фахівця до процесу правосуддя з обов'язковим закріпленням за такою особою наставника-судді;

– запропоновано розробити та затвердити Положення «Про судову

палату з медіації щодо вирішення господарських спорів», у якому закріпити правовий статус уповноважених осіб на розгляд та вирішення спорів, передбачити перелік справ, які розглядаються в порядку медіації, процедуру самої медіації, а також юридичну силу прийнятого рішення уповноважених осіб;

удосконалено:

– розуміння поняття «адміністративні процедури в діяльності господарських судів», під яким пропонується розуміти визначений адміністративним законодавством послідовний порядок управлінської або організаційно-розпорядчої діяльності суду, судді або уповноваженої особи щодо прийняття управлінського рішення або виконання управлінської функції з метою створення та забезпечення належних умов для ефективного відправлення господарського судочинства;

– характеристику адміністративних правовідносин, які виникають у ході діяльності господарських судів, якими є відносини, урегульовані нормами адміністративного права, зміст яких полягає у здійсненні однією стороною організаційних, розпорядчих та управлінських дій по відношенню до іншої, де однією зі сторін обов'язково є господарські суди;

– обґрунтування, що установчі та внутрішньоорганізаційні процедури забезпечують порядок роботи господарського суду та є основою здійснення юрисдикційних процедур. Тому визначені та сформовані адміністративні процедури (юрисдикційні, установчі, внутрішньоорганізаційні) тісно пов'язані між собою та створюють умови для здійснення належного правосуддя та реалізації судової влади в Україні;

– визначення поняття «адміністративно-правовий статус господарських судів як учасників адміністративних процедур», під яким запропоновано розуміти сукупність адміністративно-правових характеристик, які визначають компетенцію та повноваження суду щодо порядку здійснення владно-розпорядчих, управлінських й організаційних дій,

у результаті яких приймається рішення (акт), та які визначають його правове становище у взаємозв'язку з іншими суб'єктами адміністративно-правових відносин, урегульованих нормами адміністративного права;

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування того, що адміністративно-правове забезпечення господарських судів як суб'єктів адміністративного права має два аспекти: зовнішній, тобто управлінський вплив суб'єктів владних повноважень на систему господарських судів у цілому (такий вплив можуть здійснювати: Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України, Національна школа суддів України тощо); внутрішній, тобто здійснення організаційно-розпорядчої діяльності безпосередньо в системі самих господарських судів (це адміністративна діяльність голови суду, апарату суду, судових розпорядників, служби організаційного забезпечення роботи та охорони суду тощо);

– твердження, що господарські суди можуть бути представлені як безпосередні суб'єкти реалізації юрисдикційних процедур, тобто бути стороною, яка реалізує свою владну волю по відношенню до фізичних та юридичних осіб, так і бути суб'єктами, на які така воля спрямована, тобто за таких умов вони стають об'єктами управління. Здійснення юрисдикційних процедур у діяльності господарських судів є процесом, що підтверджує їх спеціальний правовий статус та місце в системі правосуддя;

– пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у частині доповнення його статтею

77-1 «Стажування кандидата на посаді судді», перегляду повноважень голів місцевих та апеляційних судів (ст.ст. 24, 29) щодо їх професійної освіти та підвищення кваліфікації, а також розроблення відповідної Програми підвищення кваліфікації голів місцевих та апеляційних судів;

– пропозиції щодо удосконалення психологічного супроводження добору кадрів в до органів правосуддя, а саме розроблення Положення «Про

психологічний добір кандидатів на посаду судді», в якому передбачити обов'язкове психологічне тестування для осіб, які мають право обіймати посаду судді.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, зокрема викладені в дисертації положення можуть бути використані у:

- науково-дослідній сфері – як основа для подальшого вивчення особливостей реалізації адміністративних процедур у діяльності господарських судів України (*акт впровадження Кримінологічної асоціації України від 15.03.2017 р.*);

- правотворчості – під час опрацювання змін і доповнень до нормативно-правових актів, якими врегульовано діяльність із організаційно-правового забезпечення діяльності господарських судів України;

- правозастосовній діяльності – з метою підвищення ефективності діяльності господарських судів та їх організаційно-правового забезпечення (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність Апеляційного суду Херсонської області від 10.04.2017 р.*);

- освітньому процесі – під час підготовки підручників, навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право» й «Судові та правоохоронні органи»; вони вже використовуються в ході проведення занять із зазначених дисциплін у Сумському державному університеті та Харківському національному університеті внутрішніх справ. Їх враховано також у навчально-методичних розробках, підготовлених за участю автора (*акти впровадження Сумського державного університету від 24.03.2017 р. та Харківського національного університету внутрішніх справ від 14.04.2017 р.*).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Чинники розвитку юридичних наук у XXI

столітті» (Дніпро, 2015); «Національні та міжнародні механізми захисту прав людини» (Харків, 2016); «Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті» (Одеса, 2016); «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього» (Дніпро, 2016).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у шести статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, та чотирьох тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 231 сторінку. Список використаних джерел включає 224 найменування та розміщений на 25 сторінках, додатки розташовано на 12 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР

1.1 Поняття та особливості господарських судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права

Стрімкий розвиток ринкової економіки призводить до виникнення ряду правовідносин, які потребують законодавчого врегулювання. Уся сукупність суб'єктів господарювання, залучена до цих правовідносин, не може оминати виникнення конфліктних ситуацій, що призводить до необхідності урегулювання господарських спорів. Господарський спір не можна залишати невирішеним, адже подальша діяльність підприємств, установ, організацій матиме своїм наслідком порушення дво- і більше сторонніх домовленостей та зобов'язань, оскільки будь-який спір виникає між сторонами як конфлікт через дійсне чи можливе посягання однієї сторони на права чи охоронювані законом інтереси іншої.

Господарські суди є тими органами, що уповноважені розглядати весь комплекс питань вирішення спорів, які виникають між суб'єктами господарського права. У загальному вигляді господарські суди є частиною системи судоустрою України. Відповідно, систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд; які спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Для розгляду окремих категорій справ відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди.

Для визначення місця господарських судів у системі судоустрою України звернемося до трактування такої категорії як «система», яка, на

нашу думку, досить вдало сформована Р.С. Мельком. Так, автор стверджує, що системою є цілісний комплекс відмежованих, взаємопов'язаних і взаємодіючих один з одним елементів, який утворює особливу єдність із середовищем та є одночасно елементом системи більш високого порядку [109, с. 16–17]. Таким чином, господарські суди є елементом системи судоустрою, оскільки наділені специфічними особливостями даної системи, відображають її специфіку та виконують функції цієї системи (здійснюють правосуддя на засадах верховенства права), проте, мають свій предмет (господарський спір), завдання (вирішення господарського спору) та організаційну структуру, до якої входять:

- місцеві господарські суди, які є окружними господарськими судами;
- апеляційні господарські суди;
- Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду.

При цьому, варто акцентувати увагу на позиції Д.М. Притики та Р.М. Аюпової, які стверджують, що господарські суди відрізняються від інших судових органів, органів влади та управління низкою чинників, а саме:

- а) специфікою предмета діяльності — розгляд господарських суперечок;
- б) особливістю кола суб'єктів як учасників господарського процесу — підприємств, установ, організацій, інших юридичних осіб (у тому числі іноземних), громадян, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності;
- в) особливістю господарського процесу (стосується відображення його спеціалізації) [137, с. 341; 32, с. 83].

Тому враховуючи комплексний характер таких відносин, предметом судового захисту мають бути суб'єктивні права і законні інтереси суб'єктів господарської діяльності (суб'єктивна ознака обсягу судового захисту), предметом судової діяльності мають бути економічні спори (об'єктивна ознака обсягу судового захисту) [205, с. 21]. Отже, основним у діяльності

господарських судів є розв'язання господарського (економічного) спору [138, с. 244]. Але що є господарським спором та які межі його регламентації — на сьогоднішній день є досі не вирішеним питанням. Обумовлено це тим, що законодавець не надає нам чіткого визначення зазначеної категорії, а на доктринальному рівні точаться постійні дискусії, які ґрунтуються частково на власному досвіді, частково на відстоюванні інтересів певних категорій суб'єктів господарювання, частково на дослідженні практики вирішення таких спорів. В будь-якому випадку маємо суб'єктивний підхід до визначення такої правової категорії як «господарський спір».

Так, у загальному вигляді під господарським спором М.О. Абрамов, О.П. Подцерковний та М.Ю. Картузова пропонують розуміти правовий конфлікт, який виник у сфері господарської діяльності між учасниками господарських відносин, тобто це суперечка двох чи кількох осіб про права та обов'язки в господарських правовідносинах [1, с. 52; 65, с. 44; 166]. Ключовим елементом будь-якого господарського спору є спір про право. З одного боку, спір про право — це перепона, опір, перешкода здійсненню права, невизначеність у праві, тощо, а з іншого — він є підтвердженням того, що між сторонами немає згоди. Тобто одна сторона вважає, що в неї є суб'єктивне матеріальне право, а друга, відповідно, оспорує його існування. В свою чергу, І.М. Зайцев стверджував, що спір про право — це регламентоване нормами відповідного матеріального права суспільне відношення конфлікуючих учасників, кожний з яких може мати обов'язки та претензії до іншої сторони [78, с. 24; 166]. За таких обставин дуже важливо розібратися та дослідити усі обставини справи, щоб прийняти правильне рішення по відношенню до суб'єктів господарювання, які були залучені у конфлікт. В будь-якому випадку спір про право має матеріально-правову природу, тобто він виникає до процесу, в ньому беруть участь суб'єкти матеріального права (суб'єкти господарювання), які конфлікують стосовно прав та обов'язків, що їм належать як учасникам відповідних

непроцесуальних (господарських) правовідносин, але до них включаються не всі суперечності, а тільки ті, які врегульовані правом [65, с. 44; 166]. Зазначені обставини обумовлюють спеціалізацію господарського суду, тобто спеціальний прояв загальнотеоретичного принципу розподілу функціональних повноважень між судами щодо розгляду конкретних справ [172, с. 55–58].

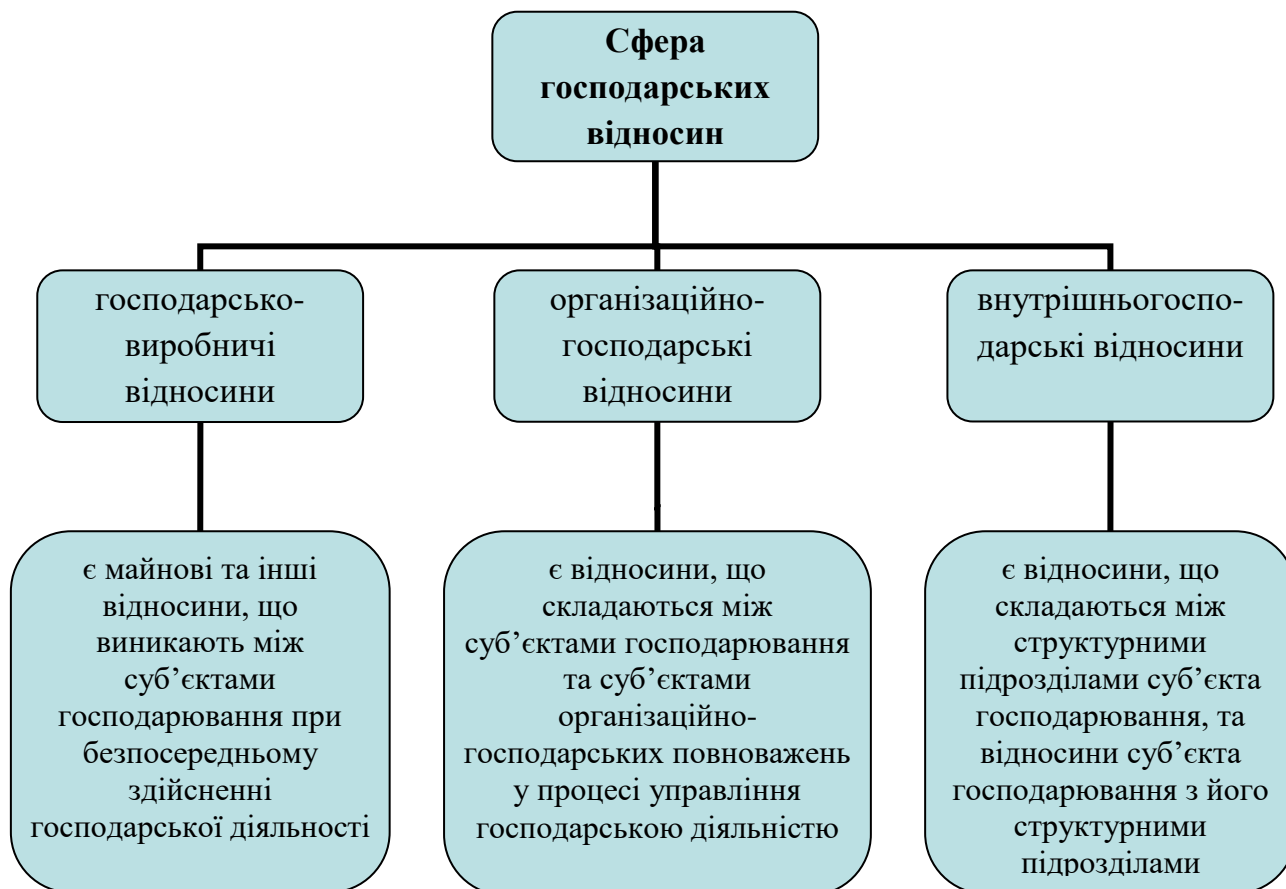
Для того щоб визначити, чи є правовідносини господарськими, а спір — господарським, слід виходити із загальноправових позицій, представлених у ст. 3 Господарського кодексу України, згідно з якими сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. Тобто під господарською діяльністю у цьому кодексі розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [65] (див. Рис. 1).

Зокрема, господарський спір підвідомчий господарському суду за таких умов:

- участь у спорі суб'єкта господарювання;
- наявність між сторонами, по-перше, господарських відносин, врегульованих Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, іншими актами господарського і цивільного законодавства, по-друге, спору про право, що виникає з відповідних відносин;
- наявність у законі норми, що прямо передбачала б вирішення спору господарським судом;
- відсутність у законі норми, що прямо передбачала б вирішення такого спору судом іншої юрисдикції [65; 146].

До того ж господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність) [66].

Схема 1.

Враховуючи викладене та зміст ст. 12 Господарського процесуального кодексу України, господарські суди можуть розглядати наступні види спорів:

1) справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні господарських договорів, у тому числі щодо приватизації майна, та з інших підстав, крім: а) спорів про приватизацію державного житлового фонду; б) спорів, що виникають при погодженні стандартів та технічних умов; в) спорів про встановлення цін на продукцію (товари), а також тарифів на послуги (виконання робіт), якщо ці ціни і тарифи відповідно до законодавства не можуть бути встановлені за угодою сторін; г) спорів, що виникають із публічно-правових відносин та віднесені до компетенції Конституційного Суду України та адміністративних судів; д) інших спорів, вирішення яких відповідно до законів України та міжнародних договорів

України віднесено до відання інших органів. Але варто акцентувати увагу на тому, що невиконання або неналежне виконання умов договору тягне за собою притягнення винної особи до відповідальності, яка в даному випадку є цивільно-правовою. Вимоги сторін договору про відшкодування шкоди/збитків за невиконання/неналежне виконання договору підвідомчі також господарським судам [117; 116];

2) справи про банкрутство. Господарські суди розглядають справи про банкрутство у порядку провадження, передбаченому ГПК України, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Залежно від категорії боржника, виду його діяльності та наявності у нього майна господарський суд застосовує загальний, спеціальний або спрощений порядок провадження у справі про банкрутство [142; 116];

3) справи за заявами органів Антимонопольного комітету України, Рахункової палати з питань, віднесених законодавчими актами до їх компетенції. Так, у сфері здійснення контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції Антимонопольний комітет України має право звертатися до суду з позовами, заявами і скаргами у зв'язку із застосуванням законодавства про захист економічної конкуренції, а також із запитами щодо надання інформації про судові справи, що розглядаються цими судами відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції. У свою чергу, Рахункова палата звертається до суду у разі порушення об'єктами контролю повноважень членів Рахункової палати та посадових осіб апарату Рахункової палати, зокрема, щодо усунення перешкод у реалізації таких повноважень [163; 116];

4) справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов'язані із створенням, діяльністю,

управлінням та припиненням діяльності такої особи, крім трудових спорів. Предметом відповідних позовів можуть бути вимоги про визнання недійсними: актів органів управління юридичної особи; її установчих документів; правочинів, укладених юридичною особою, якщо позивач обґрунтує свої вимоги порушенням його корпоративних прав або інтересів, тощо [146; 116];

4-1) справи у спорах між господарським товариством та його посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, завданих такою посадовою особою господарському товариству її діями (бездіяльністю);

5) справи у спорах щодо обліку прав на цінні папери. Господарським судам необхідно враховувати, що відповідно до статті 8 Закону України «Про депозитарну систему України» підтвердженням прав на цінні папери та прав за цінними паперами, що існують в бездокументарній формі, а також обмежень прав на цінні папери у певний момент часу є обліковий запис на рахунку в цінних паперах депонента в депозитарній установі. Документальним підтвердженням наявності на певний момент часу прав на цінні папери та прав за цінними паперами депонента (у разі зарахування цінних паперів на депозит нотаріуса відповідного кредитора) є виписка з рахунка в цінних паперах депонента, яка видається депозитарною установою на вимогу депонента або в інших випадках, установлених законодавством та договором про обслуговування рахунка в цінних паперах. Така виписка з рахунка в цінних паперах не є цінним папером, а її передача від однієї особи до іншої не є вчиненням правочину щодо цінних паперів і не тягне за собою переходу прав на цінні папери та прав за цінними паперами [144; 147];

б) справи у спорах, що виникають із земельних відносин, в яких беруть участь суб'єкти господарської діяльності, за винятком тих, що віднесені до компетенції адміністративних судів. Питання про те, чи підвідомча господарському суду справа у спорі, що виник із земельних правовідносин,

повинно вирішуватись залежно від того, який характер мають спірні правовідносини, тобто чи є вони приватноправовими чи публічно-правовими, та чи відповідає склад сторін у справі статті 1 Господарського процесуального кодексу України. З цією метою господарським судам слід аналізувати предмет позову, підстави позову і зміст позовних вимог. Господарським судам підвідомчі лише справи у спорах, що виникають із земельних відносин приватноправового характеру, тобто з відносин, врегульованих нормами цивільного або господарського права і пов'язаних із здійсненням сторонами цивільних або інших майнових прав на земельні ділянки на засадах рівності. Відповідно, господарським судам не підвідомчі справи у спорах, що виникають з публічно-правових відносин, у яких держава та територіальні громади через свої органи беруть участь з метою реалізації владних повноважень, а також справи, пов'язані з оскарженням правових актів, спрямованих на здійснення повноважень управління у земельних відносинах [149; 116];

7) справи у спорах з майновими вимогами до боржника, стосовно якого порушено справу про банкрутство, у тому числі справи у спорах про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника, за винятком спорів, пов'язаних із визначенням та сплатою (стягненням) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до Податкового кодексу України, а також справи у спорах про визнання недійсними правочинів (договорів), якщо з відповідним позовом звертається на виконання своїх повноважень контролюючий орган, визначений Податковим кодексом України [67];

8) справи за заявами про затвердження планів санації боржника до порушення справи про банкрутство [67]. Досудова санація — це система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган,

уповноважений управляти майном) боржника, кредитор боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до порушення провадження у справі про банкрутство. Метою проведення досудової санації є:

- добровільне врегулювання питань погашення заборгованості між кредиторами та боржником, між незабезпеченими кредиторами, а також між незабезпеченими та забезпеченими кредиторами;

- досягнення взаємовигідних (паритетних) умов щодо врегулювання заборгованості;

- використання недорогої процедури врегулювання заборгованості;

- забезпечення процесуально економного механізму врегулювання заборгованості боржника;

- забезпечення справедливого задоволення вимог кредиторів;

- запобігання порушенню прав кредиторів під час погашення їх грошових вимог;

- встановлення додаткових гарантій для кредиторів щодо задоволення їх грошових вимог;

- збереження господарюючого суб'єкта та його господарської діяльності [67; 155].

Таким чином, основними завданнями господарських судів, що обумовлюють зміст їх діяльності, є наступні:

- а) захист прав, свобод і законних інтересів усіх учасників господарських правовідносин та їх відновлення у разі порушення;

- б) забезпечення законності у сфері врегулювання господарських правовідносин;

- в) забезпечення доступності правосуддя у сфері господарської діяльності;

г) внесення пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення правового забезпечення господарської діяльності.

Але як слушно зазначає Л. Ніколенко, правова природа господарського суду досліджується не тільки через його завдання, а й через сутність і зміст самого господарського суду, оскільки останні категорії є взаємопов'язаними. Певна річ, зміст поняття господарського суду постійно розвивається, тому, відображаючи зміст та сутність категорії господарського суду, необхідно враховувати зміни, що відбуваються в процесі його розвитку. Як стверджує авторка, зміст рухливіший за сутність, оскільки він зазнає впливу динаміки розвитку суспільства та суспільних відносин, що виникають в процесі господарювання. Однак, сталість змісту стає можливою лише за умови незмінності основних принципів, що становлять і визначають конкретизований зміст сутності [121, с. 150–151]. Але варто зазначити, що принципи є відображенням керівних, найбільш прийнятних ідей, які сформувались в процесі становлення господарських судів. Тому вони є відображенням суті його існування.

Отже, місце та функціональне призначення господарських судів у національній судовій системі обумовлені наступними чинниками:

а) переліком господарських спорів, на розгляді та вирішенні яких спеціалізуються господарські суди;

б) адміністративно-територіальним устроєм держави, з урахуванням якого побудована мережа господарських судів;

в) наявності в складі судової системи господарських судів трьох інстанцій, що здійснюють свою діяльність у межах відповідної стадії господарського процесу [208, с. 271];

г) переліком завдань, що покладаються на господарські суди;

д) змістом, сутністю та природою самого господарського суду;

е) багатоманітністю виконуваних судом функцій;

є) особливим процедурно-процесуальним характером діяльності суду.

Враховуючи викладене, можемо стверджувати, що господарські суди є самостійними судами спеціального спрямування в загальній системі судоустрою України, діяльність яких направлена на вирішення спорів, що виникають між суб'єктами господарської діяльності у відповідності до чинного законодавства. Тобто господарські суди в механізмі держави посідають місце представника судової влади, що відображено в статусі цього суду як органу держави, який нею уповноважений на здійснення функції правосуддя. У свою чергу, у рамках функціонування судової системи господарські суди становлять відокремлену її частину як органи судової влади, що спеціалізуються на розгляді окремої категорії справ, в основі яких покладено господарський спір. Ці дві підстави, на думку Р.М. Аюпової, визначають організаційну та функціональну самостійність господарських судів, що дає їм можливість вступати у правовідносини управлінського характеру. За таких обставин господарські суди є суб'єктами адміністративних правовідносин та, відповідно, адміністративного права [32, с. 84].

Що стосується визначення місця господарських судів у системі суб'єктів адміністративного права, будемо виходити із загальних основ адміністративного права щодо формування його предмету, що складається із сукупності суспільних відносин, що викають в процесі організаційно-розпорядчої діяльності органів державної влади. Так, Т.О. Коломєць стверджує, що предметом адміністративного права є суспільні відносини, які, зокрема, формуються у процесі внутрішньої організації та діяльності апаратів усіх державних органів, адміністрацій державних підприємств, установ та організацій, а також у зв'язку з проходженням державної служби або в органах місцевого самоврядування [13, с. 6]. Таким чином, суб'єктом адміністративного права й, відповідно, суб'єктом адміністративних правовідносин є особа, що володіє певним набором характеристик. Зокрема, правосуб'єктністю, тобто здатністю мати права і здійснювати юридичні

обов'язки, що дають можливість таким учасникам вступати в адміністративні правовідносини. Тому С.М. Алфьоров та С.В. Ващенко визначають суб'єктів адміністративного права як осіб, які відповідно до встановленого адміністративного законодавства та адміністративно-правових норм наділені певним обсягом прав та обов'язків у сфері адміністративно-правового регулювання управлінських відносин. Тобто суб'єкти адміністративного права — це особи, які, по-перше, є реальними учасниками адміністративно-правових відносин, володіють адміністративно-правовим статусом і беруть участь в організації держаного управління; по-друге, одна із сторін публічної управлінської діяльності наділена відповідною компетенцією та повноваженнями, наданими законодавством; по-третє, вони можуть бути конкретними учасниками адміністративно-правових відносин, у які вони вступають за власним бажанням або в силу обов'язку (громадяни, посадові особи) [26, с. 26].

Ю. Старілов також визначає суб'єктів адміністративного права як реальних учасників адміністративно-правових відносин, які мають відповідний адміністративно-правовий статус, беруть участь в організації публічного управління, в управлінській діяльності, а також у процесі управління (адміністративних процедурах) [187, с. 419]. Враховуючи викладене, можемо стверджувати, що правозастосовча сфера адміністративного права охоплює велику кількість учасників, які мають різні повноваження та свої специфічні особливості, як, наприклад, господарські суди України. Вони посідають особливе місце в системі суб'єктів адміністративної правозастосовчої діяльності. Це, зокрема, пояснюється певним обсягом виконуваних ними функцій [172, с. 55–58].

В юридичній літературі зустрічаються різні підходи до класифікації функцій судових органів. Так, В.В. Городовенко виділяє:

– соціальні функції — це правозахисна, правозастосовча, регулятивна, правовстановча, компенсаційна, виховна, превентивна,

правотворча (нормотворча), інформаційна, функція тлумачення права та функція законодавчої ініціативи;

– організаційні функції — це судовий нагляд, узагальнення судової практики, участь в організаційному забезпеченні судової влади, участь у кадровому забезпеченні судової влади, тощо;

– процесуальні функції — це безпосереднє здійснення правосуддя, судовий контроль, встановлення фактів, що мають юридичне значення, тощо [64, с. 75–76].

Зокрема, Р.В. Ігонін поділяє функції суду на дві групи: а) відправлення правосуддя, судовий контроль і судове забезпечення; б) представницька, установча, адміністративно-організаційна, кадрова, аналізу й узагальнення судової статистики, узагальнення судової практики й надання роз'яснень з питань застосування законодавства, інформаційна [83, с. 167–169]. Таким чином, функції господарських судів, в основу яких покладено виконуючий та розпорядчий характер, мають адміністративну природу правозастосування, що створює передумови для віднесення господарських судів до системи суб'єктів адміністративних правовідносин.

Господарські суди можуть виступати і в якості об'єкта управління, і в якості його суб'єкта. Так, адміністративно-правове забезпечення функціонування господарських судів — регламентована адміністративно-правовими нормами діяльність суб'єктів державно-владних повноважень, яка направлена на створення необхідних умов для належного функціонування, в нашому випадку — господарських судів, та установлена адміністративно-правовими нормами система гарантій належного функціонування останніх [81, с. 39]. Тобто адміністративно-правове забезпечення організації та функціонування господарських судів як суб'єктів адміністративного права — це сукупність різних юридичних засобів та методів, що застосовуються суб'єктами державно-владних повноважень з метою створити та забезпечити

необхідні умови для якісної організації та функціонування господарських судів.

В контексті викладеного варто зазначити, що ефективність відправлення правосуддя у господарській сфері залежить саме від адміністративно-правового забезпечення організації системи господарських судів України. Тобто наскільки вдало, виважено та розумно суб'єкти владних повноважень будуть здійснювати управлінські та організаційно-розпорядчі функції по відношенню до господарських судів, настільки якісно буде здійснюватися правосуддя в державі останніми. Слушним з цього приводу є зауваження Л. Москвич, яка стверджує, що вирішальну роль для правильної організації будь-якої системи відіграє не лише законодавче забезпечення, але і її матеріальні джерела та здійснення ефективного управління щодо них [113, с. 117]. Тобто питання належного забезпечення функціонування господарських судів варто розглядати не лише з позиції їх правової регламентації, але й за рахунок аналізу управлінських процесів [172, с. 55–58].

З викладеного можемо дійти висновку, що адміністративно-правове забезпечення господарських судів як суб'єктів адміністративного права має два аспекти:

– зовнішній, тобто управлінський вплив суб'єктів владних повноважень на систему господарських судів в цілому. Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України та Національна школа суддів України, інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування беруть участь в організаційному забезпеченні діяльності судів у випадках і порядку, визначених законодавством;

– внутрішній, тобто здійснення організаційно-розпорядчої діяльності безпосередньо в системі самих господарських судів. Це адміністративна діяльність голови суду, апарату суду, судових розпорядників, служби

організаційного забезпечення роботи та охорони суду, тощо. В контексті викладеного варто погодитися з думкою окремих авторів про те, що якісне судове адміністрування має характеризуватися забезпеченням максимальної доступності судів для фізичних та юридичних осіб. Тому здійснення ефективного управління господарськими судами забезпечується авторитетом голови суду не лише як професіонала — судді, але й як ефективного керівника. Оскільки чіткий розподіл функцій між суддями та адміністративним персоналом є ознакою доброї організації правосуддя [191, с. 196].

З наведеного можемо зробити висновки, що правовий статус, завдання та функції, які реалізуються господарськими судами, зміст та сутність їхньої діяльності є відображенням місця останніх в правовій дійсності та в механізмі державного апарату. Зрештою господарські суди є органами держави та реалізують її владу, а тому вони залучені у сферу управління державою в цілому та окремими її галузями [172, с. 55–58].

Отже, місце господарських судів в системі суб'єктів адміністративного права обумовлюється специфікою правозастосування у ході діяльності, їх місцем в публічно-правовому механізмі владарювання, багатоманітністю виконуваних функцій, наявністю вертикальної та горизонтальної структури судових органів та особливим процедурно-процесуальним характером діяльності. Тому враховуючи зазначені аспекти й зміст правовідносин, до яких залучені господарські суди, можемо стверджувати, що вони є суб'єктами адміністративного права.

1.2. Сутність та значення адміністративних процедур в діяльності господарських судів

Адміністративні процедури є тією категорією, щодо якої на сьогоднішній день точаться численні дискусії і спори. Враховуючи чинне законодавство, можна з впевненістю говорити про те, що їх місце взагалі не визначено у правовій дійсності. За даними окремих дослідників, адміністративні процедури почали вивчатися лише у ХХІ столітті. До цього часу ані радянською, ані вітчизняною наукою, зокрема, адміністративного права, зазначена вище категорія не досліджувалася [24, с. 152]. Але встановлення чіткої системи юридичних процедур, з одного боку, сприяє чіткому визначенню прав та обов'язків відповідних суб'єктів адміністративних правовідносин, а з іншого — позбавляє їх можливості маніпулювання своїм статусом, зводить до мінімуму необґрунтований адміністративний розсуд, виключає надмірну свободу публічних органів і посадових осіб у визначенні допустимого режиму управлінської діяльності [122, с. 224]. Саме адміністративні процедури забезпечують суворий правовий режим дотримання прав, свобод громадян і є дієвим захистом проти суб'єктивізму й свавілля з боку органів влади [5, с. 79].

У 2012 році здійснювалися спроби унормувати адміністративні процедури, більше того, був розроблений проект Адміністративно-процедурного кодексу України. Незважаючи на те, що головною метою його прийняття були утвердження і реалізація прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, забезпечення їх гарантій і захисту, визначення порядку діяльності державних органів і органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб щодо забезпечення справедливого, об'єктивного та своєчасного розгляду адміністративних справ відповідно до принципів належного урядування, проте, на наш погляд, він мав занадто звужений предмет правового регулювання та зміст. Така позиція обумовлена тим, що законопроект охоплював здійснення адміністративних процедур у сфері діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, хоча де-юре у визначенні терміну «адміністративних процедур» зазначалися усі

органи державної влади, тобто кодекс передбачав врегулювання відносин державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з фізичними і юридичними особами щодо прийняття адміністративного акта та його виконання [23].

Для того, щоб з'ясувати, що собою по суті являють адміністративні процедури та їх місце в діяльності господарських судів, звернемося до довідкових джерел та монографічних досліджень окремих науковців. Так, з правової точки зору процедура (франц. *procedure*, від лат. *procedere* — просуватися) — порядок, наступність, послідовність у вчиненні відповідних дій для досягнення певного результату. Особливість правової процедури полягає у тому, що це врегульований законом, іншими нормативними актами порядок, який складається з послідовних дій і спрямований на досягнення правового результату. Сутність правової процедури зумовлена характером матеріального правового відношення, реалізації якого вона служить. За їх допомогою реалізуються норми права [220, с. 186]. Словник іншомовних слів пропонує під процедурою розуміти офіційно встановлений порядок дій під час обговорення чогось, здійснення або оформлення якихось прав [193, с. 569]. Схоже роз'яснення надає нам і Великий тлумачний словник сучасної української мови [52, с. 1179].

Більшість авторів стверджують, що процедура є частиною процесу, деякі ототожнюють ці два поняття, окремі прихильники «юрисдикційного» підходу розуміють процедуру як діяльність повноважних органів влади так званого позитивного характеру. Але все ж таки незважаючи на зіставлення цих категорій, більшість з них стверджують, що адміністративні процедури є характерними для адміністративної діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Ми ж, в свою чергу, спробуємо довести той факт, що адміністративні процедури реалізуються й у ході діяльності господарських судів та мають ширший зміст та предмет впливу, аніж той, що був закладений у проекті закону.

Але спочатку проаналізуємо окремі доктринальні позиції щодо визначення змісту і суті адміністративних процедур. Так, досить детально адміністративні процедури досліджував Ю.М. Фролов, який стверджував, що ними є встановлений адміністративно-процесуальними нормами порядок розгляду та вирішення органами виконавчої влади та місцевого самоврядування індивідуальних адміністративних справ. Ми, певна річ, не погоджуємося з цим твердженням в частині того, що адміністративні процедури є частиною діяльності лише органів виконавчої влади. В даному монографічному дослідженні для нас вбачаються корисними здійснений цим автором аналіз та узагальнення поглядів щодо формування визначення адміністративних процедур окремими науковцями. Найбільш цікавими, на нашу думку, є погляди:

– Г. Філатова, який стверджував, що адміністративну процедуру варто розглядати як нормативно-правове закріплення, (правову модель) певних видів діяльності, що реалізуються в межах адміністративних правовідносин, яка відбивається в певній встановленій законом правовій формі;

– за визначенням В. Галуцька, адміністративні процедури — це встановлений законодавством порядок розгляду і розв'язання органами публічної адміністрації індивідуальних адміністративних справ з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави;

– О. Миколенко пропонує розглядати адміністративну процедуру як врегульовану адміністративно-процедурними нормами послідовність дій суб'єктів нормотворчої і правозастосовчої діяльності, структурованих відповідними процедурними відносинами, щодо прийняття нормативно-правових актів управління та вирішення адміністративних справ;

– В. Тимощук, ґрунтуючись на західному досвіді досліджень даного питання, пропонує визначення адміністративної процедури як встановленого

законодавством порядку розгляду та вирішення адміністративними органами індивідуальних адміністративних справ [199, с. 694–695];

– Г. Фоміч розглядає адміністративні процедури як порядок діяльності органів державного управління із прийняття нормативно-правових актів управління й вирішення індивідуальних адміністративних справ [198, с. 8].

Проаналізувавши наведені твердження, можемо зробити висновок про те, що *адміністративними процедурами* є визначений чинним законодавством послідовний порядок управлінської або організаційно-розпорядчої діяльності уповноважених органів державної влади щодо прийняття конкретного рішення у справі або виконання управлінської функції. Тобто адміністративна процедура — це такий собі алгоритм дій, який має виконати орган державної влади для вирішення конкретної справи. Оскільки в попередньому розділі дисертаційного дослідження нами було встановлено те, що господарські суди є суб'єктами адміністративного права, так як, зокрема, приймають організаційно-розпорядчі та управлінські рішення, то можемо стверджувати, що здійснення адміністративних процедур також їм властиве. Тобто уповноважена особа господарського суду в межах чинного законодавства може прийняти акт (рішення) у результаті здійснення управлінської або організаційно-розпорядчої діяльності, зокрема, таке рішення не обов'язково має бути пов'язане зі здійсненням правосуддя. Більше того, адміністративні процедури можуть здійснюватися щодо суддів господарських судів та уповноважених ними осіб, адже вони входять в загальну систему правосуддя та, відповідно, входять до структури органів державної влади. Так, наприклад, досить цікавою для нас є позиція Г.Ф. Фоміч, яка до складу адміністративних процедур відносить процедуру щодо вступу на службу, процедуру оцінювання діяльності публічних службовців, процедури щодо просування по службі, тощо [198, с. 9–11], тобто в межах її дослідження підтримується ідея, що адміністративні

процедури — це не тільки адміністративна діяльність органів державної влади щодо прийняття конкретного рішення у справі, а адміністративні процедури є визначеною діяльністю органів влади щодо реалізації управлінської функції, результатом якої є прийняття владного рішення.

В контексті викладеного підтримуємо також позицію А.І. Кравченко, який наголошує на тому, що поняття «адміністрація» є синонімом поняттю «управління». Автор підкреслює, що адміністрація є діяльністю держави зі здійснення управління, сукупністю органів державної влади, які реалізують функцію управління [98, с. 175]. Для більш повного розуміння поняття «адміністрація», яке покладено в основу здійснення адміністративних процедур, вважаємо за необхідне навести визначення поняття «державне управління». В Юридичній енциклопедії мова йде про те, що державне управління — це певний вид діяльності органів держави, що має виконавчий та розпорядчий характер. Зміст його полягає в організаційному впливі на різні сфери суспільних відносин шляхом застосування державно-владних повноважень [219, с. 119]. Тому слово «адміністрація» у різних інтерпретаціях означає діяльність органів державної влади, що розпорядче організовує та впливає на всі сфери правовідносин в суспільстві [191, с. 195].

Таким чином, зміст адміністративних процедур включає наступні елементи:

- мета адміністративних процедур;
- їх правова регламентація;
- принципи адміністративних процедур;
- порядок здійснення управлінських дій;
- виконання рішень, тощо.

Отже, *адміністративними процедурами в діяльності господарських судів* є визначений чинним адміністративним законодавством послідовний порядок управлінської або організаційно-розпорядчої діяльності суду, судді або уповноваженої особи щодо прийняття конкретного рішення у справі або

виконання управлінської функції. Відповідно, ознаки адміністративних процедур в діяльності господарських судів полягають у тому, що вони:

- а) є виразом управлінської діяльності уповноваженого суб'єкта;
- б) є реалізацією компетенції уповноваженого суб'єкта щодо виконання відповідних функцій управління;
- в) мають чітко визначену форму зовнішнього вираження державного управління;
- г) мають нормативно закріплений порядок реалізації та застосування;
- д) надають можливість визначити/підтвердити статус уповноваженої особи щодо реалізації управлінської функції;
- е) мають індивідуальну спрямованість.

У процедурному аспекті розрізняють такі категорії осіб:

- а) особа, яка звертається із заявою до суб'єкта владних повноважень (наприклад, звернення щодо кандидата на посаду судді);
- б) особа, щодо прав та обов'язків якої приймається адміністративне рішення за ініціативою суб'єкта владних повноважень (наприклад, призначення судді на посаду);
- в) особа, яка вступає в адміністративне провадження за власною ініціативою (наприклад, Державна судова адміністрація України встановлює скорочені строки для процедур припинення судів як юридичних осіб);
- г) особа, яка звертається в адміністративному порядку зі скаргою на рішення, дії чи бездіяльність суддів та уповноважених осіб господарських судів (наприклад, звернення зі скаргою щодо дисциплінарного проступку судді).

Використання адміністративних процедур необхідно в наступних правовідносинах, що виникають за обов'язковою участю господарських судів:

– при регулюванні реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків громадян і організацій у стосунках з господарськими судами, тобто якщо немає відповідних процедур, неможливо реалізувати права;

– у відносинах, що регулюють застосування посадовими особами господарських судів повноважень, пов'язаних з впливом на громадян, у т.ч. застосування заходів державного контролю і нагляду, а також інших примусових заходів впливу;

– при закріпленні прав уповноважених осіб господарських судів, пов'язаних з виданням індивідуальних і нормативних правових актів, прийняттям інших видів управлінських рішень, зі здійсненням юридично значущих дій;

– при здійсненні організаційно- або владно-розпорядчих, управлінський дій щодо суддів господарських судів, їх посадових та уповноважених осіб.

Характеризуючи адміністративні процедури, В.Б. Авер'янов зазначає, що у межах реалізації останніх отримали свій прояв такі форми реалізації адміністративно-правових норм: 1) виконання норм (акту) — учасники правовідносин всупереч їх волевиявленню мають точно дотримуватися нормативно-правових приписів; 2) використання норм (акту) — активна поведінка суб'єктів правовідносин щодо добровільного здійснення наданих прав; 3) застосування норм (акту) — практичне вирішення конкретних питань шляхом прийняття уповноваженим суб'єктом обов'язкових до виконання індивідуальних юридично-владних рішень (акту) відповідно до вимог матеріальних і процесуальних норм [3, с. 168].

З викладеного можемо відмітити, що значення адміністративних процедур в діяльності господарських судів полягає у тому, щоб:

- а) організаційно забезпечити діяльність господарських судів;
- б) забезпечити права, свободи і законні інтереси фізичних та юридичних осіб;

в) утворити єдиний підхід/алгоритм дій уповноважених осіб господарського суду щодо прийняття управлінського рішення;

г) забезпечити гласність діяльності господарських судів у ході прийняття та реалізації організаційно-розпорядчих чи управлінських рішень;

г) надати можливість невідним суб'єктам зрозуміти, в якому порядку вони можуть реалізувати своє право або яким чином буде здійснюватися контроль за виконанням покладених на них обов'язків;

д) у встановленому законом порядку забезпечити примусове виконання рішень;

е) забезпечити ефективність діяльності господарського суду у відповідності до міжнародних норм і стандартів.

Цікавим є той факт, що адміністративна процедура ніколи не описує саме діяння, оскільки воно є унікальним у кожному конкретному випадку, вона описує вимоги, що ставляться до нього. Ступінь детальності регулювання вимог залежить від того, наскільки важливою є адміністративна процедура для прийняття підсумкового рішення [10]. При цьому, гранична деталізація не потрібна. Будь-яка дія підлягає опису у процедурі, якщо вона має значення для вирішення справи. Так, ті дії, що носять допоміжний характер (повідомлення особи про те, що її звернення направлено за підвідомчістю, або дія, пов'язана з повідомленням про те, що документи прийшли), мають загальну форму регламентування [10]. А от там, де дії носять принципове значення, що має містити прийняте рішення по справі у ході здійснення адміністративної процедури і т.д., — містять максимально докладне регулювання. Сам порядок дій всередині процедури може бути як лінійним, так і містити певні розгалуження, коли в залежності від виконання попереднього рішення відбувається одне з декількох, тощо [10].

Відтак, стадіями адміністративної процедури є обов'язкові її елементи. Зміст кожної стадії утворюють передбачені відповідним нормативно-правовим актом узгоджені та логічно взаємопов'язані й взаємозалежні дії. Як

правило, вони завершуються досягненням поточної мети адміністративної процедури або прийняттям управлінського рішення. Основними стадіями адміністративних процедур є:

а) стадія аналізу ситуації та порушення адміністративної процедури, під час якої збирається й фіксується інформація про фактичний стан справ, реальні факти, оцінюється перспектива подальшого руху справи, ухвалюється рішення про необхідність такого руху;

б) стадія прийняття (ухвалення) рішення в справі є центральною стадією будь-якої адміністративної процедури, під час якої дається юридична оцінка зібраної інформації; усебічно досліджуються матеріали справи з метою встановлення об'єктивної істини й ухвалюється конкретне рішення. Розглядати порушену й підготовлену до розгляду справу з наступним прийняттям владного рішення у формі індивідуального правового акта має винятково уповноважений на те орган або посадова особа. Під час розгляду справи компетентний орган або посадова особа повинні безпосередньо вивчити підготовлені матеріали справи, за потреби витребувати додаткові документи, викликати зацікавлену особу, що бере участь у справі, та ін.;

в) стадія оскарження (або опротестування) рішення в справі має факультативний характер, тобто може не використовуватись у деяких видах адміністративних процедур;

г) стадія виконання (або звернення до виконання) ухваленого рішення є заключною стадією адміністративної процедури, суть якої полягає в кінцевій реалізації винесеного в справі рішення [71, с. 13–14].

Є адміністративні процедури в діяльності господарських судів, які мають дещо іншу стадійність. Так, адміністративна процедура у вигляді дисциплінарного провадження має три стадії, які визначені в Законі України «Про Вищу раду правосуддя». Зокрема, дисциплінарне провадження включає:

1) попереднє вивчення та перевірку дисциплінарної скарги;

2) відкриття дисциплінарної справи;

3) розгляд дисциплінарної скарги та ухвалення рішення про притягнення або відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності [141; 221].

Так, право на звернення зі скаргою щодо дисциплінарного проступку судді господарського суду (дисциплінарною скаргою) має будь-яка особа. Громадяни здійснюють зазначене право особисто або через адвоката, юридичні особи — через адвоката, органи державної влади та органи місцевого самоврядування — через своїх керівників або представників. Дисциплінарна скарга подається у письмовій формі та повинна містити такі відомості: 1) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) скаржника, його місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку; 2) прізвище, ім'я, по батькові та посада судді (суддів), щодо якого (яких) подано скаргу; 3) конкретні відомості про наявність у поведінці судді ознак дисциплінарного проступку, який відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» може бути підставою для дисциплінарної відповідальності судді; 4) посилання на фактичні дані (свідчення, докази), що підтверджують зазначені скаржником відомості [141; 221].

Дисциплінарна скарга підписується скаржником із зазначенням дати її підписання. Зразок такої дисциплінарної скарги Вища рада правосуддя затверджує та розміщує на офіційному веб-порталі судової влади. Але не допускається зловживання правом звернення до органу, уповноваженого здійснювати дисциплінарне провадження, у тому числі ініціювання питання відповідальності судді без достатніх підстав, використання такого права як засобу тиску на суддю у зв'язку зі здійсненням ним правосуддя [141; 221].

Дисциплінарну справу щодо судді не може бути порушено за скаргою, що не містить відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку

судді господарського суду, а також за анонімними заявами та повідомленнями [164; 221].

Розгляд справи щодо судді господарського суду здійснюють дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя у порядку, визначеному Законом України «Про Вищу раду правосуддя» та з урахуванням вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Член Дисциплінарної палати, визначений для попередньої перевірки відповідної дисциплінарної скарги (доповідач) [221]:

1) вивчає дисциплінарну скаргу і перевіряє її відповідність вимогам закону та наявність підстав для залишення без розгляду дисциплінарної скарги чи відмови у відкритті дисциплінарної справи;

2) за наявності підстав — повертає дисциплінарну скаргу скаржнику;

3) за наявності підстав — передає скаргу на розгляд Дисциплінарної палати для ухвалення рішення щодо залишення без розгляду та повернення її скаржнику або відкриття дисциплінарної справи;

4) за відсутності підстав для залишення без розгляду та повернення дисциплінарної скарги — збирає у разі необхідності інформацію, документи, інші матеріали для перевірки викладених у скарзі обставин та складає вмотивований висновок з пропозицією про відкриття чи відмову у відкритті дисциплінарної справи [221].

Дисциплінарна палата розглядає висновок доповідача та додані до нього матеріали без виклику судді та особи, яка подала дисциплінарну скаргу, за результатами такого розгляду ухвалює рішення про відкриття або відмову у відкритті дисциплінарної справи. Розгляд дисциплінарної справи відбувається у відкритому засіданні Дисциплінарної палати, в якому беруть участь суддя, скаржник, їх представники. За результатами розгляду дисциплінарної справи Дисциплінарна палата ухвалює рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді або про відмову у притягненні його до дисциплінарної відповідальності [141; 221].

Важливою адміністративною процедурою в діяльності господарських судів є звернення громадян. Оскільки розвиток демократії в європейських державах означає, що для громадян важливо знати про те, як функціонують установи судової системи. Тому правосуддя є важливим компонентом демократичних суспільств. Воно має на меті вирішення спорів між сторонами шляхом прийняття рішень, виконання як «нормативної», так і «просвітницької» ролі, надання громадянам відповідних настанов, інформації та запевнення щодо права і його практичного застосування. Але як показують статистичні дані, найчастіше громадяни звертаються не з «просвітницькою» метою, наприклад, щодо роз'яснення статусу господарського суду та його повноважень, організації роботи суду, тощо, а з причин недовіри суду, корумпованості суду, про недотримання прав осіб, про неналежне ознайомлення з матеріалами суду, тощо.

Враховуючи ці обставини, адміністративні процедури в контексті взаємодії з населенням та громадськістю варто розвивати у двох напрямках: по-перше, шляхом забезпечення дисципліни і законності в діяльності суддів господарських судів, розвитку етичних норм працівників суду, тощо; по-друге, здійснювати роз'яснювальну роботу серед населення з приводу діяльності господарських судів. Для цього варто враховувати Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство». В даному документі з метою формування просвітницької ролі судів у демократичному суспільстві рекомендовано забезпечити здійснення таких заходів:

- 1) створення в судах відділів, відповідальних за прийом та інформування громадян;
- 2) поширення друкованих матеріалів, відкриття Інтернет-сайтів, за які суди несуть відповідальність;

3) організація судами календаря освітніх форумів та/або регулярних зустрічей, відкритих, зокрема, для громадян, громадських організацій, політиків, студентів [56].

Враховуючи викладений матеріал, можемо перейти до формулювання принципів адміністративних процедур. Принципами або основними ідеями, вихідними положеннями, на яких ґрунтуються здійснення та реалізація адміністративних процедур, є наступні:

– принцип законності — господарський суд або уповноважені ним особи здійснюють розгляд справи та приймають по ній рішення відповідно до норм чинного законодавства, а також на підставі міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

– принцип презумпції достовірності — тобто подані заявниками відомості про фактичні обставини розглянутої господарським судом справи вважаються достовірними і справжніми у всіх випадках до того моменту, поки протилежне не буде доведено господарським судом або уповноваженою ним особою;

– принцип рівного доступу усіх учасників до здійснення адміністративної процедури — господарський суд або уповноважена ним особа повинні забезпечити однаковий доступ та ставлення до всіх учасників, залучених до здійснення адміністративної процедури та прийняття процедурних рішень;

– принцип заборони зловживання правом — тобто застосування господарським судом будь-якого правового акта тільки в суворій відповідності з його змістом і головною метою. Неприпустимими є зловживання прогалинами або недоліками чинного законодавства в процесі реалізації адміністративної процедури;

– принцип заборони свавілля — тобто безумовне виключення з адміністративної практики господарського суду проявів нерівного підходу в

оцінці одних і тих же фактичних обставин справи в однакових правових ситуаціях;

– принцип використання повноважень з належною метою — господарський суд під час розгляду конкретної справи зобов'язаний використовувати свої повноваження з метою, з якою такі повноваження йому надані;

– принцип заборони бюрократичного формалізму — тобто заборона для господарських судів та уповноважених ним осіб обтяжувати зацікавлених осіб обов'язками або відмовляти їм у наданні права лише в цілях дотримання їх внутрішньоорганізаційних правил і вимог;

– принцип обґрунтованості — господарський суд або уповноважена ним особа в ході реалізації адміністративної процедури та прийняття відповідного акта має враховувати усі обставини, що мають значення для розгляду справи. Забезпечення всебічності та повноти з'ясування усіх обставин кожної конкретної справи є обов'язковими умовами здійснення адміністративних процедур;

– принцип безсторонності (неупередженість) господарського суду у прийнятті рішення по справі — не допускається будь-яка неправомірна зацікавленість суду в результатах розгляду та вирішення справи;

– принцип оперативності та економічності — тобто здійснення адміністративної процедури та розгляд справи в досить короткі терміни і з розумною економією сил і засобів господарського суду при здійсненні своїх повноважень;

– принцип гласності та відкритості — господарський суд або уповноважена ним особа зобов'язані у порядку, встановленому законом, забезпечувати реалізацію права кожного на доступ до інформації, що пов'язана із здійсненням господарським судом владних повноважень;

– принцип пропорційності — господарський суд або уповноважена ним особа під час вирішення кожної конкретної справи зберігає баланс між

цілями та завданнями, на досягнення яких спрямована адміністративна процедура, і будь-якими можливими негативними наслідками для прав, свобод та інтересів особи, які можуть настати в результаті прийняття рішення у справі;

– гарантування прав особі — фізичній або юридичній особі гарантується право на участь у здійсненні адміністративної процедури.

Отже, як ми уже встановили, у результаті реалізації та здійснення адміністративної процедури уповноважена особа господарського суду приймає акт, наприклад, ухвалу (щодо вжиття запобіжних або забезпечувальних заходів у господарському процесі, затвердження мирової угоди між сторонами спору, тощо), наказ (що є безспірним організаційно-розпорядчим/виконавчим документом, який, наприклад, надає право стягувачу здійснювати примусове виконання рішення господарського суду), розпорядження, готує листи, тощо. Відповідно, організаційно-розпорядчі документи можуть мати письмову або електронну форму залежно від потреби. Зокрема, документ повинен мати обов'язкові для цього виду документа реквізити у відповідному порядку їх розташування, встановленому державним стандартом: найменування суду, найменування виду документа (крім листів), заголовок до тексту, дата, номер, текст, підпис, тощо. У процесі підготовки і оформлення можливе використання інших реквізитів, якщо цього вимагає призначення документа [85].

Таким чином, в організаційно-розпорядчому документі, який приймається уповноваженою особою у результаті здійснення адміністративної процедури, обов'язково мають бути зазначені реквізити:

- 1) назва документа, дата видачі та найменування суду (органу), який його видав;
- 2) дата і номер рішення, за яким видано виконавчий документ;
- 3) найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб), наприклад, стягувача і

боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код суб'єкта господарської діяльності стягувача та боржника за його наявності (для юридичних осіб), індивідуальний ідентифікаційний номер стягувача та боржника за його наявності (для фізичних осіб — платників податків), а також інші відомості, якщо вони відомі суду, що видав виконавчий документ, які ідентифікують стягувача та боржника чи можуть сприяти примусовому виконанню, такі як дата і місце народження боржника, місцезнаходження майна боржника, тощо;

4) резолютивна частина рішення;

5) дата набрання чинності рішенням;

6) строк пред'явлення виконавчого документа до виконання [95].

Найменування акта має відповідати компетенції суду та змісту організаційної чи розпорядчої дії (наказ, розпорядження, доручення, довідка, договір, тощо), що документується. Датою його прийняття є дата підписання останнього (у тому числі електронним цифровим підписом); для документа, прийнятого колегіальним органом, — дата прийняття рішення; для документа, який підлягає затвердженню, — дата затвердження. Такі організаційно-розпорядчі документи господарських судів можуть бути адресовані органам, підприємствам, установам, організаціям (юридичним особам), їх структурним підрозділам або конкретним особам.

Як правило, текст документа складається з трьох частин:

1) вступної, у якій викладаються підстави виготовлення документа;

2) описової, у якій викладаються обставини, факти, посилання на нормативні акти, аргументація автора документа;

3) резолютивної, у якій викладаються висновки, пропозиції, клопотання, рекомендації, рішення, тощо [152].

Таким чином, рішення по адміністративним процедурам у сфері діяльності господарських судів можемо поділити на два види:

проміжні рішення — мають місце, якщо процедура є складною й на певних етапах необхідна фіксація результатів раніше здійснених дій (наприклад, при передачі справи від одного суб'єкта іншому). Типові варіанти проміжних рішень: передати справу на наступну стадію, повернути справу на попередню стадію, передати справу за підвідомчістю, призупинити справу до настання певних обставин, тощо [10];

підсумкові рішення — ті рішення, які вирішують справу по суті або завершують адміністративну процедуру при неможливості вирішення справи по суті [10].

Підводячи підсумки, зазначимо, що здійснення правосуддя є процесуальною функцією, в результаті якої виноситься судове рішення. Процесуальні завдання вирішуються в судових засіданнях спеціальними суб'єктами — сторонами, суддями, секретарями. Але до організації судових засідань потрібно залучити велику кількість людей, які безпосередньо до судового засідання і розгляду справи відношення не мають, але роблять це можливим. Ці люди забезпечують судочинство, і саме вони є основою організації людей, яка називається суд. Забезпечення здійснення правосуддя є організаційною діяльністю. Такий розподіл на процесуальну й організаційну сферу потрібен для того, щоб відділити саме правосуддя від його забезпечення [84, с. 17]. Тому можемо стверджувати, що адміністративні процедури в діяльності господарських судів впливають на організаційне забезпечення діяльності судів. Саме від їх здійснення залежить якісне кадрове, фінансове, матеріальне, інформаційне забезпечення господарських судів. Правильна організація діяльності суду гарантує ефективне здійснення ним своїх функцій та завдань.

1.3. Проблеми розмежування адміністративних та інших правовідносин, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами

В процесі діяльності господарських судів та забезпечення ними здійснення правосуддя між ними та в їх структурі виникають організаційні зв'язки, які потребують обов'язкового адміністративно-правового регулювання. Саме використання адміністративно-правових норм в ході організаційно-розпорядчої діяльності господарських судів й обумовлює виникнення адміністративних правовідносин. Проте, адміністративно-правові відносини не вичерпують усього переліку відносин, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами. Більше того, ми можемо з впевненістю стверджувати, що відносини в господарських судах можуть носити конституційно-правовий, цивільно-правовий, трудовий, фінансовий, господарсько-процесуальний характер, тощо. Тому метою даного підрозділу є визначення структури, змісту та особливостей адміністративно-правових відносин, що виникають в ході здійснення правосуддя господарськими судами, а також відмежування їх від інших правовідносин.

По-перше, варто зазначити ту обставину, що адміністративно-правовими відносини стають внаслідок реалізації державної волі, яка виражена у формі адміністративно-правового акта. Тобто підставою виникнення, зміни чи припинення адміністративних правовідносин є адміністративно-правова норма. По-друге, адресати норм (ті особи, на яких спрямована дія таких норм) не можуть відмовитись від виконання приписів, встановлених в адміністративно-правовій нормі, а саме не вступити в адміністративно-правові відносини. Більше того, вони не можуть вийти за встановлені межі державних настанов, якими регламентовано їхні взаємні права та обов'язки [18, с. 126]. Такий порядок вступу в правовідносини є характерною особливістю адміністративно-правового регулювання.

Розкриваючи зміст та сутність адміністративних правовідносин, звернемося до нормативно-інформаційних джерел та доктринальних досліджень. Так, Велика юридична енциклопедія визначає адміністративно-правові відносини як суспільні відносини, що врегульовуються нормами адміністративного права, є організаційними та мають владний характер [38, с. 24]. При цьому, сутність адміністративних правовідносин вбачається у взаємодії із реальними суспільними відносинами, які становлять їх зміст та існують як реальні відносини. Особливість останніх полягає у тому, що такі правовідносини виникають в особливій сфері — сфері державного управління, тобто в процесі здійснення уповноваженими особами владно-розпорядчої або управлінської діяльності. Отже, адміністративно-правовими є відносини, що урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що виникають, змінюються чи припиняються в сфері реалізації державного управління. Схоже тлумачення змісту цих правовідносин можемо знайти в працях таких відомих адміністративістів як О. Коренев, О. Альохін, Д.Бахрах, Ю. Битяк та ряду інших. Не можемо не зупинитися на формуванні змісту адміністративних правовідносин у працях тих дослідників, які відштовхувались від ключової ролі владного суб'єкта. Так, О. Якуба розглядає адміністративно-правове відношення як суспільне відношення, що регулюється адміністративно-правовою нормою, де одна із сторін наділена правом вимагати від іншої сторони в ході виконавчо-розпорядчої діяльності тієї поведінки, яка зазначена в адміністративно-правовій нормі [222, с. 53]. Аналогічний підхід можемо знайти в праці А. Ключніченко, який стверджував, що адміністративно-правові відносини — це врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, де їх учасники виступають носіями прав та обов'язків у сфері державного управління [91, с. 81].

Визначення адміністративних правовідносин у судовій гілці влади, як ми вже зрозуміли, є досить складним питанням. Ще складнішим виявилось

виокремлення адміністративних процедур в ході діяльності господарських судів. Але ми повинні розуміти, що суди (будь-якої спеціалізації) утворюють систему, яка має чітку структуру та ієрархію. Такий стан речей обумовлює здійснення організаційно-розпорядчих та управлінських дій по відношенню до підпорядкованих суб'єктів, зокрема, вони можуть реалізовуватися на засадах рівності сторін, де кожна із сторін зобов'язана виконати конкретні вимоги адміністративно-правових норм. Тому наявність адміністративних правовідносин в судовій гілці влади є беззаперечною.

Отже, адміністративними правовідносинами, що виникають у ході діяльності господарських судів, є відносини урегульовані нормами адміністративного права, зміст яких полягає у здійсненні однією стороною організаційних, розпорядчих та управлінських дій по відношенню до іншої, де однією зі сторін обов'язково є господарські суди. При цьому, господарські суди можуть виступати як у ролі суб'єкта владних повноважень, так і в якості суб'єкта, на який спрямовано владно-розпорядче рішення. Конкретні адміністративно-суб'єктні властивості господарських судів проявляються через взаємодію з відповідними державними органами або окремими зовнішніми чи внутрішніми структурами, які так чи інакше пов'язані з діяльністю господарського суду.

Враховуючи викладене, вважаємо за доцільне виокремити особливості адміністративних правовідносин, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами. Ними є такі:

- адміністративно-правові відносини виникають з приводу здійснення організаційно-розпорядчої чи управлінської діяльності як самими господарськими судами, так і у випадках, коли таке відношення здійснюється щодо них;
- адміністративно-правові відносини мають публічний характер;
- адміністративно-правові відносини регулюють і охороняють переважно публічно-правові інтереси, що виникають у здійсненні

правосуддя. Часто публічний інтерес трактується просто як державний інтерес. Однак, це не зовсім так, при здійсненні державного управління охорону публічно-правового інтересу варто розуміти як адекватну реакцію державних органів влади і управління на вимоги суспільства у створенні надійного соціально-економічного захисту або здійсненні ефективної правоохоронної діяльності;

- один із суб'єктів адміністративно-правових відносин обов'язково наділений владними повноваженнями по відношенню до іншого;

- об'єктом у більшості випадків виступають дії, діяльність, поведінка людей, здійснення яких є реалізацією адміністративно-правових відносин. У деяких випадках адміністративно-правових відносин (як правило, організаційно-майнового характеру) об'єкт складний: поведінка людей і майно — «предмет», а також можуть бути нематеріальні об'єкти — честь та гідність людини і громадянина, тощо;

- адміністративно-правові відносини, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами, можуть здійснюватися на засадах рівності сторін, де кожна з них зобов'язана виконувати конкретні вимоги адміністративно-правових норм;

- адміністративно-правові відносини виникають із ініціативи однієї сторони (як правило, згода іншої не потрібна). Крім того, вони можуть виникнути і за відсутності бажання іншого їх учасника;

- суб'єкти адміністративно-правових відносин, які порушили вимоги адміністративно-правових норм, несуть відповідальність перед державою в особі її органів;

- для адміністративних правовідносин характерно те, що вони не обмежені рамками своєї галузі — адміністративного права. Вони проникають в інші галузі права і в передбачених випадках регулюють відносини, які стосуються предмета інших галузей;

– відповідальність сторін адміністративних правовідносин у разі невиконання або неналежного виконання своїх зобов'язань наступає не перед одним одним, а перед державою, оскільки порушення в сфері адміністративного права розцінюються як порушення, спрямовані проти публічних інтересів.

З визначення та ознак адміністративних правовідносин, які виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами, можемо побачити, що такі правовідносини тісно пов'язані з правовідносинами інших галузей права. Тому сформовані нами вище ознаки адміністративно-правових відносин повинні бути покладені в основу відмежування їх від усієї сукупності інших правовідносин, що також виникають в процесі здійснення правосуддя.

Отже, господарські суди є самостійними об'єктами державного управління, тому відносини у даній сфері є адміністративними, але потрібно чітко їх відмежовувати від конституційно-правових відносин, цивільно-правових, трудових, фінансових та господарсько-процесуальних відносин, які також виникають між учасниками в процесі здійснення правосуддя. Оскільки адміністративне право за своїм змістом є похідним від конституційного, так як воно розвиває та конкретизує норми та основні положення Конституції України, зупинимося спочатку на конституційно-правових відносинах, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами. Більше того, норми конституційного права є вихідною основою для норм адміністративного права, так як Конституція України закріплює основні засади здійснення правосуддя в державі та її судоустрою. Тому в контексті зазначеного будемо розмежувати предмети правового регулювання та сфери впливу правових норм конституційного та адміністративного права. Але особливості адміністративно-правового регулювання відносин, що виникають під час здійснення правосуддя господарськими судами, ми вже розглянули вище, зупинимося більш детально на конституційно-правових нормах, що врегульовують однойменні

правовідносини. Так, певна річ, адміністративне право є профілюючою, фундаментальною галуззю публічного права і, як і конституційне, воно опосередковує функції публічної влади в державі, регулює відносини, що забезпечують загальні (публічні) інтереси суспільства, але все ж таки відмінності адміністративно-правових та конституційно-правових відносин очевидні.

Так, підставою виникнення конституційно-правових відносин є безпосередня практична діяльність суб'єктів конституційного права, внаслідок чого встановлюються юридичні зв'язки між відповідними суб'єктами, в яких один із них має відповідні права, визначені Конституцією, а другий — кореспондуючі їм обов'язки, або ж обидва пов'язані взаємними права та обов'язками. Формальною підставою виникнення означених правовідносин, відповідно, є конституційні норми. При цьому, окремі автори серед особливостей конституційно-правових відносин називають:

а) комплексний характер конституційно-правових відносин, у зв'язку з чим конституційна відповідальність, наприклад, може мати риси відповідальності влади в цілому перед громадянами або відповідальності конкретних органів та їх посадовців;

б) конституційно-правові відносини виникають у сфері реалізації влади народом, служать різновидом політико-правових відносин, яким притаманне особливе коло суб'єктів, які реалізують свої права й обов'язки за допомогою норм Конституції України [100, с. 5].

Певна річ, за таких обставин можна було б стверджувати, що конституційно-правові відносини та адміністративно-правові відносини є категоріями тотожними або такими, які варто розглядати як частину і ціле, оскільки, як ми уже зазначали вище, адміністративно-правові норми є ніби продовженням, уточненням конституційно-правових. Але варто акцентувати увагу на тому, що конституційно-правові відносини за своїм змістом та суттю є політичними відносинами. Враховуючи викладене та підтримуючи

окремі позиції В.І. Полевого, виокремимо наступні особливості конституційно-правових відносин, ними є наступні:

– політичний характер правовідносин. Зміст політичних відносин визначається відносинами держави і суспільства, влади і народу (тобто відносинами функціональної політичної диференціації), класів, груп і верств суспільства, структурною соціально-політичною диференціацією суспільства, а на рівні внутрішньогрупового, міжгрупового і міжіндивідуального спілкування — ступенем розвитку суспільного процесу, його демократизації, політичними свободами, доступністю інформації і контактів, тобто також і матеріальними можливостями людини, особливо рівнем політичної культури суспільства [63];

– конституційно-правові відносини спрямовані на досягнення політичної стабільності і прогнозованості, що є важливими передумовами функціонування і розвитку політичної системи в Україні;

– закріплення на рівні конституційного законодавства особливого механізму застосування відповідальності, що зумовлено спеціальним правовим статусом суб'єктів таких правовідносин (наприклад, однією зі сторін може бути Президент України, політична партія, тощо) [131, с. 8].

Тому, відмежовуючи конституційно-правові відносини від адміністративно-правових, зазначимо, що судді не є суб'єктами політико-правових відносин, відповідно, не можуть бути суб'єктами конституційно-правових відносин, оскільки Основний Закон держави чітко закріплює аполітичну спрямованість діяльності судів. Судова гілка влади має особливе положення в загальній системі поділу влади в державі, що досить переконливо обґрунтовано в юридичній літературі.

Далі пропонуємо дослідити відмежування адміністративних правовідносин, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами, від цивільно-правових відносин. Особливістю цивільно-правових відносин є те, що їх учасники (суб'єкти) характеризуються юридичною

рівністю, майновою відокремленістю і певною автономією (вільним волевиявленням), що не є характерним для адміністративно-правових відносин. Але маємо наявність цивільно-правового компоненту у правовому статусі господарських судів за рахунок того, що господарський суд є юридичною особою. За таких обставин господарські суди мають цивільні права та обов'язки стосовно третіх осіб. Крім того, поряд із зобов'язальними відносинами, господарські суди беруть участь у майнових відносинах, володіючи правом оперативного управління щодо закріпленого за ними майна. Проте, основна діяльність господарських судів не може розглядатися як сфера надання цивільно-правових послуг (виконання робіт), оскільки має більш складний, комплексно-правовий характер, а саме — здійснення правосуддя.

Проте, не будемо забувати про цивільно-правову відповідальність судді господарського суду. Ще в Законі Хаммурапі (1795–1750 рр. до н.е.) містилося правило, згідно з яким: «якщо суддя розглянув справу, виніс рішення і виготовив документ з печаткою, а потім своє рішення змінив, то цього суддю слід звинуватити у зміні рішення, постановленого ним, а позовну суму, що містилася в рішенні, він має сплатити у 12-кратному розмірі; окрім того, на зборах його мають вигнати із суддівського крісла, і він не має повертатися і засідати разом із суддями в суді» [203, с. 97; 125, с. 123]. Сучасні науковці продовжують спори щодо цивільно-правової відповідальності суду та суддів. Л.М. Москвич стверджує, що цивільна відповідальність судді повинна наставати тільки у випадках серйозного нехтування ним своїми обов'язками, явних зловживань, грубої недбалості або злочину. Проте, одразу виникає запитання — що є, наприклад, «серйозним нехтуванням» та які його межі; які зловживання є явними, тощо. На думку автора, за загальним правилом, має бути відповідальність держави за помилки або навіть порушення закону з боку цілком конкретних суддів, оскільки останні виконують свої функції не як приватні особи, а від імені

держави [126, с. 205]. Така думка є цілком раціональною, але на законодавчому рівні вбачається за доцільне чітко визначити передумови цивільно-правової відповідальності судді, розмежувати випадки, коли відшкодування за шкоду, завдану при відправленні правосуддя, має нести держава, а коли сам суддя — безпосередньо або в порядку регресу.

Окрім цивільно-правової складової, у діяльності господарських судів під час здійснення ними правосуддя слід відзначити наявність трудових правовідносин. Ними є врегульовані нормами права відносини щодо застосування праці громадянина в якості працівника (робітника або службовця), який уклав трудовий договір з підприємством, установою, організацією або фізичною особою. Ці відносини регулюються нормами трудового права, через що сторони наділяються взаємними правами та обов'язками, а їх виконання забезпечується примусовою силою держави. Інакше кажучи, це врегульовані нормами трудового права суспільні відносини між працівником і власником або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, у яких одна сторона — працівник — зобов'язується виконувати роботу за певною спеціальністю, кваліфікацією чи посадою з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, а друга — власник або уповноважений ним орган чи фізична особа — зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, передбачені законодавством, колективним договором і угодою сторін. Зміст трудових правовідносин, відповідно, становлять права та обов'язки їх суб'єктів [135, с. 324–325].

Трудові відносини, певна річ, виникають і в ході діяльності господарських судів України. Це правовідносини, що виникають під час реалізації трудових прав, а саме: судді мають право на працю, відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня і про щорічні оплачувані відпустки, право на здорові і безпечні умови праці, на об'єднання в професійні спілки та на вирішення колективних трудових

конфліктів (спорів) у встановленому законом порядку, на матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування в старості, а також у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, та інші права, встановлені законодавством. Забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема, порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання [92]. Та незважаючи на юридичну силу Кодексу законів про працю України, для суддів, у тому числі господарських судів, існує спеціальне законодавство. Так, відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», незалежність судді забезпечується, з-поміж іншого:

- особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень;
- недоторканністю та імунітетом судді;
- окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом;
- належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді;
- визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту;
- правом судді на відставку [164].

Більше того, великі спори викликає дисциплінарна відповідальність суддів, яку окремі науковці відносять до трудових правовідносин, другі — до службових, а треті — взагалі до адміністративних. Розглядати дисциплінарну відповідальність суддів як службову відповідальність ми вважаємо недоречним з тих підстав, що дія Закону України «Про державну службу» не поширюється безпосередньо на суддів. Що стосується відмежування дисциплінарного провадження в трудовому праві і дисциплінарного провадження в адміністративному праві, будемо все ж таки відштовхуватися від нормативної складової, яка полягає у поділі законодавства на загальне та спеціальне. Загальне законодавство закріплює основи трудових правовідносин. Загальні принципи, які розроблені в ньому, не можуть бути скасовані шляхом прийняття спеціального законодавства. Тобто загальне законодавство у сфері трудового права встановлює обов'язковий для всіх без винятку працівників мінімум трудових прав. В свою чергу, спеціальне законодавство відбиває особливості праці як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру [174]. Воно направлене на те, щоб унормувати конкретну (однорідну) сферу правовідносин. Тому, коли постає питання — яку норму (загальну чи спеціальну) обрати, певна річ, спеціальна норма буде правозастосовчою. Підтвердженням цього є положення Листа Міністерства юстиції України від 26.12.2008 р. № 758-0-2-08-19 «Щодо практики застосування норм права у випадку колізії», в якому зазначено, що при розбіжності між загальним і спеціальним нормативно-правовим актом перевага надається спеціальному, якщо він не скасований виданим пізніше загальним актом [215].

Дисциплінарне провадження щодо судді регламентовано Законом України «Про Вищу раду правосуддя», який є адміністративно-правовим актом, тому й відносини, що виникають в ході здійснення дисциплінарного провадження щодо судді, варто вважати адміністративними, а не трудовими. Більше того, дисциплінарні провадження щодо суддів здійснюють

дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя. За результатами розгляду дисциплінарної справи Дисциплінарна палата ухвалює рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді або про відмову у притягненні його до дисциплінарної відповідальності. Відповідне рішення за своїм змістом є владно-розпорядчим, а тому охоплюється нормами адміністративного права, а відносини, що виникають у зв'язку з цим, набувають статусу адміністративно-правових.

Варто також зупинитися на фінансових правовідносинах, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами, та їх відмежуванні від адміністративних. Фінансові правовідносини є юридичною формою закріплення економічних відносин, тобто це сукупність врегульованих фінансово-правовими нормами суспільних відносин, учасники яких є носіями юридичних прав та обов'язків у сфері мобілізації, розподілу й витрачання публічних фондів коштів. Таким правовідносинам притаманний цілий ряд особливостей, а саме:

- такі відносини завжди є грошовими відносинами. Виокремлення цієї риси пов'язано з дією законів вартості та товарно-грошових відносин;

- наявність специфічної стадії суспільного відтворення — відносини розподілу. Розподільчий характер фінансових відносин закладено у самих функціях фінансів, перш за все у функції створення грошових фондів — централізованого, що зосередився у державному бюджеті, і децентралізованих, до яких належать грошові кошти установи;

- організаційність. Організація фінансових відносин належить до функції держави, яка шляхом видання нормативно-правових актів стає організатором та координатором економічного життя суспільства загалом;

- суб'єктивний склад, обумовлений генезисом фінансів. У фінансових відносинах одним із суб'єктів завжди є держава або уповноважений нею орган державної влади. Наявність такого суб'єкта обумовлює державно-владний характер цих відносин, установлений

діяльністю держави. Тобто фінансові правовідносини, як і адміністративно-правові, мають імперативний, державно-владний характер. Обумовлено це тим, що такі відносини безпосередньо стосуються найголовнішої сфери виробничих відносин — відносин власності [127, с. 135].

В контексті викладеного варто зазначити, що функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності судів здійснюють:

- 1) Верховний Суд — щодо фінансового забезпечення його діяльності;
- 2) Державна судова адміністрація України — щодо фінансового забезпечення діяльності всіх інших судів, в тому числі господарських, діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, органів суддівського самоврядування, Національної школи суддів України, Служби судової охорони та Державної судової адміністрації України;
- 3) Вища рада правосуддя — щодо фінансового забезпечення її діяльності.

З наведених особливостей фінансових правовідносин можемо стверджувати, що вони мають багато спільних рис, у тому числі щодо методу правового регулювання, суб'єктного складу і т.д. Але різними є предмети, тобто коло суспільних відносин, які регулюються галузями окремо адміністративного права й окремо фінансового права. Тобто фінансове право не охоплює організаційно-розпорядчу діяльність господарських судів, воно лише регулює суспільні відносини з приводу формування, розподілу та використання публічних фондів грошових коштів господарськими судами.

Й, нарешті, не будемо забувати про господарсько-процесуальні відносини, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами. Існування господарських процесуальних правовідносин зумовлене потребою упорядкування діяльності господарських судів при розгляді та вирішенні господарських спорів. Ці відносини виникають між господарським судом та іншими учасниками судового процесу при розгляді та вирішенні

господарських спорів, перегляді рішень господарського суду та їх виконанні. Господарські процесуальні правовідносини — це врегульовані нормами господарського процесуального права відносини, що виникають між господарським судом та іншими учасниками судового процесу при розгляді і вирішенні господарських спорів, процесі перевірки законності та обґрунтованості прийнятих судових рішень та їх виконанні [49, с. 16; 65].

Матеріальним (фактичним) змістом господарських процесуальних правовідносин є діяльність господарського суду щодо дослідження обставин справи, її юридичної кваліфікації та винесення акту застосування права, а також дії зацікавлених у справі осіб у зв'язку із її розглядом та прийняттям рішення (поведінка суб'єктів цих відносин). Тоді як юридичний зміст господарських процесуальних правовідносин складають суб'єктивні юридичні права й обов'язки, що встановлені нормами господарського процесуального права [205, с. 59; 65]. Господарські процесуальні правовідносини виникають на підставі процесуальних норм, одночасно норми процесуального права реалізуються у цих відносинах. Тобто особливістю господарських процесуальних правовідносин є те, що вони можуть бути лише у правовій формі і не існують як фактичні відносини, тобто вони існують, оскільки існує господарський процес, урегульований нормами права. У господарському процесі суддя господарського суду, інші учасники здійснюють лише ті процесуальні дії, які передбачені нормами господарського процесуального права [46; 65].

Отже, адміністративно-правові відносини, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами, складаються з регламентованого нормами адміністративного права комплексу зовнішніх та внутрішніх організаційно-розпорядчих та управлінських відносин. Говорячи про зовнішню сторону таких правовідносин, варто зазначити про те, що їх метою є організація роботи суду як органу державної влади, який спроможний реалізовувати функції та завдання держави. Тобто господарські

суди за таких обставин є об'єктами регулюючого впливу норм адміністративного права. Більше того, адміністративна правосуб'єктність господарських судів є передумовою для набуття ними цивільно-правової, фінансової та інших видів правосуб'єктності та виникнення трудових правовідносин.

Що стосується внутрішньоорганізаційних правовідносин, тобто тих відносин, які складають в межах діяльності конкретного господарського суду, то розглядаючи їх як адміністративні (ті, які мають управлінський, владний характер), варто виходити з мети та цілей їх утворення. Господарські суди своєю головною метою мають здійснення правосуддя. Така діяльність має публічний характер і може бути визначена як така, що вирішує суспільно значущі питання. Тобто здійснення та реалізація правосуддя є особливою сферою суспільних відносин, у якій завжди є присутнім державний, а отже, публічний, суспільний інтерес. А регулювання, яке здійснюється шляхом саморегуляції (тобто через внутрішнє управління), є одним із самостійних видів адміністративно-правового регулювання у сфері правосуддя [200, с. 192].

Отже, основна природа правовідносин, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами, — публічна, вона є визначальною для всієї системи взаємозв'язків у межах організації судоустрою України.

1.4. Правові засади організації діяльності господарських судів та місце серед них адміністративно-правового регулювання

Діяльність будь-якого органу державної влади потребує нормативно-правового регулювання, обумовлене це необхідністю упорядкувати суспільні відносини, що, по-перше, виникають між вищими та нижчими органами та їх службовими і посадовими особами однієї галузевої спрямованості; по-друге,

врегулювати суспільні відносини, що виникають безпосередньо між співробітниками конкретного органу державної влади; по-третє, упорядкувати суспільні відносини, що виникають між органами державної влади та їх посадовими особами з іншими підприємствами, установами організаціями, зокрема, громадськими організаціями та окремими фізичними особами, які не перебувають в їх безпосередньому підпорядкуванні; по-четверте, врегулювати суспільні відносини, що виникають між органами державної влади та їх посадовими особами однієї галузевої спрямованості з аналогічними структурними одиницями іншої галузевої спрямованості, а також іншими органами державної влади. Таким чином, нормативно-правове регулювання виступає інструментарієм упорядкування зазначених вище суспільних відносин та досягнення цілей державної влади.

Правові засади організації діяльності господарських судів включають в себе цілу низку нормативно-правових актів різної юридичної сили, що є основою функціонування цих судів та реалізації суддями своїх повноважень. Але перед тим, як перейти до безпосереднього дослідження правового регулювання організації діяльності господарських судів, вважаємо за доцільне коротко зупинитися на сутності та змісті такої категорії як «правові засади». Так, семантичне дослідження терміну «засади» зводиться до розуміння його наступним чином: а) основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; б) вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; в) спосіб, метод здійснення чого-небудь [185, с. 300; 186, с. 92]. Таким чином, правовими засадами діяльності будь-яких органів державної влади, в тому числі господарських судів, є сукупність нормативно-правових актів, на яких ґрунтується організаційна діяльність цих органів. Правові засади знаходять своє вираження в різних нормативно-правових актах, змістовне навантаження яких диференціюється в залежності від мети їх прийняття, наприклад, щодо закріплення компетенції та повноважень посадових осіб господарських судів; щодо визначення

організаційної структури господарського суду; щодо упорядкування процесуальної діяльності господарських судів; щодо визначення шляхів їх взаємодії, тощо.

Будь-який процес організації діяльності органу державної влади потребує особливої уваги, оскільки він направлений на упорядкування роботи, вироблення єдиного механізму належного його функціонування та забезпечення державної політики в конкретній сфері суспільних відносин. Без наявності організуючого нормативного впливу в рамках діяльності державних органів можна було б спостерігати хаотичність та невизначеність в роботі й закріпленні повноважень, нівелювання роботи по виконанню службовими та посадовими особами своїх завдань та функцій, прояви бюрократизму, тощо.

Організація діяльності господарських судів чітко регламентована чинним законодавством та включає в себе дворівневу систему нормативного забезпечення. До першого рівня варто віднести акти законодавства (законодавством є уся сукупність нормативно-правових актів, які існують в державі як вияв прав), в свою чергу, їх варто поділити на нормативно-правові акти загального спрямування та нормативно-правові акти спеціального спрямування, де останні поділяються на керівні та супутні акти законодавства в залежності від мети прийняття цього джерела. До другого рівня відносяться акти внутрішнього регулювання.

Правові засади організації діяльності господарських судів в Україні

Так, до актів законодавства загального спрямування варто віднести Конституцію України, Господарський кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Закони України «Про доступ до публічної інформації», «Про звернення громадян», «Про очищення влади», «Про запобігання корупції» та ряд інших. Специфіка такого нормативного регулювання полягає у тому, що дані акти були прийняті для урегулювання широкого кола суспільних відносин, а не їх однорідної сфери. Проте, окремі їх положення частково чи опосередковано торкаються організації діяльності господарських судів. Наприклад, п. 14 ст. 92 Конституції України встановлює, що виключно законами України визначаються судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури [96].

Зокрема, Конституція України містить окремий розділ VIII, який присвячено правосуддю, в тому числі зазначено, що судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації. В цій частині норма Основного Закону безпосередньо стосується організації діяльності господарських судів. Більше того, Конституція України закріплює основні засади здійснення судочинства, які покладені в основу організаційної діяльності господарських судів. Ними є:

- 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 2) забезпечення доведеності вини;
- 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором;
- 5) забезпечення обвинуваченому права на захист;

- 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 7) розумні строки розгляду справи судом;
- 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках — на касаційне оскарження судового рішення;
- 9) обов'язковість судового рішення [96].

Порядок застосування Конституції при вирішенні господарських спорів передбачено в постанові Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя». Так, відповідно до зазначеної постанови Пленуму Верховного Суду України, суд безпосередньо застосовує Конституцію у разі:

- коли зі змісту норм Конституції не випливає необхідність додаткової регламентації її положень законом;
- коли закон, який був чинним до введення в дію Конституції чи прийнятий після цього, суперечить їй;
- коли правовідносини, що розглядаються судом, законом України не врегульовано, а нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою або Радою міністрів Автономної Республіки Крим, суперечить Конституції України;
- коли укази Президента України, які внаслідок їх нормативно-правового характеру підлягають застосуванню судами при вирішенні конкретних судових справ, суперечать Конституції України [118].

Оскільки Конституція України, як зазначено в її ст. 8, має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії, господарські суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції України і в усіх необхідних випадках застосовувати Основний Закон як акт прямої дії. Судові рішення господарських судів мають

ґрунтуватись на Конституції, а також на чинному законодавстві, яке не суперечить їй [116].

Закон України «Про запобігання корупції» також є актом законодавства загального спрямування в частині організаційної діяльності господарських судів, оскільки його норми поширюються на велику кількість суб'єктів, в тому числі й господарські суди. Так, закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень, зокрема, серед працівників господарського суду [151].

Те ж можемо сказати й про Закон України «Про очищення влади», який визначає правові та організаційні засади проведення очищення влади (люстрації) для захисту та утвердження демократичних цінностей, верховенства права та прав людини в Україні. Відповідно до кола суб'єктів, які обіймають посади, щодо яких здійснюються заходи з очищення влади (люстрації) належать посади суддів господарських судів [162].

Як бачимо, опосередковане правове регулювання організаційної діяльності господарських судів здійснюється чималою кількістю актів законодавства загального спрямування, що містять відповідні правові засади, проте, вони не приймаються конкретно для сфери правосуддя, а поширюються переважно на усі органи державної влади. Іншою є ситуація з актами законодавства спеціального спрямування, оскільки вони приймаються спеціально для врегулювання суспільних відносин у сфері правосуддя й організації діяльності судів та містять норми щодо вирішення господарськими судами справи по суті. Такі акти мають різну юридичну силу в залежності від суб'єкта прийняття, але їх основна мета полягає у тому, щоб забезпечити належне функціонування судової гілки влади, зокрема, господарських судів. Але господарський суд не може застосовувати акти державних та інших органів, якщо ці акти не відповідають законодавству

України. Це означає, що господарський суд застосовує лише ті нормативно-правові акти, що прийняті в установленому порядку і в межах компетенції відповідних органів. Тому уповноважена особа зобов'язана перевірити, чи прийнято певний акт в установленому порядку і чи відповідає він компетенції органу, який його прийняв [117].

До актів законодавства спеціального спрямування варто віднести Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд [164]. Даний нормативно-правовий акт регламентує правові засади щодо визначення спеціалізації судів, складу та повноважень суду, тощо. Окремо хотілося б зупинитися на новелах даного закону, оскільки саме він започаткував судову реформу в державі та передбачає внесення ряду суттєвих змін до різних нормативно-правових актів та прийняття нових.

Відтепер суди утворюються і ліквідовуються не Президентом України на підставі пропозицій Державної судової адміністрації, а законом, проект якого про утворення чи ліквідацію суду вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя. Підставами для утворення чи ліквідації суду є зміна визначеної вказаним законом системи судоустрою, необхідність забезпечення доступності правосуддя, оптимізації видатків державного бюджету або зміна адміністративно-територіального устрою. Кількість суддів у суді визначає Державна судова адміністрація України за погодженням з Вищою радою правосуддя.

Підтримання громадського порядку у господарському суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорона приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників

суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу здійснюються уже не підрозділами відомчої воєнізованої охорони Державної судової адміністрації, а Службою судової охорони [128]. Як бачимо, новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів» запропонував чималу кількість новацій в організації діяльності судів, які поступово варто впроваджувати.

Господарський процесуальний кодекс України є тим систематизованим нормативним джерелом, у якому безпосередньо регламентовано основні правові засади організації діяльності господарських судів України, а саме:

- загальні положення здійснення правосуддя господарськими судами;
- порядок досудового врегулювання господарських спорів;
- підвідомчість справ господарським судам та підсудність справ;
- коло учасників судового процесу;
- докази та запобіжні заходи;
- судові витрати та процесуальні строки;
- порядок подання позову;
- порядок порушення провадження у справі та підготовка матеріалів до розгляду у першій інстанції;
- забезпечення позову;
- вирішення господарських спорів в першій інстанції;
- перегляд судових рішень в апеляційному порядку;
- перегляд судових рішень у касаційному порядку;
- перегляд судових рішень Верховним Судом України;
- перегляд рішення, ухвали, постанови господарського суду за нововиявленими обставинами;
- виконання рішення, ухвали, постанови;
- провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу виконавчих документів на примусове виконання рішень третейських судів;

– провадження у справах за участю іноземних суб'єктів господарювання [67].

Як ми можемо побачити, Господарський процесуальний кодекс України є фундаментом нормативного регулювання організації діяльності господарських судів в Україні, тобто є їх керівною правовою засадою, яка визначає основні напрямки їх діяльності.

Окремої уваги заслуговує такий акт законодавства як Закон України «Про Вищу раду правосуддя», в якому закріплено статус, повноваження, засади організації та порядок діяльності останньої. Вища рада правосуддя має досить широкі повноваження в сфері організації діяльності господарських судів. До них законодавець відніс наступні:

- 1) повноваження щодо внесення подання про призначення судді господарського суду на посаду;
- 2) повноваження щодо ухвалення рішення стосовно порушення суддею господарського суду вимог щодо несумісності;
- 3) повноваження щодо забезпечення здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді господарського суду;
- 4) повноваження щодо утворення органів для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів господарського суду;
- 5) повноваження щодо розгляду скарг на рішення відповідних органів про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді господарського суду;
- 6) повноваження щодо ухвалення рішення про звільнення судді господарського суду з посади;
- 7) повноваження щодо надання згоди на затримання судді господарського суду чи утримання його під вартою чи арештом;
- 8) повноваження щодо ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді господарського суду від здійснення правосуддя;

9) повноваження щодо вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів господарського суду;

10) повноваження щодо ухвалення рішення про переведення судді господарського суду до іншого суду, рішення про відрядження судді господарського суду до іншого суду того самого рівня і спеціалізації;

11) повноваження щодо ухвалення рішення про припинення відставки судді господарського суду;

12) повноваження в сфері погодження кількості суддів у господарському суді;

13) повноваження щодо затвердження Положення про Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему, Положення про Державну судову адміністрацію України та типові положення про її територіальні управління, Положення про Службу судової охорони, Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах господарських судів, органах та установах системи правосуддя, Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень;

14) повноваження в сфері погодження Типового положення про апарат господарського суду, Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників;

15) повноваження щодо надання обов'язкових до розгляду консультативних висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, в тому числі господарських, судоустрою і статусу суддів, узагальнення пропозицій судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу суддів;

16) участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання господарських судів; погодження в установленому порядку перерозподілу бюджетних видатків між судами, тощо [141].

Перелік правових засад організації діяльності господарських судів серед актів законодавства спеціального спрямування не є вичерпним, проте, можна говорити про керівні нормативні джерела та супутні (або дотичні). Відмінність супутніх актів законодавства від керівних полягає у тому, що керівні акти поширюють свою дію на усі органи державної влади, в тому числі і господарські суди, а дотичні акти хоча й безпосередньо не є правовою основою діяльності господарських судів, проте, законодавець передбачає їх участь в ході реалізації положень даного нормативно-правового акта [173, с.105–109]. Тобто даний акт спроектований не на усю сукупність державних органів, а на конкретно визначені, наприклад, досліджувані нами господарські суди. До таких актів законодавства варто віднести:

– Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», що встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів [142];

– Закон України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна», який спрямований на забезпечення економічної безпеки держави, недопущення руйнування цілісних майнових комплексів державних підприємств, захист інтересів держави під час реалізації майна господарських товариств, у статутних капіталах яких частка держави становить не менше 25 відсотків [139];

– Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», який містить правове регулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності в Україні, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, спеціалізацію та кооперацію в галузі виробництва, науки і техніки, економічні зв'язки в галузі будівництва, транспорту, експедиторських, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій, надання різноманітних послуг [159];

– Закон України «Про захист економічної конкуренції», який визначає правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності і спрямований на забезпечення ефективного функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин [157], та ряд інших не менш важливих нормативно-правових актів, які виступають в якості правових засад організації діяльності господарських судів.

Якщо говорити про акти законодавства нижчої юридичної сили, то варто відмітити Указ Президента України від 12.08.2010 р. № 811/2010 «Питання мережі господарських судів України», в якому визначено територіальну юрисдикцію апеляційних господарських судів України та мережу господарських судів України [129]. Наступним підзаконним актом організації діяльності господарських судів в Україні є Положення про автоматизовану систему документообігу суду, прийняте Рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30 із змінами і доповненнями, внесеними відповідними рішеннями Ради суддів України. Хоча новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів» автоматизовану систему документообігу суду замінив судовою інформаційною (автоматизованою системою), положення про яку має затверджуватися Вищою радою правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України та після консультацій з Радою суддів України, проте, жодного рішення з цього приводу ще не прийнято, тому продовжує діяти попереднє рішення, про що мова йде і в чинному Господарському процесуальному кодексі України. Так, зміст цього рішення зводиться до того, що в ньому закріплені положення, які визначають порядок функціонування автоматизованої системи документообігу в господарських судах [173, с.105–109]. Ця система забезпечує:

– реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції, в тому числі судових справ, етапів їх руху;

- об'єктивний та неупереджений розподіл судових справ між суддями з додержанням принципів випадковості та в хронологічному порядку надходження судових справ, з урахуванням завантаженості кожного судді (збалансованого навантаження);
- визначення присяжних для судового розгляду з числа осіб, які внесені до відповідних списків;
- надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду судових справ у випадках, встановлених законом;
- оприлюднення передбаченої Положенням інформації для розміщення на веб-сайтах судів веб-порталу «Судова влада України»;
- виготовлення та збереження оригіналів електронних документів господарського суду;
- централізоване зберігання оригіналів електронних документів господарського суду та інших процесуальних документів, в тому числі оригіналів електронних судових рішень, виготовлених судом;
- підготовку та автоматичне формування статистичних даних, узагальнюючих, аналітичних показників, отриманих на підставі внесеної до автоматизованої системи інформації;
- видачу копій судових рішень, виконавчих документів на підставі наявних у автоматизованій системі даних;
- автоматичне надсилання засобами електронного зв'язку оригіналів електронних документів господарського суду (в тому числі текстів судових повісток у вигляді SMS-повідомлень) учасникам судового процесу (провадження) за їх заявками;
- передачу судових справ до електронного архіву [133].

В контексті викладеного варто відзначити такий документ як Інструкція з діловодства в господарських судах України, що затверджена Наказом Державної судової адміністрації від 20.02.2013 р. № 28. Ця інструкція встановлює правила ведення діловодства у господарських судах і

регламентує порядок роботи з документами з моменту їх надходження чи створення в суді до знищення в установленому порядку або передачі до державної архівної установи. Положення інструкції передбачають як ведення діловодства у паперовій формі, так і автоматизовану (електронну) технологію обробки, обліку та контролю документів (справ) за допомогою автоматизованої системи документообігу суду [152].

Що стосується актів внутрішнього регулювання, які ми віднесли до другого рівня правових засад організації діяльності господарських судів в Україні, ними є уся сукупність документів, яка приймається в межах компетенції господарського суду, його посадовими особами та зборами трудового колективу. Певна річ, такі документи є локальним та поширюються виключно в межах конкретного господарського суду, наприклад, таким нормативним актом можуть бути Правила внутрішнього розпорядку господарського суду [173, с.105–109].

Щодо застосування міжнародних договорів в господарському процесі, то відповідно до Закону України від 29 червня 2004 р. «Про міжнародні договори України» міжнародним договором є договір, укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол, тощо). Статтею 19 вищезгаданого закону встановлений порядок дії міжнародних договорів України на території України, відповідно до якої чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила

міжнародного договору [161; 117]. Зокрема, Господарським процесуальним кодексом України закріплено, що в разі встановлення в міжнародних договорах України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших правил, ніж ті, що передбачені законодавством України, застосовуються правила міжнародного договору. У випадках, передбачених законом або міжнародним договором, господарський суд може застосувати норми права інших держав. У роз'ясненні Президії Вищого господарського суду України від 31.05.2002 р. № 04-5/608 «Про деякі питання практики розгляду справ за участю іноземних підприємств і організацій» якраз розкриваються випадки, коли господарський суд має право застосувати норми права інших держав [117].

Проаналізувавши найбільш вагомі правові засади організації діяльності господарських судів України, варто відмітити, що більша їх частина належить, зокрема, до джерел адміністративного права, тобто ці документи є й нормами адміністративно-правового регулювання. Так, якщо звернутися до теорії адміністративного права, то необхідно зазначити, що воно складається з великої кількості правових норм: законів України; указів Президента України; постанов Кабінету Міністрів України; наказів, інструкцій міністерств, центральних органів виконавчої влади, інспекцій, служб, агентств, органів виконавчої влади зі спеціальним статусом; рішень місцевих державних адміністрацій; положень, статутів та розпоряджень місцевих та локальних органів державної влади, тощо. Тому норми адміністративного права містяться в різних нормативно-правових актах, які часто належать до різних галузей права. Проте, такі акти можна вважати джерелом адміністративного права лише в тому випадку, якщо вони містять положення щодо державного управління, управлінської діяльності, організації управління, правового становища громадян та посадових осіб, тобто коли закон буде наповнений адміністративно-правовим змістом [19].

В свою чергу, М.К. Закурін зауважує на тому, що адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів окреслюється наступними межами: 1) адміністративними процедурами щодо створення, реорганізації та ліквідації господарських судів; 2) визначенням адміністративно-правового статусу суддів господарських судів; 3) кадровою роботою в системі господарського судочинства: а) регулюванням питань відбору, призначення, звільнення, відставки суддів господарських судів та їх керівників; б) заміщення вакантних посад державних службовців апарату господарських судів, їх призначення та звільнення; 4) встановленням меж повноважень суддів, які обіймають адміністративні посади; 5) правовим регулюванням особистого прийому громадян у системі господарських судів; б) доступу до публічної інформації та взаємодії із засобами масової інформації; 7) правовим регулюванням суддівського самоврядування системи господарських судів; 8) організації захисту суддів, охорони приміщень судів, підтримання в них правопорядку; 9) особливостями заохочення і дисциплінарної відповідальності суддів та державних службовців апарату господарських судів; 10) забезпечення діяльності господарських судів судовою адміністрацією [80].

Підводячи підсумки, зазначимо, що організація діяльності господарських судів в Україні регламентується чималою кількістю нормативно-правових актів різної галузевої приналежності та юридичної сили. Домінуюче положення серед них займає адміністративне правове регулювання. Обумовлено це характером та змістом суспільних відносин, які виникають в процесі діяльності господарських судів, та методами їх упорядкування. Певна річ, говорити про їх досконалість ще зарано, акцентуючи увагу на останніх тенденціях впровадження реформ в систему правосуддя, але враховуючи положення Стратегії розвитку судової системи в Україні на 2015–2020 рр., представники судової влади готові здійснювати для цього конкретні кроки та дії.

Висновки до розділу 1

1. Господарські суди розглянуто як елемент системи судоустрою, оскільки вони наділені специфічними особливостями даної системи, відображають її зміст та виконують функції цієї системи (здійснюють правосуддя на засадах верховенства права), проте, наголошується на тому, що господарські суди мають свій предмет (господарський спір), завдання (вирішення господарського спору) та організаційну структуру, до якої входять: місцеві господарські суди, які є окружними господарськими судами; апеляційні господарські суди та Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду. На основі цього зроблено висновок про те, що господарські суди є самостійними судами спеціального призначення в загальній системі судоустрою України, діяльність яких спрямована на вирішення спорів, що виникають між суб'єктами господарської діяльності відповідно до чинного законодавства.

2. Доведено, що місце та функціональне призначення господарських судів у національній судовій системі обумовлено наступними чинниками: а) переліком господарських спорів, на розгляді та вирішенні яких спеціалізуються господарські суди; б) адміністративно-територіальним устроєм держави, з урахуванням якого побудована мережа господарських судів; в) наявністю в складі судової системи господарських судів трьох інстанцій, що здійснюють свою діяльність у межах відповідної стадії господарського процесу; г) переліком завдань, що покладаються на господарські суди; д) змістом, сутністю та природою самого господарського суду; е) багатоманітністю виконуваних судом функцій; є) особливим процедурно-процесуальним характером діяльності суду.

3. Обґрунтовується думка про те, що адміністративно-правове забезпечення господарських судів як суб'єктів адміністративного права має два аспекти: 1) зовнішній, тобто управлінський вплив суб'єктів владних повноважень на систему господарських судів в цілому. Такий вплив можуть здійснювати: Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України, Національна школа суддів України, тощо; 2) внутрішній, тобто здійснення організаційно-розпорядчої діяльності безпосередньо в системі самих господарських судів. Це адміністративна діяльність голови суду, апарату суду, судових розпорядників, служби організаційного забезпечення роботи та охорони суду, тощо.

4. Встановлено, що місце господарських судів в системі суб'єктів адміністративного права обумовлюється специфікою правозастосування у ході діяльності, їх місцем в публічно-правовому механізмі влади, багатоманітністю виконуваних функцій, наявністю вертикальної та горизонтальної структури судових органів та особливим процедурно-процесуальним характером діяльності.

5. Під адміністративними процедурами в діяльності господарських судів запропоновано розуміти визначений адміністративним законодавством послідовний порядок управлінської або організаційно-розпорядчої діяльності суду, судді або уповноваженої особи щодо прийняття управлінського рішення або виконання управлінської функції з метою створення та забезпечення належних умов для ефективного відправлення господарського судочинства.

6. Обґрунтовано, що значення адміністративних процедур в діяльності господарських судів полягає у тому, щоб: 1) організаційно забезпечити діяльність господарських судів; 2) забезпечити права, свободи і законні інтереси фізичних та юридичних осіб; 3) утворити єдиний підхід/алгоритм дій уповноважених осіб господарського суду щодо прийняття управлінського

рішення; 4) забезпечити гласність діяльності господарських судів у ході прийняття та реалізації організаційно-розпорядчих чи управлінських рішень; 5) надати можливість невідним суб'єктам зрозуміти, в якому порядку вони можуть реалізувати своє право або яким чином буде здійснюватися контроль за виконанням покладених на них обов'язків; 6) у встановленому законом порядку забезпечити примусове виконання рішень; 7) забезпечити ефективність діяльності господарського суду відповідно до міжнародних норм і стандартів.

7. Встановлено, що адміністративними правовідносинами, які виникають у ході діяльності господарських судів, є відносини, урегульовані нормами адміністративного права, зміст яких полягає у здійсненні однією стороною організаційних, розпорядчих та управлінських дій по відношенню до іншої, де однією зі сторін обов'язково є господарські суди. При цьому, господарські суди можуть виступати як у ролі суб'єкта владних повноважень, так і в якості суб'єкта, на який спрямовано владно-розпорядче рішення.

8. Обстоюється позиція, що організація діяльності господарських судів чітко регламентована чинним законодавством та включає в себе дворівневу систему нормативного забезпечення. До першого рівня віднесено акти законодавства, які поділено на нормативно-правові акти загального спрямування та нормативно-правові акти спеціального спрямування, де останні також поділяються на керівні та супутні акти законодавства залежно від мети прийняття документа. До другого рівня віднесено акти внутрішнього регулювання.

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ ТА ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР У ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ

2.1. Проблеми класифікації адміністративних процедур у діяльності господарських судів

У попередньому розділі дисертаційного дослідження ми дійшли висновку, що господарські суди у ході своєї повсякденної діяльності реалізують цілу низку адміністративних процедур, кожна з яких за своєю суттю та змістом є визначеним чинним адміністративним законодавством послідовним порядком управлінської або організаційно-розпорядчої діяльності суду, судді або уповноваженої особи щодо прийняття конкретного рішення у справі або виконання управлінської функції. Тому враховуючи усю багатоманітність таких процедур, вбачається за доцільне здійснити їх класифікацію. Але наукова думка вітчизняних та іноземних дослідників є неоднозначною з цього приводу. Обумовлено це в першу чергу тим, що на національному рівні відсутній єдиний кодифікований акт, який регламентував би здійснення адміністративних процедур органами державної влади, по-друге, процедури, що здійснюються компетентними особами, є різноплановими, а тому зведення їх до єдиного знаменника на сьогоднішній день вбачається досить складним завданням.

Проте, ми все ж таки спробуємо упорядкувати адміністративні процедури, що реалізуються у діяльності господарських судів України. Для цього варто вивчити вже існуючі класифікації здійснення адміністративних процедур органами державної влади; якщо є можливість, зіставити з тими, що здійснюються господарськими судами, зокрема, дослідити міжнародну практику процедурного адміністрування.

Однією з перших спроб законодавчого закріплення інституту адміністративних процедур стало прийняття в 1946 р в США Закону про адміністративну процедуру [223]. Г.І. Нікеров справедливо підкреслює, що цей закон був першою в країнах загального права спробою законодавчого встановлення найважливіших, принципових положень, що регулюють адміністративну процедуру [120, с. 97].

Вказаний вище Закон про адміністративну процедуру детально регламентує всі види адміністративної діяльності: нормотворчу, виконавчу, правозастосовчу, правоохоронну (адміністративну юстицію) [171]. Практично всі дії адміністративних установ та їх посадових осіб охоплюються нормами адміністративно-процесуального права. Врегульовані всі стадії адміністративного процесу: розслідування і збір інформації, підготовка проекту нормативного або індивідуального акта, розгляд його у відкритому засіданні, прийняття рішення по ньому, оприлюднення, оскарження його до вищих органів і суду, тощо.

Пильної уваги заслуговує досвід законодавчої діяльності держав-учасниць СНД. Так, 27 листопада 2000 року в Республіці Казахстан був прийнятий Закон «Про адміністративні процедури», спрямований на встановлення адміністративних процедур, які сприяють вдосконаленню організації управлінської діяльності, забезпеченню стабільного функціонування державних органів, оперативному прийняттю управлінських рішень, дотриманню прав і свобод громадян, захисту державних інтересів, недопущенню використання державними службовцями посадових повноважень у позаслужбових цілях [124].

Під адміністративними процедурами в законі розуміються:

- 1) порядок прийняття і виконання рішень при здійсненні державними органами і посадовими особами державних функцій і посадових повноважень і їх оформлення;
- 2) процедура організації роботи державного апарату;

3) процедури розгляду звернень громадян щодо реалізації їх прав, а також адміністративного захисту прав і законних інтересів громадян;

4) основні засади процедур прийняття рішень у сфері економіки, тощо.

Найбільш показовим у справі легалізації адміністративних процедур є досвід Республіки Таджикистан. Кодекс про адміністративні процедури Республіки Таджикистан від 7 лютого 2007 р (в редакції від 28.12.2012 р. № 929) змістовно об'єднав інститути адміністративних процедур і адміністративної юстиції [93].

Кодекс визначає порядок підготовки, прийняття та виконання адміністративно-правових актів, розгляду адміністративних заяв і скарг, здійснення адміністративного провадження в суді, взаємодії адміністративних органів. Адміністративними процедурами визнається діяльність адміністративного органу з метою підготовки, прийняття та виконання адміністративно-правового акта, а також розгляду адміністративних заяв і скарг [93]. Кодекс виділяє кілька видів адміністративних процедур:

- прості;
- формальні;
- публічні [93].

Прості адміністративні процедури — це діяльність адміністративних органів по підготовці і прийняттю адміністративних актів, які не потребують дослідження обставин за участю зацікавлених сторін і проведення усних слухань [93].

Формальні адміністративні процедури слід розглядати як діяльність адміністративних органів по підготовці і прийняттю адміністративних актів при активній участі зацікавлених осіб. Законодавчо засвідчується, що зацікавлена сторона може подати свої пропозиції в зв'язку з усіма обставинами адміністративних процедур. Передбачаються проведення усних слухань, участь експертів і фахівців [93].

Публічними адміністративними процедурами, відповідно до вказаного кодексу, визнається діяльність адміністративних органів по підготовці і прийняттю адміністративно-правових актів, які зачіпають інтереси необмеженого кола осіб. В ході її здійснення адміністративний орган зобов'язаний опублікувати повідомлення про подання документів для публічного ознайомлення [104, с. 100].

На необхідності законодавчого визначення та класифікації адміністративних процедур наголошується у низці вітчизняних нормативно-правових актів загальнодержавного спрямування. З іншого боку, невиправдана ускладненість таких процедур в науковій літературі справедливо називається бюрократизацією [204, с. 23]. Тому формування інституту процедуризації надасть можливість попереджати свавілля з боку представників органів державної влади, зокрема, судової, захищати права особи, яка звернулася з проханням до суду, визначатиме чіткі повноваження суб'єктів таких процедур, етапи процедур, передбачатиме відповідальність учасників зазначених процедур, тощо.

Необхідно уникати існуючої практики зменшення значення процедурних норм адміністративного права в організації управлінської діяльності. На практиці ретельна регламентація процедур для органів судової влади має не менш істотне значення, ніж для будь-яких інших державних органів, незважаючи на те, що управлінська діяльність потребує значно більшої оперативності та свободи адміністративного розсуду [158]. Сама ж по собі складність для сприйняття пересічними громадянами усього розмаїття ретельно регламентованих адміністративних процедур — це не привід для відмови, як дехто припускає, від подібної правової регламентації. Це лише додатковий чинник, що вимагає серйозного удосконалення якості роботи державного апарату за рахунок значного зростання кваліфікації та професіоналізму уповноважених осіб. Для громадян же складність

формалізованих процедур аж ніяк не повинна бути перешкодою, оскільки для них будь-яка процедура має практичну цінність [4, с. 8].

Російський вчений М. Єфремов зазначає, що західноєвропейські адміністративісти, досліджуючи адміністративні процедури, перш за все ставлять перед собою завдання відповісти на питання про те, яку мету переслідують адміністративні процедури при їх встановленні і чому органи публічної влади повинні їх дотримуватися при прийнятті адміністративних рішень. Відтак, до основних адміністративних процедур автор відніс:

- процедури реалізації правового статусу приватних осіб (юрисдикційні процедури або адміністративні провадження, а також управлінські процедури);
- процедури прийняття нормативних правових актів управління, а також їх виконання;
- процедури координації роботи підрозділів як усередині органу влади, так і на міжвідомчому рівні;
- процедури, пов'язані з розподілом обов'язків між посадовими особами усередині органу влади;
- процедури здійснення діловодства;
- процедури отримання та надання інформації зацікавленим органам влади;
- контрольно-наглядові процедури [76, с. 16].

Така класифікація адміністративних процедур є цілком логічною та впливає із основних повноважень органів державної влади. Вона є функціональним відображенням діяльності конкретного органу та підкреслює правовий статус суб'єкта владних правовідносин. Дещо звуженою є класифікація адміністративних процедур іншого російського дослідника — С. Хазанова. Так, автор виділяє такі загальні групи:

а) процедури внутрішньої організації публічної адміністрації. Такі процедури визначають організаційну структуру органу, роботу з кадрами, визначають його форми і методи діяльності;

б) процедури взаємодії між суб'єктами публічної адміністрації;

в) процедури взаємодії публічної адміністрації з фізичними і юридичними особами [202, с. 58].

Але така класифікація викликає чимало суперечок на вітчизняному рівні. Перш за все тому, що є звуженим суб'єктний склад осіб, які наділені повноваженнями реалізовувати адміністративні процедури. Оскільки «публічна адміністрація», хоч і є узагальнюючим поняттям, яке охоплює суб'єктів, головним завданням яких є забезпечення виконання Конституції та законів України, проте, до суб'єктів публічної адміністрації найчастіше відносять органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, менше — суб'єктів делегованих повноважень. Схожої позиції дотримуються І.С. Гриценко, Р.С. Мельник, А.А. Пухтецька, які зазначають, що у певних випадках публічне управління може здійснюватися органами законодавчої та судової влади, однак, вони стверджують, що обсяг подібної діяльності для таких органів державної влади є доволі обмеженим, тому, на їхню думку, зараховувати такі органи до кола суб'єктів публічної адміністрації недоцільно [77, с. 54].

Таке твердження, на нашу думку, є дещо спірним та не викликає однозначної підтримки, оскільки ми не можемо ставити на щабель вище чи нижче органи судової, законодавчої або виконавчої влади. Усі ці органи реалізують волю держави, а тому є публічними.

С. Стеценко розділяє думки зазначених авторів та серед адміністративних процедур, що реалізуються в діяльності органів публічної адміністрації, пропонує вирізняти:

– процедури про адміністративні правопорушення (що розглядаються в адміністративному, а не судовому порядку);

- процедури про адміністративні оскарження;
- нормотворчі процедури;
- дозвільні процедури;
- реєстраційні процедури;
- контрольні процедури;
- атестаційні процедури та ін. [189, с. 266].

До найпоширеніших адміністративних процедур у вітчизняній адміністративній науці відносять такі основні види:

- у справах за зверненнями громадян;
- у справах про адміністративні правопорушення;
- заохочувальні;
- дозвільно-реєстраційні;
- контрольно-наглядові;
- установчі;
- щодо підготовки та прийняття управлінських актів;
- щодо застосування заходів адміністративного припинення;
- з питань діловодства та документообігу;
- з питань кадрової роботи;
- щодо організації внутрішньоапаратної діяльності;
- щодо індивідуальних звернень юридичних осіб з питань управлінського характеру та ін. [62, с. 87–88].

З викладеного можемо стверджувати, що класифікація адміністративних процедур здійснюється за видами поставлених завдань у руслі компетенції уповноважених органів державної влади. Так, С. Агафонов виділяє наступний перелік адміністративних процедур:

- 1) організаційні процедури (діловодство, підбір і розстановка кадрів, розподіл посадових обов'язків та ін.);
- 2) нормотворчі процедури (підготовка та прийняття нормативних та індивідуальних актів);

- 3) інформаційні процедури (документообіг, інформаційне обслуговування, інформаційний обмін та ін.);
- 4) адміністративні процедури, пов'язані із здійсненням організаційно-технічних дій (матеріально-технічне забезпечення, тощо);
- 5) адміністративно-управлінські процедури, пов'язані з розподілом, перерозподілом і делегуванням повноважень;
- 6) адміністративні процедури, пов'язані із здійсненням юридично значущих дій (реєстрація, ліцензування, квотування, облік та ін.);
- 7) контрольно-наглядові процедури;
- 8) адміністративні процедури, пов'язані з розглядом пропозицій і заяв, і інші юрисдикційні процедури;
- 9) адміністративні процедури, що реалізуються в надзвичайних ситуаціях і особливих конституційно-правових та адміністративно-правових режимах;
- 10) адміністративні процедури координації і взаємодії;
- 11) адміністративні процедури, що реалізуються в рамках дозвільної системи, у сфері охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки, а також забезпечення безпеки особистості та ін. [7, с. 14].

В свою чергу, країни європейської спільноти як основний критерій класифікації адміністративних процедур виділяють конфлікт, що існує у взаємовідносинах між органом державної влади та приватною особою. Відтак, адміністративні процедури поділяються на безконфліктні (неповні) й конфліктні (повні) [213, с. 123–124]. За наявності конфліктних адміністративних процедур здійснюється поетапний, чітко визначений законодавством порядок розгляду та вирішення органом державної влади суперечки. Відхилення від визначеної процедурної форми реалізації провадження матиме наслідком відповідальність посадової особи за неналежне виконання своїх повноважень. Тоді як при безконфліктній адміністративній процедурі відсутній юрисдикційний порядок розгляду

адміністративної справи. Такі процедури зазвичай носять інформаційний, роз'яснювальний характер. Конфліктні та безконфліктні процедури безпосередньо пов'язані з участю фізичних та юридичних осіб щодо вирішення конкретного питання в ході реалізації державної влади.

За наступним критерієм усі види діяльності органів державної влади, у тому числі господарських судів України, можна умовно поділити на внутрішньо спрямовані і зовнішньо спрямовані [74, с. 199]. Внутрішньо спрямовані адміністративні процедури здійснюються за відсутності приватної особи у межах діяльності системи органів державної влади, у той час як зовнішньо спрямовані процедури передбачають залучення як представників органу державної влади, так і самої приватної особи [101, с. 10]. При цьому, якщо в зовнішньо спрямованій діяльності однією зі сторін відносин є не залучений до структури органу суб'єкт (приватна особа), процедура може бути визначена як «заявна» (для початку якої необхідне подання заяви приватною особою) або «втручальна» (яку уповноважений орган за наявності правових підстав розпочинає самостійно). Відповідно, за характером наслідків, які наступають для приватної особи, усі втручальні адміністративні процедури можна умовно поділити на позитивні (або сприятливі), що не мають на меті обмежувати права та свободи особи, та негативні [74, с. 199], або правообмежувальні [101, с. 10], які обмежують особу в певних правах. В. Тимошук більш схильний використовувати звичну для вітчизняного адміністративного права термінологію та визначає такі процедури як ті, що виникають за ініціативою (заявою) фізичної або юридичної особи, та ті, що починаються саме за ініціативою органу публічної адміністрації [10, с. 24].

Х. Соле, досліджуючи адміністративні процедури, пропонує диференціювати їх в залежності від функцій. Ці функції називаються інструментальними і неінструментальними. Так, процедури, які відіграють відокремлену роль і безпосередньо не пов'язані з прийняттям остаточного

рішення у справі, є неінструментальними. Серед них можна виділити щонайменше наступні: 1) захист особистої гідності; 2) сприяння участі громадян у виробленні державної влади; 3) прозорість і підзвітність діяльності державних органів.

Адміністративні процедури, функціонально спрямовані на розгляд конкретної адміністративної справи та які гарантують прийняття справедливого рішення незалежною посадовою особою, повинні визнаватися інструментальними [224]. За таких обставин адміністративна процедура гарантує правильність істотних результатів. Основна мета інструментальних адміністративних процедур полягає у: 1) захисті прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб (процедура потім діє як юридичний «щит»); 2) заохоченні належного управління, а отже, якості остаточно прийнятих рішень, особливо якщо існують дискреційні повноваження [224, с. 553].

Виходячи з функціонального призначення адміністративних процедур у публічному адмініструванні, можемо знайти аналог вищевказаних процедур на вітчизняному науковому просторі. Так, деякі вчені пропонують класифікувати адміністративні процедури на функціональні та організаційні [184, с. 51–53]. Така класифікація є близькою до розглянутої вище класифікації процедур на внутрішньо спрямовані та зовнішньо спрямовані.

До функціональних адміністративних процедур варто віднести ті процедури, які здійснюються за наявності непідлеглих приватних осіб (в даному випадку реалізується управлінська функція держави, що виражається у процедурах ліцензування, реєстрації, видання дозволів, проведенні контрольних заходів, тощо). Основною ж метою організаційних процедур, які здійснюються в рамках діяльності органів державної влади, є організація управління, а саме: підготовка актів управління, діловодство, процедури із взаємовідносин з підлеглими організаціями, а також з іншими органами влади, тощо [107, с. 63–64].

Р.Н. Марифхонов пропонує класифікувати адміністративно-процедурні провадження з урахуванням правового регулювання адміністративних процедур в такий спосіб:

- 1) провадження по нормативним адміністративно-правовим актам;
- 2) провадження по ненормативним адміністративно-правовим актам;
- 3) провадження по виконанню адміністративних актів;
- 4) провадження по адміністративним скаргам і суперечкам;
- 5) провадження по стандартизації;
- 6) провадження з оцінки відповідності (акредитація, сертифікація, декларування, контроль, нагляд і ін.);
- 7) провадження з атестації;
- 8) ліцензійно-дозвільні адміністративно-процедурні провадження;
- 9) реєстраційні адміністративно-процедурні провадження;
- 10) заохочувальні адміністративно-процедурні провадження;
- 11) конкурсні адміністративно-процедурні провадження [59].

Дуже цікавою є німецька класифікація адміністративних процедур в залежності від кількості залучених суб'єктів. Так, якщо потрібна участь багатьох осіб або інших відомств в реалізації адміністративної процедури, то з'являються інші (додаткові) види адміністративних дій (процедур), до яких відносяться:

- формальна процедура, яка здійснюється тільки на підставі наявного в законі припису і вимагає подачі письмового клопотання, а також проведення усного засідання перед виданням адміністративного акта;
- процедура офіційного встановлення плану, що передбачає докладне заслуховування багатьох учасників в усних засіданнях. Заключний адміністративний акт замінює всі попередні рішення;
- багатоступенева адміністративна процедура, утворена правовими фігурами за допомогою попереднього рішення і часткового дозволу. Вона використовується в великих проектах і дозволяє, враховуючи розбіжності у

приватних і громадських інтересах, крок за кроком вирішувати складні питання [73].

Класифікують адміністративні процедури і за такою підставою як характер (порядок) здійснення адміністративної процедури. Цей критерій є важливим для характеристики адміністративної процедури, адже безпосередньо пов'язаний з питанням забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів адміністративних правовідносин [59, с. 57]. Відповідно до рівня урегульованості адміністративні процедури можна поділити на звичайні та спрощені [189, с. 268] або формальні та неформальні [101, с. 9–10].

Значення процедур такої класифікації полягає в оптимізації ресурсів, тобто спрощена процедура дозволяє прийняти рішення в адміністративній справі у відповідному порядку, який не виходить за рамки законності (є типовим варіантом процедури, що в чітко визначеній законом формі має всі складові (стадії, етапи, дії), дотримання яких є необхідною умовою законності прийнятого рішення органом публічної адміністрації), але створює можливість значно скоротити процедурні строки та забезпечити одночасно оперативне та ефективне розв'язання адміністративної справи. Тобто спрощена (неформальна) процедура дозволяє прийняти рішення в адміністративній справі в порядку, який не виходить за межі законності, але при цьому характеризується мінімальною кількістю процесуальних елементів.

Проте, у застосуванні спрощеної процедури виникає питання: у яких випадках представники органів державної влади мають право її використовувати? Вихід з цієї ситуації має декілька напрямків:

– по-перше, вивчаючи досвід зарубіжних країн (Німеччини, Російської Федерації), можна стверджувати, що існує певний перелік процедур, які не можна реалізовувати у спрощеному порядку;

– по-друге, варто визначити на законодавчому рівні умови, за яких реалізація спрощених процедур буде неможливою. Це можуть бути

обставини, за наявності яких буде заборонено здійснювати спрощений порядок розгляду справи.

Проведений аналіз щодо шляхів формування окремих видів адміністративних процедур в діяльності органів державної влади дає нам підстави здійснити класифікацію адміністративних процедур у діяльності господарських судів. Здійснювати таку класифікацію вбачається найбільш доречним за організаційно-функціональним напрямком, тобто враховуючи специфіку тих функцій, що віднесені законодавством до повноважень господарських судів. Оскільки головна мета функціонування господарських судів полягає у тому, щоб підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку, набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, зверталися до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також у вжитті передбачених Господарським процесуальним кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням, тому процедури, що виникають у зв'язку з реалізацією зазначених проваджень, варто віднести до юрисдикційних. Вони пов'язані з вирішенням юридичних справ, здійсненням захисту порушуваних або оспорюваних інтересів, винесенням юридично-владних рішень щодо застосування відповідної правової санкції, відновлення порушеного права, тощо [16, с. 489].

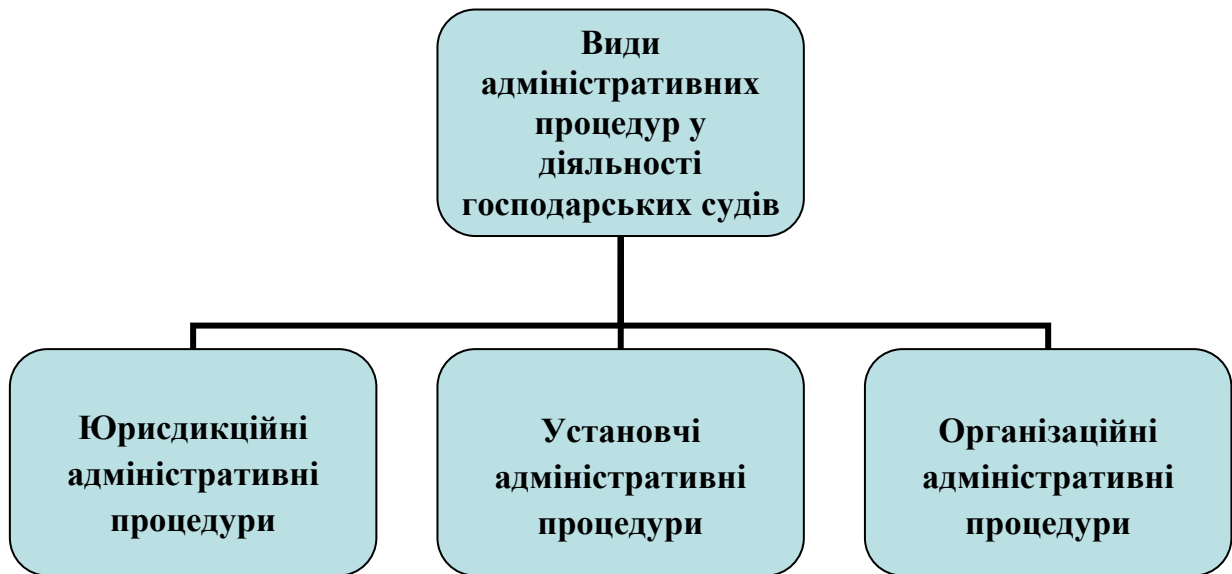
Порядок створення, реорганізації, ліквідації господарських судів, визначення кількості суддів у суді, порядок обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад забезпечується установчими адміністративними процедурами [170, с.100]. Наступним видом адміністративних процедур є внутрішньоорганізаційні процедури. До них варто віднести безпосередній процес організації та здійснення управління в господарських судах, підбір та розстановку кадрів, розподіл повноважень,

видання актів управління, забезпечення діловодства, процедури по взаємовідносинам з підлеглими організаціями, а також з іншими органами державної влади та громадськістю (див. схема 1).

Схема 1.

Класифікація адміністративних процедур у діяльності господарських судів

Наведена класифікація адміністративних процедур, що здійснюються в ході діяльності господарських судів, є, на думку дисертанта, найбільш оптимальною, оскільки включає в себе безпосередньо порядок здійснення правосуддя та, зокрема, дає можливість дослідити порядок створення, реорганізації та ліквідації господарських судів, а також вивчити процес організації їх роботи. Більш детально на кожному виді адміністративної процедури ми зупинимося в подальших підрозділах дисертаційного дослідження. Тому, підводячи підсумки, зазначимо, що перераховані нами вище адміністративні процедури у діяльності господарських судів виникають в процесі правовідносин, які значно різняться за своїм змістом, призначенням та кінцевим результатом, проте, вони є елементами функціонування однієї системи — системи здійснення правосуддя в Україні, яка є частиною

системи більш високого порядку та направлена на забезпечення і реалізацію прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, що є головною метою діяльності загальної системи — органів державної влади [119].

2.2. Сутність та види юрисдикційних адміністративних процедур у діяльності господарських судів

Вивчення адміністративних процедур надало можливість дійти висновку про те, що будь-яка діяльність, в тому числі діяльність господарських судів, складається з процедур, які визначають порядок реалізації основних прав та свобод, визначених компетенцією і повноваженнями відповідного органу. Проте, не всі процедури є адміністративними. Нами було встановлено, що в результаті здійснення адміністративної процедури господарськими судами приймається конкретне рішення, яке забезпечується владно-розпорядчим приписом. Забезпечення здійснення адміністративної процедури тягне за собою юридичні наслідки, що й підтверджує особливий характер адміністративної діяльності господарських судів.

Найбільш значимими в діяльності досліджуваних нами судів, певна річ, є юрисдикційні процедури. Вони за своєю суттю і змістом визначають правомірність або неправомірність певного стану суб'єкта, тобто уповноважений орган наче здійснює оцінку суб'єкта, який звернувся до нього або щодо якого уже розпочато провадження. Тому нехтування порядком реалізації юрисдикційних процедур є неприйнятним. Для більш повної характеристики зазначених проваджень та здійснення їх класифікації в контексті діяльності господарських судів варто роз'яснити, що є «юрисдикцією» та «адміністративною юрисдикцією». Щодо вказаних

категорій можемо побачити неоднозначність, особливо по відношенню до господарських судів та їх адміністративної діяльності, адже більшість науковців розглядає юрисдикційні процедури в розрізі функціонування органів виконавчої влади, що й не дивно. Але ми повинні розуміти, і вже зазначали про це в попередніх розділах дисертаційного дослідження, що органи судової влади, зокрема, господарські суди, є тими суб'єктами, які також наділені повноваженнями реалізовувати владно-розпорядчі функції. Більше того, судова влада являє собою систему, де господарські суди є її складовими елементами, тому по відношенню до них також здійснюються владно-розпорядчі та організаційні дії, які тягнуть за собою юридичні наслідки [177].

Отже, юрисдикція — слово латинського походження (*jurisdictio*, що складається з двох частин *jus* — право та *dico* — говорити), тобто це встановлена законом або іншим нормативним актом сукупність повноважень відповідних органів державної влади вирішувати правові спори та справи про правопорушення, тобто оцінювати дії особи або іншого суб'єкту права з точки зору їхньої правомірності, застосовувати юридичні санкції до правопорушників. Юрисдикція визначається в залежності від виду і характеру справ, які вирішуються (злочини і проступки, майнові спори між підприємствами і між окремими особами та ін.), їхньої територіальної приналежності, тощо [195, с. 206].

Юрисдикційну діяльність можуть здійснювати лише спеціально уповноважені на це органи, їх посадові особи в межах своєї компетенції. До них належать як органи виконавчої влади, так і суди. Відповідно, юрисдикційні відносини, які виникають в суді, мають як матеріально-правовий, так і процесуально-правовий зміст [179, с. 330–331]. О.Ю. Салманова зазначає, що під поняттям юрисдикційної діяльності суду слід розуміти:

а) примусову їх діяльність з питань вирішення справ у сфері управління, застосування заходів державного примусу у разі необхідності;

б) накладання судових стягнень;

в) винесення конкретного рішення у справі, що має індивідуальний характер спору [179, с. 330–331].

У загальному ж вигляді адміністративно-юрисдикційній діяльності притаманні такі риси:

– обов'язкова наявність правового спору. Розгляд і вирішення юридичних справ, обумовлених позитивними обставинами, не охоплюються юрисдикційною діяльністю. Юрисдикція виникає лише тоді, коли необхідно розв'язати питання про застосування заходів адміністративного примусу чи спір про право, порушення встановлених правових норм, тощо. Стосовно адміністративної юрисдикції такого роду спори виникають між сторонами суспільних відносин, що регулюються адміністративно-правовими нормами, набуваючи, зокрема, характеру адміністративно-правових спорів;

– адміністративно-юрисдикційна діяльність внаслідок своєї особливої соціальної гостроти потребує належного процесуального регулювання. Встановлення та доказ подій і фактів, їх юридичну оцінку здійснюють у межах особливої процесуальної форми, яка є важливою та обов'язковою для юрисдикції. Адміністративно-процесуальна форма, як і інші види юрисдикційної діяльності, передбачає змагальність процедури вирішення справи. Це означає, що сторони в спорі не є пасивними спостерігачами вирішення справи по суті юрисдикційним органом. Вони наділені достатньо широким арсеналом процесуальних прав, що дозволяє їм активно захищати свої інтереси, надавати докази, висувати клопотання, оспорювати пред'явлені докази у вчиненні проступку, тощо. При цьому, органи адміністративної юрисдикції та їх посадові особи зобов'язані сприяти в здійсненні цих процесуальних прав;

– обов'язковість прийняття рішення у вигляді юридичного акта. Будучи способом розв'язання правових конфліктів, юрисдикція передбачає необхідність прийняття остаточного рішення — акта застосування норм права до конкретного випадку [35];

– різноманітність суб'єктів адміністративної юрисдикції;
– регулювання такої діяльності здійснюється за допомогою як матеріальних, так і процесуальних норм.

Перераховані ознаки дають можливість сформулювати визначення адміністративно-юрисдикційної діяльності, під якою варто розуміти врегульовану законодавством діяльність уповноважених органів держави та їх посадових осіб щодо вирішення конкретних справ у сфері владовідносин та управління, а також застосування у зв'язку з цим заходів адміністративного впливу.

Щодо видів юрисдикційних адміністративних процедур, то в цьому аспекті також немає однозначності. С.Г. Стеценко до таких відносить: 1) процедури у справах про адміністративні правопорушення; 2) процедури з приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень; 3) дисциплінарні процедури; 4) процедури за скаргами громадян, тощо [189, с. 267]. О.Ю. Салманова виділяє: а) дисциплінарне провадження, б) провадження про адміністративне правопорушення; в) провадження зі скарг фізичних чи юридичних осіб [179, с. 331]. Є.О. Альохін в залежності від предмета (об'єкта) адміністративно-юрисдикційної діяльності виділяє: 1) провадження у справах про адміністративні правопорушення; 2) дисциплінарне провадження; 3) провадження за скаргами; 4) виконавче провадження [8].

Враховуючи наведені класифікації юрисдикційних процедур, норми чинного законодавства, а також специфіку діяльності господарських судів, варто виділити такі юрисдикційні процедури у діяльності господарських судів:

а) провадження за позовними заявами підприємств та організацій, які звертаються до господарського суду за захистом своїх прав та охоронюваних законом інтересів, у тому числі вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин;

б) провадження за позовними заявами державних та інших органів, які звертаються до господарського суду у випадках, передбачених законодавчими актами України;

в) провадження за позовними заявами прокурорів, які звертаються до господарського суду в інтересах держави;

г) провадження за позовними заявами Рахункової палати, яка звертається до господарського суду в інтересах держави в межах повноважень, що передбачені Конституцією та законами України;

г) провадження у справах про банкрутство;

д) провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу виконавчих документів на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди»;

е) провадження у справах за участю іноземних суб'єктів господарювання;

є) провадження з оскарження дій та рішень суддів господарських судів (суду) та їх посадових осіб;

ж) дисциплінарне провадження щодо судді господарського суду.

Отже, що стосується *провадження за позовними заявами підприємств та організацій, які звертаються до господарського суду за захистом своїх прав та охоронюваних законом інтересів, у тому числі вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин*, то Господарський процесуальний кодекс України передбачає, що підприємства, установи, організації, інші юридичні особи, громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому

порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, мають право звертатися до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених Господарським процесуальним кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням [66].

Господарським судам підвідомчі, зокрема:

1) справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні господарських договорів, у тому числі щодо приватизації майна, та з інших підстав, крім: а) спорів про приватизацію державного житлового фонду; б) спорів, що виникають при погодженні стандартів та технічних умов; в) спорів про встановлення цін на продукцію (товари), а також тарифів на послуги (виконання робіт), якщо ці ціни і тарифи відповідно до законодавства не можуть бути встановлені за угодою сторін; г) спорів, що виникають із публічно-правових відносин та віднесені до компетенції Конституційного Суду України та адміністративних судів; д) інших спорів, вирішення яких відповідно до законів України та міжнародних договорів України віднесено до відання інших органів;

2) справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, крім трудових спорів;

3) справи у спорах між господарським товариством та його посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, завданих такою посадовою особою господарському товариству її діями (бездіяльністю);

4) справи у спорах щодо обліку прав на цінні папери;

5) справи у спорах, що виникають із земельних відносин, в яких беруть участь суб'єкти господарської діяльності, за винятком тих, що віднесені до компетенції адміністративних судів, тощо [67].

Позовна заява подається до господарського суду в письмовій формі та повинна містити такі дані: 1) найменування господарського суду, до якого подається заява; 2) найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб) сторін, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб), ідентифікаційні коди суб'єкта господарської діяльності за їх наявності (для юридичних осіб) або реєстраційний номер облікової картки фізичної особи — платника податків за його наявності; 3) документи, що підтверджують за громадянином статус фізичної особи-підприємця; 4) зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; суми договору (у спорах, що виникають при укладанні, зміні та розірванні господарських договорів); 5) зміст позовних вимог; якщо позов подано до кількох відповідачів — зміст позовних вимог щодо кожного з них; 6) виклад обставин, на яких ґрунтуються позовні вимоги; зазначення доказів, що підтверджують позов; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорується; законодавство, на підставі якого подається позов; 7) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору, якщо такі проводилися; 8) відомості про вжиття запобіжних заходів відповідно до розділу V-1 Господарського процесуального кодексу; 8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви. Зокрема, у позовній заяві можуть бути вказані й інші відомості, якщо вони необхідні для правильного вирішення спору [67].

Господарський процесуальний кодекс передбачає можливість участі в судовому процесі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, якщо рішення господарського суду зі спору може вплинути на права та обов'язки цієї особи щодо однієї із сторін. Така третя особа

виступає в процесі на стороні позивача або відповідача — у залежності від того, з ким із них у неї існують (або існували) певні правові відносини. Що ж до наявності юридичного інтересу у третьої особи, то у вирішенні відповідного питання суд має з'ясувати, чи буде у зв'язку з прийняттям судового рішення з даної справи таку особу наділено новими правами чи покладено на неї нові обов'язки, або змінено її наявні права та/або обов'язки, або позбавлено певних прав та/або обов'язків у майбутньому. Ухвали про залучення до участі у справі третіх осіб або їх вступ у справу оскарженню в апеляційному та у касаційному порядку не підлягають [148].

Відповідно до чинного законодавства, зокрема, Цивільного та Господарського кодексів України, Законів України «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про банки і банківську діяльність», юридичні особи для здійснення своїх функцій мають право створювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, які не є юридичними особами. Коло повноважень відокремленого підрозділу юридичної особи стосовно здійснення у господарському суді повноваження сторони у справі від імені цієї особи визначається установчими документами останньої, положенням про відособлений підрозділ, яке затверджено юридичною особою, або довіреністю, виданою нею ж у встановленому порядку керівникові цього підрозділу. При цьому, слід мати на увазі, що стороною у справі є юридична особа, від імені якої діє відособлений підрозділ, і рішення приймається саме стосовно підприємства чи організації — юридичної особи, але в особі її відокремленого підрозділу, наприклад: «Стягнути з підприємства «А» в особі його відокремленого підрозділу — філії № 1 — на користь організації «Б» в особі її Н-ської філії певну суму» [148].

Проведення за позовними заявами державних та інших органів, які звертаються до господарського суду у випадках, передбачених законодавчими актами України. Даний вид адміністративних процедур є

досить рідким явищем у практиці діяльності господарських судів, проте, чинне законодавство передбачає їх існування, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 8 Господарського кодексу України держава, органи державної влади та органи місцевого самоврядування не є суб'єктами господарювання. Тому говорячи про такі процедури, варто зазначити, що вказівка на їх реалізацію має бути чітко визначена в законі.

Провадження за позовними заявами прокурорів, які звертаються до господарського суду в інтересах держави. За змістом ст.ст. 2, 29 Господарського процесуального кодексу України господарський суд порушує справи: 1) за позовами прокурорів, які звертаються до господарського суду в інтересах держави, в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах. В такому випадку орган, уповноважений здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, набуває статусу позивача; 2) за позовами прокурорів, які звертаються до господарського суду в інтересах держави, у разі відсутності органу, який уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах або відсутності у нього повноваження щодо звернення до господарського суду. Статусу позивача в даному випадку набуває прокурор.

Таким чином, прокурор здійснює представництво інтересів держави в суді у разі їх порушення або загрози порушення виключно у випадках, якщо він доведе наявність таких обставин: орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інших суб'єкт владних повноважень не здійснює захист цих інтересів; здійснює такий захист неналежним чином; такий орган взагалі відсутній [181].

Механізм участі прокурора в господарському судочинстві умовно можна поділити на такі блоки: перший — порушення справи в господарському суді за позовом прокурора (ст. 2 ГПК); другий — безпосередня участь прокурора в судовому процесі (ст. 29 ГПК); третій —

апеляційне подання на рішення місцевого господарського суду, яке не набрало законної сили (ст. 91 ГПК); четвертий — касаційне подання на рішення місцевого господарського суду, яке набрало законної сили, та постанову апеляційного суду (ст. 107 ГПК); п'ятий — касаційне оскарження судових рішень Вищого господарського суду України до Верховного Суду України (ст. 111-14 ГПК) [168].

Провадження за позовними заявами Рахункової палати, яка звертається до господарського суду в інтересах держави в межах повноважень, що передбачені Конституцією та законами України. Чинним законодавством України встановлено, що Рахункова палата від імені Верховної Ради України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням, а тому має досить широкі повноваження у сфері господарської діяльності держави. Так, Рахункова палата здійснює фінансовий аудит та аудит ефективності щодо:

- управління об'єктами державної власності, що мають фінансові наслідки для державного бюджету, включаючи забезпечення відрахування (сплати) до державного бюджету коштів, отриманих державою як власником таких об'єктів, та використання коштів державного бюджету, спрямованих на відповідні об'єкти;
- надання кредитів з державного бюджету та повернення таких коштів до державного бюджету;
- здійснення державних закупівель за рахунок коштів державного бюджету;
- виконання державних цільових програм, інвестиційних проектів, державного замовлення, надання державної допомоги суб'єктам господарювання за рахунок коштів державного бюджету;
- стану внутрішнього контролю розпорядників коштів державного бюджету;

– інших операцій, пов'язаних із надходженням коштів до державного бюджету та їх використанням [163].

Зокрема, Рахункова палата аналізує ефективність використання суб'єктами господарювання пільг із сплати до державного бюджету податків, зборів, обов'язкових платежів, доцільність функціонування пільгових режимів оподаткування та їх вплив на загальний стан надходжень державного бюджету, тобто суб'єкти господарювання є безпосередніми об'єктами контролю Рахункової палати. Відповідно, в межах зазначених повноважень Рахункова палата може звертатися з позовом до господарського суду в інтересах держави, що також є юрисдикційною процедурою [163].

Провадження у справах про банкрутство. Банкрутством є визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [150]. Тому відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» щодо боржника застосовуються такі судові процедури банкрутства:

- розпорядження майном боржника;
- мирова угода;
- санація (відновлення платоспроможності) боржника;
- ліквідація банкрута [142].

Залежно від категорії боржника, виду його діяльності та наявності у нього майна господарський суд застосовує загальний, спеціальний або спрощений порядок провадження у справі про банкрутство. Де загальний порядок передбачає застосування процедури розпорядження майном з подальшим переходом до процедур санації, ліквідації або мирової угоди. Спеціальний порядок передбачає залучення до участі у справі додаткових учасників, продовження строків санації, збіг процедур розпорядження

майном та санації. Спрощений порядок застосовується під час ліквідації банкрута без застосування процедур розпорядження майном та санації [142].

Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу виконавчих документів на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди». Господарський суд уповноважений здійснювати розгляд справ про оскарження рішень третейських судів та про видачу виконавчих документів на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди». Відповідно до цього закону, третейський суд є недержавним незалежним органом, що утворюється за угодою або відповідним рішенням зацікавлених фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому зазначеним законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин [165]. Відповідно, господарський суд розглядає справи про оскарження рішень лише тих третейських судів, що створені у відповідності до ст.ст. 7-10 Закону України «Про третейські суди». У Постанові Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» від 26.12.2011 р. № 18 можемо знайти правила, у відповідності до яких здійснюється розгляд заяв про оскарження рішень третейських судів. До них належать наступні:

а) у вирішенні питання про те, який суд — загальний чи господарський — компетентний розглядати заяви про скасування рішення третейського, господарським судам необхідно виходити з вимог статті 15 Цивільного процесуального кодексу України та статей 1, 12 Господарського процесуального кодексу України;

б) строки оскарження рішення третейського суду, передбачені законом і частиною другою статті 122-1 Господарського процесуального кодексу

України, є процесуальними і за заявою особи, яка звернулася до господарського суду, можуть бути поновлені;

в) перелік підстав, з яких може бути оскаржене та скасоване рішення третейського суду, є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає;

г) статтею 122-3 Господарського процесуального кодексу України передбачено можливість витребування господарським судом за клопотанням будь-кого з учасників судового розгляду матеріалів справи третейського розгляду, рішення в якій оскаржується. Таке витребування здійснюється ухвалою господарського суду, яка в силу приписів пункту 9 частини першої статті 129 Конституції України, частини другої статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та статті 115 Господарського процесуального кодексу України є обов'язковою на всій території України, в тому числі для третейського суду. Її невиконання останнім тягне за собою загальні наслідки невиконання судових рішень згідно із законодавством України. Господарський суд може, зокрема, реагувати на відповідну бездіяльність, а також на інші порушення законності та недоліки в діяльності третейського суду, в порядку, передбаченому статтею 90 Господарського процесуального кодексу України [148].

Проведення у справах за участю іноземних суб'єктів господарювання. Законодавець передбачив, що іноземні суб'єкти господарювання мають такі ж процесуальні права і обов'язки, що і суб'єкти господарювання України, крім винятків, встановлених законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Відтак, враховуючи зміст ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», іноземним суб'єктом господарської діяльності є суб'єкт господарської діяльності, що має постійне місцезнаходження або постійне місце проживання за межами України [159]. Зокрема, ч. 1 ст. 73 Закону України «Про міжнародне приватне право» встановлено, що іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи,

іноземні держави (їх органи та посадові особи) та міжнародні організації мають право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів [160]. При вирішенні спорів за участю іноземної юридичної особи юрисдикційний орган України вправі досліджувати питання щодо її правового статусу. На вимогу господарського суду іноземні суб'єкти господарювання у відповідності до ч. 2 ст. 74 Закону України «Про міжнародне приватне право» повинні представити оформлений з урахуванням ст. 13 цього ж закону документ, що виданий уповноваженим органом іноземної держави у встановленій формі, легалізований, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України, що є доказом правосуб'єктності юридичної особи (сертифікат реєстрації, витяг з торгового реєстру, тощо). Схожу ситуацію можемо спостерігати в ч. 7 ст. 24 Закону України в «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців»: документом про підтвердження реєстрації іноземної особи в країні її місцезнаходження є, зокрема, легалізований у встановленому порядку витяг із торговельного, банківського або судового реєстру [118].

Провадження з оскарження дій та рішень суддів господарських судів (суду) та їх посадових осіб. Відповідно до ст. 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», учасники судового процесу та інші особи мають право на апеляційний перегляд справи та, у визначених законом випадках, на касаційне оскарження судового рішення. Така процесуальна діяльність має на меті забезпечення виправлення вищим судом помилок і порушень закону, допущених при провадженні по справі нижчим судом, гарантування прав та охоронюваних законом інтересів учасників судового процесу, утвердження законності і справедливості судочинства. Стаття відтворює конституційну засаду забезпечення права на апеляційне і касаційне оскарження судового рішення (п. 8 ст. 129 Конституції України). Водночас, право на оскарження судового рішення є засобом судового нагляду з боку апеляційної і касаційної інстанцій за діяльністю судів нижчого рівня. Розглянувши судову справу за

апеляцією чи касацією, суд апеляційної або касаційної інстанції вправі скасувати або змінити постановлене у справі судове рішення або залишити його без зміни. Підстави для скасування чи зміни судового рішення передбачені процесуальним законодавством. Крім апеляційного й касаційного перегляду судових рішень, процесуальне законодавство передбачає також можливість перегляду судових рішень, які набрали законної сили, за нововиявленими обставинами (обставинами, які не були відомі на момент розгляду справи по суті і які спростовують висновки, вказані в судовому рішенні, що набрало законної сили), а також за виключними обставинами [79].

Дисциплінарне провадження щодо судді господарського суду. Право на звернення зі скаргою щодо дисциплінарного проступку судді (дисциплінарною скаргою) має будь-яка особа. Громадяни здійснюють зазначене право особисто або через адвоката, юридичні особи — через адвоката, органи державної влади та органи місцевого самоврядування — через своїх керівників або представників. Дисциплінарне провадження щодо судді здійснюють дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя у порядку, визначеному Законом України «Про Вищу раду правосуддя», з урахуванням вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [221].

Дисциплінарне провадження включає:

- 1) попереднє вивчення та перевірку дисциплінарної скарги;
- 2) відкриття дисциплінарної справи;
- 3) розгляд дисциплінарної скарги та ухвалення рішення про притягнення або відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності [221].

Член Дисциплінарної палати, визначений для попередньої перевірки відповідної дисциплінарної скарги (доповідач):

1) вивчає дисциплінарну скаргу і перевіряє її відповідність вимогам закону та наявність підстав для залишення без розгляду дисциплінарної скарги чи відмови у відкритті дисциплінарної справи;

2) за наявності підстав, визначених пунктами 1–5 частини першої статті 44 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», — повертає дисциплінарну скаргу скаржнику;

3) за наявності підстав, визначених пунктом 6 частини першої чи частиною другою статті 44 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», — передає скаргу на розгляд Дисциплінарної палати для ухвалення рішення щодо повернення її скаржнику або відкриття дисциплінарної справи;

4) за відсутності підстав для залишення без розгляду та повернення дисциплінарної скарги — збирає у разі необхідності інформацію, документи, інші матеріали для перевірки викладених у скарзі обставин та складає мотивований висновок з пропозицією про відкриття чи відмову у відкритті дисциплінарної справи. Висновок доповідача разом з дисциплінарною скаргою та зібраними у процесі попередньої перевірки матеріалами передається на розгляд Дисциплінарної палати [141].

Дисциплінарна палата, у свою чергу, розглядає висновок доповідача та додані до нього матеріали без виклику судді та особи, яка подала дисциплінарну скаргу, та за результатами такого розгляду ухвалює рішення про відкриття або відмову у відкритті дисциплінарної справи. Копія такого рішення не пізніше як через три дні з дня його ухвалення надсилається судді, щодо якого подано дисциплінарну скаргу, та особі, яка подала дисциплінарну скаргу. Після відкриття дисциплінарної справи доповідач здійснює підготовку справи до розгляду Дисциплінарною палатою, зокрема, запитує та збирає додаткову інформацію і документи, матеріали, пояснення судді та скаржника, ознайомлюється з суддівським досьє, визначає свідків чи інших осіб, які підлягають виклику або запрошенню взяти участь у засіданні, тощо [141].

Розгляд дисциплінарної справи відбувається у відкритому засіданні Дисциплінарної палати, в якому беруть участь суддя, скаржник, їх представники. У виняткових випадках, за наявності підстав, визначених законом, справа може розглядатися у закритому засіданні Дисциплінарної палати. Дисциплінарна палата розглядає дисциплінарну справу протягом дев'яноста днів з дня її відкриття. Цей строк може бути продовжений Дисциплінарною палатою не більше ніж на тридцять днів у виключних випадках, у разі потреби додаткової перевірки обставин та (або) матеріалів дисциплінарної справи. За результатами розгляду дисциплінарної справи Дисциплінарна палата ухвалює рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді або про відмову у притягненні до дисциплінарної відповідальності судді [141].

До суддів може застосовуватися дисциплінарне стягнення у вигляді:

- 1) попередження;
- 2) догани — з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця;
- 3) суворой догани — з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців;
- 4) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя — з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді;
- 5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня;
- 6) подання про звільнення судді з посади [164].

Таким чином, можемо бачити, що юрисдикційні процедури відіграють чималу роль у діяльності господарських судів України. Більше того, як

показало дослідження, господарські суди можуть бути представлені як безпосередні суб'єкти реалізації юрисдикційних процедур, тобто є тією стороною, яка реалізує свою владну волю по відношенню до фізичних та юридичних осіб, так і бути суб'єктами, на які така воля спрямована, тобто за таких умов вони стають об'єктами управління. Відтак, можемо стверджувати, що юрисдикційні процедури у діяльності господарських судів є процесом, що підтверджує їх правовий статус та місце в системі правосуддя. Певна річ, наведена вище класифікація юрисдикційних процедур у діяльності господарських судів не є вичерпною. Вона може буде доповнена додатковими процесуальними діями або, навпаки, оптимізована в залежності від визначених критеріїв. Виокремлені в підрозділі провадження є особливими та заслуговують найбільшої уваги на думку дисертанта, оскільки характеризуються високим рівнем правової регламентації, а тому посідають вагомє місце у діяльності господарських судів.

2.3. Поняття та особливості установчих та внутрішньоорганізаційних адміністративних процедур у діяльності господарських судів

Порядок створення, реорганізації, ліквідації господарських судів, визначення кількості суддів у суді, порядок обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад забезпечується установчими адміністративними процедурами. Установчі процедури мають свої особливості та викликають зацікавленість з боку вчених—адміністративістів, але варто зауважити на тому, що ґрунтовних монографічних досліджень у напрямку розвитку установчих процедур немає. Такий стан речей викликає здивування, оскільки з упевненістю можна стверджувати, що на сьогоднішній день зібралось достатньо підстав для виокремлення установчих процедур в окреме самостійне провадження, яке

пов'язане виключно з формуванням, оптимізацією та вдосконаленням органів державної влади, їх структурних підрозділів, зокрема, впровадженням в життя основоположних вимог кадрової політики в державному апараті.

Сутність установчих процедур можна розглянути у двох аспектах:

1) функціональний — установчі процедури є важливим елементом механізму правового регулювання, оскільки регулюють порядок формування органів державної влади, у тому числі господарських судів, та за рахунок цього створюють передумови для правотворчості та правозастосування;

2) основоположний — установчі процедури безпосередньо визначають державно-владний зміст та природу правового регулювання. Тобто в результаті реалізації установчих процедур формується система органів [175].

Враховуючи викладене, до установчих процедур у діяльності господарських судів варто віднести:

- процедуру утворення господарського суду;
- процедуру ліквідації господарського суду;
- процедуру обрання суддів господарських судів на адміністративні посади;
- процедуру звільнення суддів господарських судів з адміністративних посад.

Господарський суд України утворюється законом. Відповідний проект закону вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя. Місцезнаходження господарського суду, його територіальна юрисдикція і статус визначаються з урахуванням принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності. Законодавець передбачив декілька підстав утворення господарських судів: а) зміна визначеної Законом України «Про судоустрій і статус суддів» системи

судоустрою; б) необхідність забезпечення доступності правосуддя; в) зміна адміністративно-територіального устрою.

Утворення господарського суду може відбуватися шляхом створення нового суду або реорганізації (злиття, поділу) існуючих господарських судів. Кількість суддів у суді визначає Державна судова адміністрація України за погодженням з Вищою радою правосуддя з урахуванням судового навантаження та в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів. Проте, незважаючи на визначеність такої процедури, маємо певні ускладнення на правозастосовчому рівні. Труднощі були викликані судовою реформою, а саме тим, що 30.09.2016 р. набрали чинності два закони, які є фундаментом судової реформи: Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII та Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Як стверджують окремі юристи, починаючи з 30.09.2016 р., в Україні «зникли» місцеві господарські суди в тому вигляді, в якому вони існували до 30.09.2016 р. Розглянемо більш детально ситуацію, яка склалася з місцевими господарськими судами, у зв'язку з набранням чинності 30.09.2016 р. Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [99].

Так, відповідно до ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», систему судоустрою України складають місцеві суди, апеляційні суди, Верховний Суд. Для розгляду окремих категорій справ відповідно до вказаного закону в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди. Згідно з ч. 2 ст. 21 цього ж закону, місцевими господарськими судами є окружні господарські суди. Проте, станом на кінець 2016 року в Україні не створені у передбаченому законом порядку окружні господарські суди. Після аналізу зазначених норм закону логічною є думка, що законодавець, приймаючи Закон України «Про судоустрій і статус суддів» та по-новому визначаючи в ньому систему судоустрою України, передбачив діяльність

місцевих господарських судів, які діяли до 30.09.2016 р. (до створення нових окружних господарських судів). Однак, діяльність місцевих господарських судів, які сьогодні продовжують здійснювати правосуддя, не передбачена в розділі XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що є значним недоліком цього закону (враховуючи, що судова влада в Україні, відповідно до конституційних засад поділу влади, здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом) [99]. Таким чином, починаючи з 30.09.2016 р., склалася ситуація, за якої місцеві господарські суди знаходяться «поза законом», а нові окружні господарські суди ще не створені. Тому ця ситуація потребує негайного вирішення та урегулювання на законодавчому рівні.

Юридична наука узагальнює поняття ліквідації як регламентовану законом процедуру, результатом якої є припинення діяльності юридичної особи. Щодо ліквідації господарських судів, то ця процедура також повинна врегульовуватися законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя. Підставами ліквідації господарського суду є: 1) зміна визначеної Законом України «Про судоустрій і статус суддів» системи судоустрою; 2) оптимізація видатків державного бюджету; 3) зміна адміністративно-територіального устрою. Проте, як і в порядку утворення господарських судів, щодо їх ліквідації також маємо прогалини у чинному законодавстві, особливо по відношенню до суддів, які обіймали посади в господарських судах. Тому ця процедура також потребує удосконалення.

До установчих процедур ми також віднесли процедуру обрання суддів господарських судів на адміністративні посади та процедуру звільнення суддів господарських судів з адміністративних посад. Адміністративними посадами в господарському суді є посади голови суду та заступника (заступників) голови суду, які обираються зборами суддів відповідного суду з числа суддів цього суду. Ця процедура здійснюється шляхом таємного

голосування більшістю від кількості суддів відповідного суду строком на три роки, але не більш як на строк повноважень судді, у порядку, визначеному законом. Варто відмітити ту обставину, що перебування судді на адміністративній посаді в господарському суді не звільняє його від здійснення повноважень судді цього суду, передбачених Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [164].

Голова господарського суду та його заступник можуть бути достроково звільнені з посади за ініціативою не менш як однієї третини від загальної кількості суддів відповідного суду шляхом таємного голосування не менш як двома третинами суддів цього суду. Підставою для звільнення судді з адміністративної посади є його заява або триваюче незадовільне виконання обов'язків голови господарського суду, заступника голови господарського суду відповідно, систематичне або грубе одноразове порушення закону при їх виконанні. Суддя, якого достроково звільнено з адміністративної посади в суді (крім звільнення з адміністративної посади за його заявою), не може бути обраний на будь-яку адміністративну посаду в судах протягом двох років з дня такого дострокового звільнення. Зокрема, звільнення з посади судді, припинення його повноважень як судді, а також закінчення строку, на який суддю обрано на адміністративну посаду в суді, припиняє його повноваження на адміністративній посаді [164].

Враховуючи викладене, можемо сформулювати ознаки установчих процедур у діяльності господарських судів. Ними є:

- вони завжди пов'язані з розглядом і вирішенням питань у сфері формування (утворення, реорганізації, ліквідації) господарських судів;
- вони ґрунтуються на праві і тягнуть за собою настання юридичних наслідків;
- вони реалізуються тільки спеціально уповноваженими на це суб'єктами владних повноважень;

– результати установчих процедур завжди оформлюються у відповідних установчих документах, які закріплюють правовий статус господарських судів;

– особливий порядок реалізації установчих процедур пов'язаний із застосуванням спеціальних способів і засобів юридичної техніки.

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що установчі процедури у діяльності господарських судів є процесом чітко визначених дій та операцій, у зв'язку з чим вбачається необхідною доцільність якісно забезпечити чітку їх процесуальну регламентацію, особливо у розрізі започаткованої судової реформи. Завершуючи характеристику установчих процедур, варто відзначити, що вказані їх ознаки та зміст дають нам можливість відмежувати ці процедури від юрисдикційних та внутрішньоорганізаційних процедур у діяльності господарських судів.

Процес організації та здійснення управління в господарських судах, підбір та розстановка кадрів, розподіл повноважень, видання актів управління, забезпечення діловодства, процедури по взаємовідносинам з підлеглими організаціями, а також з іншими органами державної влади та громадськістю — все це внутрішньоорганізаційні процедури. Такі процедури є найбільш поширеними в адміністративній діяльності органів державної влади, оскільки вони безпосередньо пов'язані із забезпеченням діяльності органу. В ході дисертаційного дослідження ми спеціально акцентуємо увагу саме на внутрішньоорганізаційних процедурах, не чіпаючи поки що зовнішньоорганізаційні, тому що їх реалізація впливає насамперед на стан дотримання дисципліни і законності в господарських судах, а також на ефективність та результативність їх діяльності. Внутрішньоорганізаційні адміністративні процедури реалізуються господарськими судами без залучення фізичних і юридичних осіб, у межах системи організації діяльності суду, охоплюючи лише питання організаційного та управлінського характеру.

Господарські суди повсякденно здійснюють велику кількість внутрішньоорганізаційних адміністративних процедур, класифікаційний розподіл яких вбачається за доцільне проводити залежно від виду організаційно-розпорядчої та управлінської діяльності і завдань, які реалізуються такими судами. Тому враховуючи викладене, можна виділити такий перелік внутрішньоорганізаційних адміністративних процедур, що здійснюються господарськими судами:

а) організація та здійснення кадрової роботи, що передбачає процедуру добору і розстановки персоналу, формування кадрового резерву, розподіл повноважень, тощо. Певна річ, ці процедури не стосуються призначення на посаду судді, оскільки такими повноваженнями наділений Президент України на підставі та в межах подання Вищої ради правосуддя, але при цьому голови місцевого господарського суду, а також апеляційного господарського суду видають на підставі акта про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ. Зокрема, зазначені голови повідомляють Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення та вносять на розгляд зборів суду пропозиції щодо кількості та персонального складу слідчих суддів. Крім того, голови місцевих та апеляційних господарських судів визначають адміністративні повноваження своїх заступників, погоджують призначення на посади керівників апарату суду, заступників керівників апарату суду, а також вносять подання про застосування до керівників апарату суду, їх заступників заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства [164]. Зокрема, апарат суду: а) здійснює добір персоналу суду; б) розробляє проекти штатного розпису; в) здійснює заходи щодо кадрового забезпечення суддів та працівників апарату суду; г) забезпечує роботу з кадрами апарату

суду та ведення кадрового діловодства суду. Керівник апарату суду відповідно до наданих повноважень присвоює ранги державним службовцям, які займають посади державної служби, та забезпечує виконання працівниками апарату Правил поведінки працівника апарату суду, затверджених рішенням Ради суддів України від 6 лютого 2009 року № 33, а також правил внутрішнього трудового розпорядку і трудової дисципліни. Окрім зазначеного, керівник апарату суду видає накази з кадрових питань щодо працівників апарату суду (державних службовців, працівників, які виконують функції з обслуговування), а також щодо помічників суддів (за поданням судді) стосовно призначення на посади, звільнення з посад, переведень на інші посади, просування по службі, встановлення рангів державних службовців, надання відпусток, застосування заохочень, накладення дисциплінарних стягнень, проведення щорічного оцінювання результатів службової діяльності [156];

б) нормотворчі процедури, які передбачають підготовку і прийняття нормативних та індивідуальних адміністративних актів. Важливими нормативними документами в даному випадку є кадрові накази та розпорядження голови місцевого та апеляційного господарського суду, голови апарату суду, тощо. Для того, щоб адміністративні рішення та акти, які приймаються уповноваженими на те особами, мали юридичну силу, вони повинні відповідати таким вимогам: а) вони повинні бути видані суб'єктом управління, в компетенцію якого входить здійснення нормотворчості; б) вони повинні встановлюватися у відповідній формі, тобто знаходити свою формалізацію в тому чи іншому нормативно-правовому акті; в) повинні прийматися в порядку, визначеному законом [110, с. 127];

в) процедури організаційного забезпечення діяльності господарських судів. Відповідно до Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженого Наказом Державної судової адміністрації від 28 вересня 2012 р. № 115, організаційне забезпечення роботи суду

відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» здійснює апарат місцевого, апеляційного господарських судів. Положення про апарат місцевого суду розробляється керівником апарату суду на підставі цього Типового положення, погоджується начальником територіального управління Державної судової адміністрації України та затверджується зборами суддів. Відповідно, Положення про апарат апеляційного суду розробляється керівником апарату суду на підставі цього Типового положення, погоджується Державною судовою адміністрацією України та затверджується зборами суддів. Отже, у сфері організаційного забезпечення апарат суду виконує такі функції:

- здійснює виконання наказів і розпоряджень голови суду, наказів керівника апарату суду;
- здійснює ведення судової статистики, забезпечує підготовку аналітичних довідок, таблиць, узагальнень з питань судової статистики та здійснює аналіз судової практики;
- формує статистичні звіти про роботу суду, огляди статистичних даних про підсумки діяльності суду;
- забезпечує облік та узагальнення пропозицій і зауважень, висловлених на зборах суддів суду;
- забезпечує організацію та проведення судових засідань, робочих нарад, міжнародних зустрічей, прес-конференцій та інших заходів;
- бере участь у підготовці проектів перспективних і поточних планів роботи суду, забезпеченні їх виконання, готує аналітичні матеріали щодо їх реалізації;
- організовує прийом громадян, розгляд їх пропозицій, заяв і скарг, що надходять до суду;
- бере участь у роботі з планування та проведення мобілізаційної підготовки в суді в умовах воєнного стану;

- бере участь у забезпеченні безпеки суддів і працівників апарату суду в умовах надзвичайних ситуацій та надзвичайного стану;

- забезпечує розроблення проектів відповідних актів стосовно організації внутрішньої діяльності суду [156].

Керівник апарату суду відповідно до наданих повноважень здійснює організаційні заходи щодо підтримання приміщення суду в стані, придатному для належного його функціонування, проведення капітального та поточного ремонтів, технічного оснащення приміщень, інформаційно-технічного забезпечення, створення безпечних і комфортних умов для суддів, працівників апарату суду та осіб, які перебувають у суді [143]. Зокрема, до процедур організаційного забезпечення діяльності господарських судів варто віднести розпорядчі процедури, оскільки у кожному господарському суді діє служба судових розпорядників, які забезпечують додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил, виконання ними розпоряджень головуючого в судовому засіданні, а також до цього виду адміністративних процедур варто віднести процедури забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах [143]. Так, Служба судової охорони підтримує громадський порядок в суді, припиняє будь-які прояви неповаги до суду, а також забезпечує охорону приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконує функції щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечує безпеку учасників судового процесу, тощо;

- г) процедури забезпечення діловодства та документообігу. Відповідальність за стан та організаційне забезпечення діловодства в господарських судах покладається на керівника апарату суду, а в разі його відсутності — на заступника керівника апарату суду або особу, яка виконує його обов'язки. Тому в апараті суду визначається особа, відповідальна за ведення діловодства (за потреби — в кожному структурному підрозділі суду), яка забезпечує облік і проходження документів у строки, що

передбачені чинним законодавством або самим документом; звітує перед керівництвом про стан виконання документів [153]. Отже, до основних функцій апарату суду у сфері забезпечення діловодства та документообігу належать такі функції:

- забезпечення ведення протоколів зборів суддів суду, нарад, прес-конференцій, тощо;
- забезпечення ведення журналів (протоколів) судового засідання, фіксування судового процесу (судових засідань) технічними засобами, проведення відеоконференцій;
- забезпечення ведення контрольних примірників актів законодавства України;
- розроблення та здійснення заходів щодо забезпечення режиму секретності, постійного контролю за їх додержанням;
- забезпечення належної організації роботи з документами в апараті суду, правильності їх оформлення та своєчасності проходження, приймання, реєстрації і експедиційної обробки;
- аналіз, опрацювання та доставляння службової кореспонденції відповідним адресатам;
- впровадження передових технологій організації роботи з документами в суді;
- забезпечення опрацювання, друкування, тиражування матеріалів та документів, пов'язаних із діяльністю суду;
- забезпечення розсилання в установленому порядку судових рішень, а також судових повідомлень та викликів;
- забезпечення підготовки і складання документів відповідно до чинного законодавства України та інструкції з діловодства у суді;
- організація користування, обліку та зберігання документів суду, комплектування архіву, підготовка документів та архівних справ для

передачі їх у встановленому порядку на постійне зберігання чи знищення, а також забезпечення дотримання режиму секретності;

- забезпечення функціонування, методичного і технологічного ведення відповідних баз даних інформаційних комп'ютеризованих систем індивідуального та колективного користування;

- здійснення інформаційно-технічного забезпечення судових засідань, зборів суддів;

- організація бібліотечно-інформаційної роботи в суді;

- забезпечення функціонування автоматизованої системи документообігу суду, автоматизованого розподілу справ між суддями;

- забезпечення заходів взаємодії суду із засобами масової інформації;

- забезпечення підготовки та поширення матеріалів про діяльність суду;

- вивчення та узагальнення питань, які порушуються громадянами в їх зверненнях відповідно до вимог Закону України «Про звернення громадян»;

- організація роботи щодо виконання вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації»;

- здійснення інформаційного наповнення веб-сайта суду;

- здійснення організації доступу користувачів (суддів і працівників апарату суду) до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців і контроль за дотриманням вимог щодо захисту інформації;

- забезпечення надсилання електронних копій судових рішень до Єдиного реєстру судових рішень;

- вжиття заходів щодо забезпечення підписувачів ключами електронного цифрового підпису, тощо [156];

г) адміністративні процедури, пов'язані з організацією фінансової роботи та матеріально-технічним забезпеченням. Реалізація цих процедур

також у більшій мірі віднесена до повноважень апарату суду, а саме: розроблення кошторису видатків на утримання суду та забезпечення підготовки пропозицій щодо обсягів фінансування суду. Зокрема, апарат апеляційного господарського суду, окрім зазначеного: а) забезпечує дотримання в суді вимог штатної, фінансової, касової і розрахункової дисципліни; б) здійснює облік матеріалів судової практики, бере участь у вивченні та узагальненні судової практики; в) проводить інвентаризацію матеріальних цінностей, грошових коштів та розрахунків; г) здійснює матеріально-технічне забезпечення суду в межах наявних коштів [156];

д) інформаційно-аналітичні процедури, до яких варто віднести ведення в суді судової статистики та інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства, що забезпечується повноваженнями голів місцевих та апеляційних господарських судів. В свою чергу, керівник апарату суду несе персональну відповідальність за належне функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи;

е) контрольно-наглядові процедури. В умовах сьогодення можемо спостерігати ситуацію, коли контрольні процедури встановлюються широким колом як самих уповноважених осіб в системі органів правосуддя, зокрема, в межах конкретно взятого господарського суду, так й іншими державними органами та громадськими формування, і закріплюються в численних нормативних актах, а в більшості — підзаконними актами, що призводить до ускладнення процесу їх правозастосування. Поряд з цим, досить часто спостерігаються випадки, коли визначені контрольні процедури взагалі не мають свого нормативно-правового закріплення. Така ситуація створює об'єктивну необхідність удосконалення регламентації контрольно-наглядової діяльності і видання єдиного законодавчого акта в цій галузі (адміністративно-процедурного кодексу), тим більше, що розрізненість контрольно-наглядових та контрольно-процесуальних норм ускладнює ознайомлення з ними в повному обсязі підконтрольних суб'єктів, що

позбавляє їх можливості належним чином реалізувати свої процесуальні права [90, с. 46; 102, с. 159]. Вони передбачають здійснення внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту за дотриманням вимог законодавства і виконанням суддями та посадовими особами обов'язків у сфері правосуддя та забезпечення діяльності суду; здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за використанням державних коштів; контроль за веденням діловодства. Керівник апарату суду відповідно до наданих повноважень організовує контроль за обліком речових доказів, не приєднаних до справи, вживає заходів щодо обладнання спеціальних приміщень і сховищ для їх зберігання [156];

є) адміністративні процедури, пов'язані з розглядом пропозицій і заяв, що надходять від фізичних і юридичних осіб, наприклад, розгляд звернень громадян та юридичних осіб з питань, пов'язаних з діяльністю господарських судів. Взагалі, за загальним правилом та принципом незалежності суддів, звернення до суду громадян, організацій чи посадових осіб, які відповідно до закону не є учасниками судового процесу, щодо розгляду конкретних справ судом не розглядаються, якщо інше не передбачено законом. Всі суди проводять прийом та розглядають звернення громадян відповідно до положень Закону України «Про звернення громадян», Інструкції про порядок розгляду пропозицій, заяв і скарг та організації особистого прийому громадян, Інструкції про порядок розгляду звернень та особистого прийому громадян і методичних рекомендацій Державної судової адміністрації України. Прийом громадян у встановлені дні та години здійснюють голова суду та його заступники, працівники канцелярій, архіву та відділів. Також у судах значна увага надається інформуванню громадян. З цією метою у судах можуть працювати інформаційні кіоски, які містять довідкову інформацію про графік роботи суду, години прийому громадян, а також про час та місце проведення судових засідань на день запиту та на наступний день. Можуть траплятися випадки, коли у господарських судах судді повністю

звільняються від прийому позовних заяв та звернень громадян. Обов'язок виконувати такі функції може покладатися на спеціально уповноважених наказом голови суду працівників апарату. У таких випадках судді спілкуються з громадянами тільки під час попереднього розгляду справ та під час судових засідань, що надає їм більше часу, необхідного для безпосереднього здійснення правосуддя, урівнює процесуальні права сторін і позначається на оперативності та якості розгляду справ.

З метою повного інформування громадян про прийняті судом рішення та забезпечення їх доступності для громадян всі суди своєчасно і в повному обсязі відповідно до Закону України «Про доступ до судових рішень» надсилають свої рішення до Судового інформаційного центру, які у подальшому вносяться до Єдиного державного реєстру судових рішень України. Громадяни завжди можуть ознайомитися з рішеннями суду, які не мають відношення до їх справи, за умови, якщо реквізити сторін є видаленими. При цьому, особи не мають доступу до документів справи, в якій вони не є стороною. Особи, які є стороною в справі, можуть у будь-який час отримати доступ до матеріалів справи, що знаходиться на розгляді [84, с. 107–108].

Право на звернення зі скаргою щодо дисциплінарного проступку судді (дисциплінарною скаргою) має будь-яка особа. Громадяни здійснюють зазначене право особисто або через адвоката, юридичні особи — через адвоката, органи державної влади та органи місцевого самоврядування — через своїх керівників або представників [164];

ж) адміністративні процедури, спрямовані на координацію і взаємодію структурних підрозділів, взаємодію з громадськістю та засобами масової інформації (наприклад, надання методичної і практичної допомоги в організації роботи; координація діяльності суду з державними органами та органами місцевого самоврядування, тощо). Створення ефективної системи взаємодії судів з громадськістю та ЗМІ є одним із пріоритетних напрямків

демократизації в Україні. Судді, працівники засобів масової інформації та громадяни повинні не лише усвідомлювати важливість такої діяльності, а й самі її провадити. Неможливо забезпечити справедливе та ефективне судочинство, якщо воно не є відкритим для громадськості [84, с. 117].

Історично склалося, що в Україні суди комунікаційно віддалені від суспільства, від їхньої основної аудиторії — громадян. Коли виборці дають мандат довіри політикам на виборах, вони згодом можуть спостерігати, як обрані ними політики поведуться у парламенті чи на обраних посадах, які цінності сповідують, чим переймаються і таке інше. Натомість, свій зв'язок із судами і суддями, які в них працюють, громадяни відчують лише за умови власного звернення до суду або отримуючи інформацію від колег, друзів, членів родини, які побували в суді. В останні роки така інформація здебільшого має негативний характер, бо в контексті суспільних перетворень країни стало відомо про свавілля окремих суддів у гучних справах, їхню мовчазну згоду на обмеження незалежності судової влади, невиконання основного завдання — захисту прав і свобод особи [58, с. 13]. Тому значущим кроком створення ефективної системи взаємодії судів, засобів масової інформації та громадськості стало запровадження посади прес-секретаря й обрання суддів-спікерів у судах.

Таким чином, проведене нами дослідження надало змогу виділити такі внутрішньоорганізаційні адміністративні процедури у діяльності господарських судів:

- організація та здійснення кадрової роботи;
- нормотворчі процедури;
- процедури організаційного забезпечення діяльності судів;
- процедури забезпечення діловодства та документообігу;
- адміністративні процедури, пов'язані з організацією фінансової роботи та матеріально-технічним забезпеченням;
- інформаційно-аналітичні процедури;

- контрольно-наглядові процедури;
- адміністративні процедури, пов'язані з розглядом пропозицій і заяв, що надходять від фізичних і юридичних осіб;
- адміністративні процедури, спрямовані на координацію і взаємодію структурних підрозділів, взаємодію з громадськістю та засобами масової інформації [176].

Знову наголошуємо на тому, що такий перелік процедур не є вичерпним, зазначені адміністративні процедури можуть бути як доповнені іншими організаційними провадженнями, так і бути оптимізованими. Та ключове місце при формуванні та визначенні адміністративних процедур у діяльності господарських судів варто відвести принципам адміністративної процедури. До них варто віднести принцип верховенства права та законності; принцип рівності учасників адміністративної процедури перед законом; принцип публічності; принцип ефективності та оперативності; принцип гарантованого правового захисту; принцип доступу до інформації; принцип допомоги та представництва; принцип зазначення засобів правового захисту [10, с. 32–38]. Враховуючи зазначені принципи, адміністративні процедури стають інструментом реалізації основного призначення господарських судів. Більше того, установчі та внутрішньоорганізаційні процедури забезпечують порядок роботи суду та є основою здійснення юрисдикційних процедур. Тому визначені та сформовані нами адміністративні процедури (юрисдикційні, установчі, внутрішньоорганізаційні) є тісно пов'язаними між собою та створюють умови здійснення належного правосуддя та реалізації судової влади в Україні.

2.4. Адміністративно-правовий статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів

Господарські суди є активними учасниками адміністративно-правових відносин, а тому наділені відповідним правовим статусом, у межах якого вони здійснюють свої повноваження. Відповідний статус мають й інші суб'єкти, залучені до владно-розпорядчих та організаційних відносин, що становлять предмет адміністративного права. Дослідження адміністративно-правового статусу усіх учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів надасть змогу, з одного боку, запропонувати шляхи щодо вдосконалення адміністративного законодавства, яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур, а з іншого — передбачити перспективні шляхи оптимізації організаційної структури та функціонування роботи суб'єктів господарського процесу. Більше того, вивчення адміністративно-правового статусу суб'єктів, залучених до реалізації адміністративних процедур у діяльності господарських судів, є поштовхом до подальшого розвитку та удосконалення взаємодії громадськості і судової гілки влади [169, с. 153-158].

Термін «статус» має латинське походження та означає становище, стан чого-небудь або будь-кого: статус людини, статус особи, статус громадянина, статус державного службовця, тощо. Так, великий енциклопедичний словник визначає статус (від лат. *status* — стан, становище) як соціальний, співвідносний стан (позицію) індивідуума або групи в соціальній системі, що визначається за рядом ознак, специфічних для даної системи (економічних, професійних, етнічних і інших) [39].

У політичному енциклопедичному словнику категорія «статус» тлумачиться як сукупність прав і обов'язків, що визначають юридичний стан особи, державного органу чи міжнародної організації; комплексний показник становища певного органу чи міжнародної організації; комплексний

показник становища певного прошарку, групи чи індивідів в соціальній стратифікації [132, с. 400]. В.С. Венедіктов та М.І. Іншин застосовують поняття статусу також як співвідношене з поняттям соціальної ролі; статус означає сукупність прав і обов'язків, а роль — динамічний аспект статусу, тобто певну поведінку [53, с. 9].

Що стосується «правового статусу», то ця категорія є досить дослідженою як на загальнотеоретичному рівні, так і на галузевому. У Великому юридичному словнику правовий статус визначається як встановлений нормами права стан суб'єктів, їх права та обов'язки [40, с. 587]. Ю.С. Шемшученко та Н.М. Пархоменко визначають правовий статус безпосередньо як сукупність прав і обов'язків фізичних та юридичних осіб, відмічаючи, що відносно юридичних осіб він проявляється через їх компетенцію, тобто права і обов'язки цих осіб, закріплені в чинному законодавстві [210, с. 44–45]. А.М. Асадов зазначає, що правовий статус органу державної влади регламентується, як правило, законодавством, де встановлюються його компетенція, порядок створення, мета, завдання, повноваження, організаційна структура, форми і методи діяльності і т. д. [30, с. 191–192]. В.Л. Гришук, в свою чергу, зазначає, що правовий статус — це самостійна юридична категорія, яка характеризується такими ознаками: універсальний характер правового статусу; відображає особливості суб'єкта, його місце в системі суспільних відносин; права та свободи, що складають основу статусу, не можуть реалізуватись без інших його компонентів — обов'язків та відповідальності; ця категорія забезпечує системність прав, свобод та обов'язків [69, с. 43].

Враховуючи викладене та аналізуючи особливості визначення правового статусу колективних суб'єктів, більшість дослідників відмічають, що до основних критеріїв, за якими можна виокремити їх адміністративно-правовий статус, відносять порядок утворення, мету та функції діяльності, організаційно-правову форму, способи діяльності та зв'язків із публічною

владною, ступінь і характер владних повноважень та ін. [97, с. 11]. В.К. Колпаков розкриває поняття «адміністративно-правовий статус» як таке, що охоплює комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права. На його думку, необхідною ознакою набуття особою адміністративно-правового статусу є наявність у неї конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, які реалізуються даною особою як у адміністративно-правових відносинах, так і поза ними [12, с. 194]. В свою чергу, Т.О. Коломєць визначає «адміністративно-правовий статус» як сукупність суб'єктивних прав і обов'язків, закріплених нормами адміністративного права за певним органом. Водночас, обов'язковою ознакою набуття суб'єктом адміністративно-правового статусу, на думку авторки, є наявність у нього конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, що регулюються як в рамках адміністративних відносин, так і поза ними [94, с. 64]. Більш ґрунтовною та комплексною є позиція М.Ю. Івчука, який вважає, що елементами адміністративно-правового статусу органу державної влади є: юридично закріплені цілі, завдання та функції; компетенція; організаційно-структурний компонент (нормативне регулювання порядку утворення (обрання, призначення), легалізації, реорганізації, ліквідації, підпорядкованості, встановлення та зміни внутрішньої організаційної структури, право на організаційне самовизначення, процедури діяльності, офіційні символи, тощо); відповідальність [82, с. 9]. Така позиція дослідника є досить слушною, адже коли ми говоримо про адміністративно-правовий статус органу державної влади, ми не повинні обмежуватися виключно його правами, обов'язками та відповідальністю, а мусимо відобразити його в контексті функціонування усього державного апарату та відобразити зв'язки з ним. Таким чином, адміністративно-правовий статус начебто відображає положення суб'єкта адміністративних правовідносин стосовно інших органів, які також уповноважені на здійснення та реалізацію функцій регулювання,

управління, контролю та нагляду й т. ін. Такі умови є характерними й для господарських судів в ході реалізації ними та щодо них адміністративних процедур [169, с. 153-158].

Адміністративно-правовий статус учасників однойменних правовідносин дає можливість їх власникам (зокрема, господарським судам) бути рівноправними сторонами адміністративних правовідносин — набувати певних прав та обов'язків, реалізовувати надані повноваження та нести юридичну відповідальність за результати своєї діяльності. Це невід'ємний їх атрибут як органів державної влади [169, с. 153-158].

Під елементами адміністративно-правового статусу варто розуміти сукупність його складових, що становлять змістовну правову характеристику самого суб'єкта правовідносин та вказують на його специфіку й відмінність від інших суб'єктів. Тому В.С. Четверіков структуру адміністративно-правового статусу органу державної влади розкриває через його особливості, а саме:

- права, обов'язки та відповідальність, властиві суб'єктам адміністративно-правових відносин, закріплюються у великій кількості нормативно-правових актів;

- норми, що врегульовують адміністративно-правовий статус колективних суб'єктів, у тому числі господарських судів, знаходяться у тісному взаємозв'язку з нормами інших галузей права;

- адміністративно-правовий статус, на відміну від інших, наприклад, цивільно-правового, не підлягає відчуженню та ін. [207, с. 110].

В.В. Кваніна в монографічному дослідженні доходить висновку, що правовий статус юридичної особи як суб'єкта адміністративно-правових відносин не може бути представлений без таких складових як порядок утворення, реорганізації та ліквідації суб'єкта, наявність установчих документів даної юридичної особи, внутрішня структурна побудова, права і обов'язки суб'єкта та його відповідальність [89, с. 73]. Тому ми не випадково

зупинялися на установчих та внутрішньоорганізаційних адміністративних процедурах у діяльності господарських судів у попередніх пунктах дисертаційного дослідження.

В свою чергу, Л.С. Юнусова за основу адміністративно-правового статусу суб'єкта правовідносин виокремила такі складові елементи як: а) цілі діяльності та функції установи; б) права та обов'язки установи; в) порядок утворення та реєстрації, порядок реорганізації та ліквідації юридичної особи; г) порядок формування органа управління справами установи; д) адміністративна відповідальність установи; е) гарантії діяльності юридичної особи [218, с. 17].

П.І. Кононов пропонує до адміністративно-правового статусу юридичних осіб, окрім загальних прав та обов'язків, віднести також спеціальні права та обов'язки, а також обмеження загальних і спеціальних прав юридичних осіб в адміністративно-владній сфері, заходи юридичної відповідальності, що застосовуються до відповідних осіб, які вчинили правопорушення [9, с. 88].

З викладеного можемо запропонувати авторську позицію стосовно адміністративно-правового статусу господарських судів як учасників адміністративних процедур, під яким варто розуміти сукупність адміністративно-правових характеристик, які визначають компетенцію та повноваження суду щодо порядку здійснення владно-розпорядчих, управлінських й організаційних дій, в результаті яких приймається рішення (акт) та які визначають його правове положення у взаємозв'язку з іншими суб'єктами адміністративно-правових відносин, врегульованих нормами адміністративного права [169, с. 153-158].

В ході дослідження ми виділили суб'єктів, які залучені до реалізації адміністративних процедур у діяльності господарських судів. Проте, будемо наголошувати на тому, що не всі вони є суб'єктами владних повноважень, наділеними адміністративно-правовим статусом та уповноваженими на

прийняття конкретного рішення у справі, однак, такі суб'єкти можуть сприяти їх виникненню, розвитку, вирішенню. Отже, суб'єктами, які залучені до реалізації адміністративних процедур, є:

I — адміністративний орган:

- судді господарських судів (які діють одноособово);
- господарські суди (як колегіальні органи), представлені головами місцевих та апеляційних господарських судів;
- Вища рада правосуддя;
- Державна судова адміністрація України;
- Вища кваліфікаційна комісія суддів України та Громадська рада доброчесності, яка їй сприяє;
- Національна школа суддів України
- Суддівське самоврядування:
  - а) збори суддів;
  - б) з'їзд суддів;
  - в) Рада суддів України;
- апарат суду;

II — приватні особи (фізичні та юридичні особи);

III — особи, які сприяють розгляду справи.

Ми, у свою чергу, більш детально зупинимося на суб'єктах, які наділені відповідним адміністративно-правовим статусом, тобто є учасниками, які порушують адміністративні процедури та приймають по ним рішення. Тому в нашому випадку господарські суди можуть розглядатися і як суб'єкти владних повноважень, так і їх об'єкти, тобто можуть перебувати у статусі тих учасників, щодо яких здійснюється адміністративна процедура.

Відповідно до чинного законодавства, адміністративно-правовий статус суддів господарських судів безпосередньо пов'язаний зі здійсненням правосуддя. Зокрема, судді господарських судів у межах своєї компетенції мають право брати участь у суддівському самоврядуванні, утворювати

громадські об'єднання та брати участь у них з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня, тощо. Вони можуть бути членом національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки [164]. В свою чергу, до основних обов'язків суддів господарських судів щодо здійснення та реалізації господарських процедур належать такі: 1) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства; 2) подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді; 3) виявляти повагу до учасників процесу; 4) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом; 5) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції; 6) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 7) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду; проходити підготовку у Національній школі суддів України не менше ніж раз на три роки; 8) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання; 9) підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді [164]. Суддя господарського суду до звільнення з посади або припинення його повноважень не може бути нагороджений державними нагородами, а також будь-якими іншими

нагородами, відзнаками, грамотами. Він може бути нагороджений державними нагородами лише за проявлену ним особисту мужність і героїзм в умовах, пов'язаних із ризиком для життя. Враховуючи особливості адміністративно-правового статусу суддів господарських судів, вони у переважній своїй більшості здійснюють юрисдикційні процедури [164]. Що стосується господарського суду як колегіального органу, в особі його голови та заступника голови, які обіймають адміністративні посади, то більшою мірою для них характерними є повноваження, визначені адміністративно-правовим статусом, які пов'язані з реалізацією, окрім юрисдикційних процедур, ще й з внутрішньоорганізаційних та установчих процедур (на них ми детально зупинялися в попередніх пунктах дисертаційного дослідження) [164].

Вища рада правосуддя є тим органом, який наділений владними повноваженнями та реалізує адміністративні процедури по відношенню до господарських судів. Так, відповідно до однойменного закону, Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. Вона має досить широкі повноваження щодо реалізації адміністративних процедур по відношенню до господарських судів [136]. Серед них варто виділи наступні:

- 1) внесення подання про призначення судді на посаду;
- 2) ухвалення рішення стосовно порушення суддею господарського суду вимог щодо несумісності;
- 3) забезпечення здійснення дисциплінарного провадження щодо судді;

- 4) розгляд скарг на рішення відповідних органів про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді господарського суду;
- 5) ухвалення рішення про звільнення судді з посади;
- 6) надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом;
- 7) ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді господарського суду від здійснення правосуддя;
- 8) ухвалення рішення про переведення судді з одного суду до іншого, рішення про відрядження судді до іншого суду того самого рівня;
- 9) ухвалення рішення про припинення відставки судді;
- 10) погодження кількості суддів у суді;
- 11) затвердження Положення про Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему, Положення про Державну судову адміністрацію України та типового положення про її територіальні управління, Положення про Службу судової охорони, Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень;
- 12) погодження Типового положення про апарат суду, Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників;
- 13) надання обов'язкових до розгляду консультативних висновків щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, узагальнення пропозицій судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу суддів;
- 14) здійснення функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності;

визначення видатків Державного бюджету України на утримання господарських судів, їх органів та установ;

15) затвердження за поданням Державної судової адміністрації України нормативів кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення господарських судів;

16) здійснення інших повноважень по відношенню до господарських судів, визначених чинним законодавством [140].

Державна судова адміністрація України є державним органом у системі правосуддя, який здійснює організаційні та фінансові процедури щодо забезпечення діяльності господарських судів у межах повноважень, установлених законом. Вона підзвітна Вищій раді правосуддя у межах, визначених законом, а правовий статус її посадових осіб, територіальних управлінь визначається Законом України «Про державну службу». Державна судова адміністрація України у межах своїх повноважень здійснює такі адміністративні процедури по відношенню до господарських судів:

- 1) забезпечує належні умови діяльності господарських судів;
- 2) вивчає кадрові питання апарату судів, прогнозує потребу у спеціалістах, здійснює замовлення на підготовку відповідних спеціалістів;
- 3) забезпечує необхідні умови для підвищення кваліфікації працівників апарату судів, створює систему підвищення кваліфікації;
- 4) організовує роботу з ведення судової статистики, діловодства та архіву; контролює стан діловодства в господарських судах;
- 5) організовує комп'ютеризацію господарських судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення їх судової діяльності та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи; забезпечує суди необхідними технічними засобами фіксування судового процесу в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на фінансування відповідних судів;

б) забезпечує впровадження електронного суду; здійснює заходи щодо організації обміну електронними документами між судами та іншими державними органами і установами;

7) забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень та Реєстру електронних адрес органів державної влади, їх посадових та службових осіб, забезпечує функціонування системи відеоконференц-зв'язку для участі осіб у засіданні суду в режимі відеоконференції;

8) взаємодіє з відповідними органами та установами, в тому числі інших держав, з метою вдосконалення організаційного забезпечення діяльності господарських судів;

9) розробляє та затверджує за погодженням із Вищою радою правосуддя Типове положення про апарат суду;

10) організовує діяльність служби судових розпорядників;

11) контролює діяльність Служби судової охорони;

12) здійснює інші повноваження, визначені законом [164].

Наступним органом, який здійснює адміністративні процедури по відношенню до господарських судів, є Вища кваліфікаційна комісія суддів України, яка є державним органом суддівського врядування, який на постійній основі діє у системі правосуддя України. Основними її повноваженнями в сфері реалізації адміністративних процедур є переважно кадрові: а) веде облік даних про кількість посад суддів у господарських судах, у тому числі вакантних; б) проводить добір кандидатів для призначення на посаду судді, у тому числі організовує проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно до закону та приймає кваліфікаційний іспит; в) вносить до Вищої ради правосуддя рекомендацію про призначення кандидата на посаду судді; г) вносить рекомендацію про переведення судді відповідно до законодавства, крім переведення як дисциплінарної санкції; д) визначає потреби у державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді господарського суду у Національній школі суддів

України; е) затверджує форму і зміст заяви про участь у доборі кандидатів на посаду судді, анкети кандидата на посаду судді, порядок складення відбіркового іспиту та методику оцінювання його результатів, порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, порядок складення кваліфікаційного іспиту та методику оцінювання кандидатів, положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді господарського суду, порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, порядок формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) та інші процедури виконання комісією її функцій; є) проводить кваліфікаційне оцінювання; ж) забезпечує ведення суддівського досьє, досьє кандидата на посаду судді господарського суду, тощо [164].

Вищій кваліфікаційній комісії суддів України в реалізації кадрових адміністративних процедур по відношенню до господарських судів сприяє Громадська рада доброчесності. Вона збирає, перевіряє та аналізує інформацію щодо судді господарського суду (кандидата на посаду судді) і надає Вищій кваліфікаційній комісії суддів України інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді) або, за наявності відповідних підстав, висновок про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, який додається до досьє кандидата на посаду судді або до суддівського досьє. Якщо Громадська рада доброчесності у своєму висновку встановила, що суддя господарського суду (кандидат на посаду судді) не відповідає критеріям професійної етики та доброчесності, то Вища кваліфікаційна комісія суддів України може ухвалити рішення про підтвердження здатності такого судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді лише у разі, якщо таке рішення підтримане не менше ніж одинадцятьма її членами [70].

Національна школа суддів України здійснює адміністративні процедури, направлені на підготовку суддів господарських судів, для підтримання кваліфікації відповідно до необхідності вдосконалення їхніх

знань, вмінь і навичок залежно від досвіду їх роботи, а також з урахуванням їхніх індивідуальних потреб. Взагалі Національна школа суддів України має особливий правовий статус. Обумовлено це рядом факторів. По-перше, вона є державною установою із спеціальним статусом у системі правосуддя, яка забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя та здійснює науково-дослідну діяльність, а по-друге, на Національну школу суддів України не поширюється законодавство про вищу освіту. Вона утворюється при Вищій кваліфікаційній комісії суддів України і здійснює свою діяльність відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та статуту, затвердженого Вищою кваліфікаційною комісією суддів України [164].

Національна школа суддів України здійснює:

- 1) спеціальну підготовку кандидатів на посаду судді господарського суду;
- 2) підготовку суддів, у тому числі обраних на адміністративні посади в господарських судах;
- 3) періодичне навчання суддів з метою підвищення рівня їхньої кваліфікації;
- 4) проведення курсів навчання, визначених кваліфікаційним або дисциплінарним органом, для підвищення кваліфікації суддів, які тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя;
- 5) підготовку працівників апаратів судів та підвищення рівня їхньої кваліфікації, тощо [164].

Організаційними формами суддівського самоврядування є збори суддів, Рада суддів України, з'їзд суддів України. В ході своєї діяльності зазначені колегіальні органи уповноважені здійснювати цілий ряд адміністративних процедур, які мають важливе значення для розвитку юрисдикційного, установчого та внутрішньоорганізаційного забезпечення діяльності господарських судів.

Збори суддів — зібрання суддів відповідного суду, зокрема, господарського, на якому вони обговорюють питання внутрішньої діяльності цього суду та приймають колективні рішення з обговорюваних питань. Збори є повноважними, якщо на них присутні не менше двох третин кількості суддів цього суду. В межах наданих повноважень вони: 1) обговорюють питання щодо внутрішньої діяльності суду чи роботи конкретних суддів або працівників апарату суду та приймають з цих питань рішення, що є обов'язковими для суддів та працівників цього суду; 2) визначають спеціалізацію суддів з розгляду конкретних категорій справ; 3) визначають рівень навантаження на суддів відповідного суду з урахуванням виконання ними адміністративних або інших обов'язків; 4) заслуховують звіти суддів, які обіймають адміністративні посади в цьому суді, та керівника апарату суду; 5) звертаються з поданням про притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката, прокурора, посадової особи органу державної влади чи органу місцевого самоврядування за вчинення дій або бездіяльності, що порушують гарантії незалежності суду та судді; 6) здійснюють інші повноваження, визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [164].

Найвищим органом суддівського самоврядування є з'їзд суддів України. Його рішення, що є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування та всіх суддів. По відношенню до господарських судів з'їзд суддів України наділений такими повноваженнями: 1) заслуховує звіти Ради суддів України про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності господарських судів і суддів, стан організаційного та фінансового забезпечення діяльності судів; 2) заслуховує інформацію Голови Державної судової адміністрації України про її діяльність, зокрема, щодо організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності органів судової влади; 3) звертається з пропозиціями щодо вирішення питань діяльності судів до органів державної

влади та їх посадових осіб; 4) розглядає інші питання суддівського самоврядування відповідно до закону [164].

У період між з'їздами суддів України вищим органом суддівського самоврядування є Рада суддів України. Вона організовує виконання рішень з'їзду суддів України, здійснює контроль за їх виконанням, вирішує питання організаційного забезпечення судів, Державної судової адміністрації і діяльності суддів, соціального захисту суддів та їхніх сімей, а також інші питання, що безпосередньо не пов'язані зі здійсненням правосуддя. Рада сприяє створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів, утвердження незалежності суду, забезпечення захисту суддів від втручання в судову діяльність, а також підвищення рівня роботи з кадрами у системі судів. Рішення Ради, прийняті в межах визначених законодавством повноважень, є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування [134].

Організаційне забезпечення роботи суду здійснює його апарат, який очолює керівник апарату. Він несе персональну відповідальність за належне організаційне забезпечення господарського суду, суддів та судового процесу, функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи, інформує збори суддів про свою діяльність. Правовий статус працівників апарату суду визначається Законами України «Про судоустрій і статус суддів», «Про державну службу», іншими законами та нормативно-правовими актами України, відповідними положеннями та посадовими інструкціями [156].

Що стосується приватних осіб та осіб, які сприяють розгляду адміністративної справи, то вони не наділені владними повноваженнями, а тому у правовідносинах з господарськими судами є об'єктами владних повноважень (приватні особи) або тими суб'єктами, які залучені для надання допомоги у розгляді адміністративної справи (особи, які сприяють розгляду адміністративної справи) [169, с. 153-158].

Таким чином, адміністративно-правовий статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів відіграє ключову роль у формуванні та регламентуванні правовідносин, що виникають у ході реалізації зазначених процедур та дотримання принципів судочинства під час здійснення правосуддя. Зокрема, адміністративно-правовий статус обумовлює наявність повноважень у господарських судів щодо вирішення спору та прийняття відповідного рішення по справі, яке має юридичну силу та тягне за собою настання юридичних наслідків.

Висновки до розділу 2

1. Здійснено класифікацію адміністративних процедур у діяльності господарських судів за організаційно-функціональним напрямком, тобто враховуючи специфіку тих функцій, що віднесені законодавством до повноважень таких судів. Виокремлено юрисдикційні, установчі та внутрішньоорганізаційні адміністративні процедури. Встановлено, що найбільш значимими в діяльності господарських судів є юрисдикційні процедури, оскільки вони за своєю суттю і змістом визначають правомірність або неправомірність певного стану суб'єкта.

2. Запропоновано виділяти такі юрисдикційні процедури у діяльності господарських судів: 1) провадження за позовними заявами підприємств та організацій, які звертаються до господарського суду за захистом своїх прав та охоронюваних законом інтересів, у тому числі вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин; 2) провадження за позовними заявами державних та інших органів, які звертаються до господарського суду у випадках, передбачених законодавчими актами України; 3) провадження за позовними заявами прокурорів, які звертаються до господарського суду в інтересах держави; 4) провадження за позовними заявами Рахункової палати, яка звертається до господарського суду в інтересах держави в межах

повноважень, що передбачені Конституцією та законами України; 5) провадження у справах про банкрутство; 6) провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу виконавчих документів на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди»; 7) провадження у справах за участю іноземних суб'єктів господарювання; 8) провадження з оскарження дій та рішень суддів господарських судів (суду) та їх посадових осіб; 9) дисциплінарне провадження щодо судді господарського суду.

3. Обґрунтовується позиція, що господарські суди можуть бути представлені як безпосередні суб'єкти реалізації юрисдикційних процедур, тобто бути стороною, яка реалізує свою владну волю по відношенню до фізичних та юридичних осіб, так і бути суб'єктами, на які така воля спрямована, тобто за таких умов вони стають об'єктами управління. Здійснення юрисдикційних процедур у діяльності господарських судів є процесом, що підтверджує їх спеціальний правовий статус та місце в системі правосуддя.

4. Встановлено, що порядок створення, реорганізації та ліквідації господарських судів, визначення кількості суддів у суді, порядок обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад забезпечується установчими адміністративними процедурами, якими є: 1) процедура утворення господарського суду; 2) процедура ліквідації господарського суду; 3) процедура обрання суддів господарських судів на адміністративні посади; 4) процедура звільнення суддів господарських судів з адміністративних посад.

5. Сформовано ознаки установчих адміністративних процедур у діяльності господарських судів, а саме: а) вони завжди пов'язані з розглядом і вирішенням питань у сфері формування (утворення, реорганізації, ліквідації) господарських судів; б) ґрунтуються на праві і тягнуть за собою настання юридичних наслідків; в) реалізуються тільки спеціально

уповноваженими на це суб'єктами владних повноважень; г) результати установчих процедур завжди оформлюються у відповідних установчих документах, які закріплюють правовий статус господарських судів; д) особливий порядок реалізації установчих процедур пов'язаний із застосуванням спеціальних способів і засобів юридичної техніки.

6. Встановлено, що процес організації та здійснення управління в господарських судах, підбір та розстановка кадрів, розподіл повноважень, видання актів управління, забезпечення діловодства, встановлення взаємовідносин з підлеглими організаціями, а також з іншими органами державної влади та громадськістю — все це є внутрішньоорганізаційними процедурами. Такі процедури реалізуються господарськими судами без залучення фізичних і юридичних осіб у межах системи організації діяльності суду, охоплюючи лише питання організаційного та управлінського характеру.

7. Запропоновано виділяти такі внутрішньоорганізаційні адміністративні процедури у діяльності господарських судів: 1) організація та здійснення кадрової роботи; 2) нормотворчі процедури; 3) процедури організаційного забезпечення діяльності судів; 4) процедури забезпечення діловодства та документообігу; 5) адміністративні процедури, пов'язані з організацією фінансової роботи та матеріально-технічним забезпеченням; 6) інформаційно-аналітичні процедури; 7) контрольно-наглядові процедури; 8) адміністративні процедури, пов'язані з розглядом пропозицій і заяв, що надходять від фізичних і юридичних осіб; 9) адміністративні процедури, спрямовані на координацію і взаємодію структурних підрозділів, взаємодію з громадськістю та засобами масової інформації.

8. Обґрунтовується позиція, що установчі та внутрішньоорганізаційні процедури забезпечують порядок роботи господарського суду та є основою здійснення юрисдикційних процедур. Тому визначені та сформовані адміністративні процедури (юрисдикційні, установчі,

внутрішньоорганізаційні) є тісно пов'язаними між собою та створюють умови здійснення належного правосуддя та реалізації судової влади в Україні.

9. Акцентується увага на тому, що адміністративно-правовий статус учасників правовідносин дає можливість їх носіям (зокрема, господарським судам) бути рівноправними сторонами адміністративних правовідносин — набувати певних прав та обов'язків, реалізовувати надані повноваження та нести юридичну відповідальність за результати своєї діяльності. Це невід'ємний їх атрибут як органів державної влади. Під адміністративно-правовим статусом господарських судів як учасників адміністративних процедур запропоновано розуміти сукупність адміністративно-правових характеристик, які визначають компетенцію та повноваження суду щодо порядку здійснення владно-розпорядчих, управлінських й організаційних дій, в результаті яких приймається рішення (акт) та які визначають його правове положення у взаємозв'язку з іншими суб'єктами адміністративно-правових відносин, врегульованих нормами адміністративного права.

10. В ході дослідження виділено суб'єктів, які залучені до реалізації адміністративних процедур у діяльності господарських судів. Проте, наголошується на тому, що не всі вони є суб'єктами владних повноважень, наділеними адміністративно-правовим статусом та уповноваженими на прийняття конкретного рішення у справі, однак, такі суб'єкти можуть сприяти її виникненню, розвитку, вирішенню. Суб'єктами, які залучені до реалізації адміністративних процедур, визначено: 1) адміністративний орган (судді господарських судів (які діють одноособово)); господарські суди (як колегіальні органи), представлені головами місцевих та апеляційних господарських судів; Вища рада правосуддя; Державна судова адміністрація України; Вища кваліфікаційна комісія суддів України та Громадська рада доброчесності, яка їй сприяє; Національна школа суддів України; суддівське самоврядування: а) збори суддів; б) з'їзд суддів; в) Рада суддів України;

апарат суду; 2) приватні особи (фізичні та юридичні особи); 3) особи, які сприяють розгляду справи.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР У ГОСПОДАРСЬКИХ СУДАХ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід здійснення адміністративних процедур господарськими судами та можливість його використання в Україні

Вивчення сучасного стану функціонування судової системи в цілому та господарських судів зокрема дає підстави стверджувати, що система правосуддя в Україні ще дуже далека від ідеалу, незважаючи на уся сукупність реформ, що здійснювалися та здійснюються в рамках судової влади. Суди є та сприймаються такими широким загалом як належний форум для встановлення юридичних прав і обов'язків та вирішення пов'язаних з цим спорів. Суспільство начебто ставиться з повагою та має довіру до спроможності судів здійснювати таку функцію. Однак, розуміння ролі судової влади як в Україні, так і в інших демократичних країнах (особливо розуміння того, що обов'язком судді є справедливе та безстороннє застосування закону незалежно від можливих соціальних або політичних тисків) значно відрізняється в різних країнах та соціально-економічних умовах Європи. Рівень довіри до діяльності судів є, відповідно, неоднаковим [56]. Процедури, які сьогодні здійснюються господарськими судами щодо організації діяльності та управління, потребують переосмислення як таких, що направлені в першу чергу на задоволення основних прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб при вирішенні господарського спору. На жаль, сьогодні ситуація склалася таким чином, що вирішення спорів, які виникають у суб'єктів господарювання, є складною та неоднозначною процедурою, яка потребує оптимізації та вдосконалення як у

напрямку адміністрування та організації роботи господарських судів, так і у процесуальній сфері зазначених суб'єктів.

Прикрим є той факт, що виникають обставини в суспільстві, коли реформи або важко сприймаються громадськістю, або ускладнюють процес функціонування певної системи. Так, дуже спірним є ставлення науковців, юристів та суб'єктів господарювання до того, що Україна, на відміну від більшості європейських держав, пішла зворотним шляхом, поступово витиснувши арбітраж спочатку з арбітражного, а потім і з господарського судочинства.

Що за своєю суттю є арбітражем (від фр. *arbitrage* — вирішення спору посередником) — це термін, що може використовуватися в одному з таких значень: 1) арбітраж як спосіб вирішення спорів — розв'язання спорів недержавними арбітрами (третейськими суддями) з винесенням рішення, обов'язкового для сторін. Включає внутрішньодержавні третейські суди, міжнародний комерційний арбітраж, міжнародний інвестиційний арбітраж, міждержавний арбітраж; 2) арбітражний суд — державний судовий орган, що вирішує господарські спори [29].

Більше того, арбітражні суди існували в Україні з 1991 року як правонаступники радянської системи органів державного арбітражу. Вважається, що українські господарські суди ведуть родовід від комерційних судів часів російської імперії, зокрема, Одеського комерційного суду, першого створеного в імперії в 1808 році. Він формувався за виборчим принципом за активною участю купців Одеси, знайомих з комерцією і торговими традиціями міста. Голова суду, 2 члена суду і юрисконсульт призначалися російським імператором, а інші 2 члена затверджувалися градоначальником Одеси з 4 кандидатів, яких обирало одеське купецтво [211].

В СРСР арбітраж був спеціальним органом, основною метою діяльності якого було розв'язання майнових, а також переддоговірних спорів,

що виникали між соціалістичними організаціями при укладенні договорів. Завданнями ж арбітражу були: зміцнення госпрозрахунку і планової дисципліни. Органам державного арбітражу були підвідомчі всі майнові (від 1000 карбованців) і переддоговірні спори між державними, кооперативними (крім колгоспів) та іншими громадськими організаціями, підприємствами й установами, якщо вони були підпорядковані різним міністерствам, раднаргоспам або різним кооперативним системам. Підсудність як майнових, так і переддоговірних спорів тому чи іншому органу державного арбітражу залежала від суми позову або суми договору. Одним з основних принципів діяльності арбітражу було розв'язання спорів з участю відповідальних представників сторін під керівництвом призначеного арбітра. За відсутності погодження або при неявці однієї чи обох сторін спір вирішував арбітр. В СРСР існував також відомчий арбітраж. Йому були підвідомчі майнові і переддоговірні спори між організаціями одного міністерства, відомства, раднаргоспу, кооперативної системи. Інструктування відомчого арбітражу було покладено на державний арбітраж. Цікавим є той факт, що за досвідом СРСР організовано арбітраж в країнах народної демократії, наприклад, в Албанії (1947), Польщі і Румунії (1949), Болгарії (1950) та ін. [196]. Але незважаючи на ці обставини, Україна відмовилась від застосування такого судочинства, зорієнтувавши вирішення економічних (комерційних) спорів на державному рівні виключно в межах господарського судочинства.

На сьогоднішній день загальний стан судочинства і довіри до судів в Україні радикально відрізняються від такого в країнах ЄС, до стандартів якого намагаємося наблизитися. В умовах української дійсності, як стверджує Т. Шепель, господарські суди можна вважати кращими, але кращими серед не найкращих українських судів. У свою чергу, для повноцінної участі в економічному житті Європи і побудови бізнесу спільно з європейськими партнерами слід орієнтуватися на моделі, які давно працюють в економічно розвинених країнах [211]. Зокрема, наближення до

міжнародних стандартів має здійснюватися як на нормативному рівні, так і на інституційному рівні.

За таких обставин доцільно звернути увагу на те, який чином здійснюється розгляд економічних (комерційних) спорів в зарубіжних країнах та, можливо, який досвід з приводу організації та здійснення, зокрема, адміністративних процедур, ми можемо використати на вітчизняному рівні. Певна річ, охопити комерційне судочинство усіх розвинених держав в рамках підрозділу дисертаційного дослідження буде досить важко та нераціонально. Тому доречним для нас вбачається розглянути ті питання, які, на наш погляд, є актуальними в умовах місця і часу.

Існування європейських та міжнародних судів спеціальної (арбітражної, комерційної) юрисдикції має давню історію. Торгові суди діяли ще в Стародавньому Римі. Організовану форму торгове судочинство прийняло пізніше, коли в Італії були створені спеціальні морські торгові суди. Потім торгові суди з'явилися у Франції, пізніше в Австрії, Англії, Німеччині, Голландії, Іспанії, Італії, Росії, США, Швеції і т.д. Перший постійний комерційний суд, утворений в Парижі, існує вже понад 400 років (створений ще в 1563 р.) [201].

Саме ж поняття арбітражного судочинства в різних країнах розуміється по-різному. В Англії арбітраж — це спрощене судочинство, в США арбітражний суд — це третейський суд, спрямований на розгляд економічних суперечок. В Австрії діє єдиний на всю країну спеціалізований Торговий суд із розгляду комерційних спорів, який знаходиться у м. Відень. До складу суду входять представники ділової спільноти в якості комерційних суддів. В інших землях Австрії комерційне судочинство здійснюють спеціально відібрані судді загальних судів. У судовій системі Данії важливе місце відведено спеціалізованому суду з морських та торговельних справ, що підпадає під територіальну юрисдикцію Великого Копенгагена. Діє в країні

також і суд у справах про банкрутство. У Швейцарії в деяких кантонах створено спеціалізовані торгові суди для розгляду комерційних спорів, а також суди з орендних і страхових відносин. У складі цих судів представлені професійні судді (як правило, 2–3), а також представники ділових кіл, обрані кантональними радами. У Португалії як спеціалізовані суди діють арбітражні суди та трибунали з розгляду морських спорів. Цивільний процесуальний кодекс містить окрему главу про арбітражний судовий розгляд [65, с. 15]. Відтак, ми можемо побачити та акцентувати увагу на тому, що сучасним міжнародним економічним відносинам властива популяризація та зростання кількості способів вирішення спорів і конфліктів за допомогою арбітражу, який у різних країнах придбав територіального поширення і значно збагатив свою предметну компетенцію.

Тобто організаційна структура комерційного арбітражу зарубіжних країн має різну організаційну структуру, але схожою є мета функціонування. Окрім того, такі суди можуть бути як повністю самостійними, так і входити до складу більш загальних судових органів як відокремлені відділення (палати). Але майже всюди ці судові органи розглядають справи за окремою процедурою, пристосованою до потреб господарських (комерційних) відносин [65]. Таким чином, сучасне закордонне законодавство по-різному вирішує питання про те, які суди мають розглядати економічні суперечки. Але, як правило, ця дилема вирішується одним з двох способів: або створюються суди спеціальної юрисдикції, уповноважені розглядати економічні суперечки, або такі справи підвідомчі судам загальної юрисдикції [201].

У Німеччині, як і багатьох інших країнах світу, термін «арбітраж» вживається для позначення як третейського судочинства (внутрішнього арбітражу), так і міжнародного арбітражу. Головне його завдання полягає у врегулюванні спору шляхом застосування норм чинного законодавства. Завершується арбітражне провадження ухвалою рішення арбітражного суду,

яке, як правило, є остаточним і має зобов'язальну дію для сторін. Рішення арбітражного суду може бути оскаржене у державному суді лише у виключних випадках, наприклад, у разі недійсності домовленості сторін про вирішення спору в порядку арбітражу [28].

Арбітражне провадження Німеччини має свої особливості. По-перше, правовою підставою для звернення до арбітражного/третейського суду є письмова домовленість сторін. Як правило, при укладанні договорів, передусім комерційних, у пункті про вирішення спорів, пов'язаних з виконанням договірних зобов'язань, сторони наперед передбачають можливість їхнього врегулювання в арбітражі [28]. По-друге, арбітраж надає сторонам і суддям широкі свободи в організації провадження. Так, сторони можуть визначити, який саме арбітраж/третейський суд або арбітр/третейський суддя буде розглядати спір, домовитися про місце проведення арбітражу та мову провадження, врегулювати порядок і часові рамки процесу. Проте, самовизначенність і свобода сторін не безмежні. Сторони не можуть відмовитися від права заявити про свою позицію, від права на юридичну допомогу, на справедливе провадження чи рівне ставлення [28]. По-третє, існує дві форми арбітражу: інституційний (такий, що діє на постійній основі) та *ad hoc* — арбітражу (створюється для вирішення конкретного спору). Розпорядчо-адміністративні функції, такі як доставка або вручення документації, тощо, у випадку інституційного арбітражу виконує установа, на базі якої діє арбітраж, а у випадку *ad hoc* — арбітражу сам арбітражний суд/арбітр або інша установа, якій делегуються ці повноваження. Безпосереднє вирішення спору знаходиться у виключній компетенції арбітражного суду [28].

У Гамбурзі знаходиться багато міжнародних комерційних арбітражних установ, зокрема, Німецька морська арбітражна комісія (German Maritime Arbitration Association, GMAA), Міжнародний арбітраж Торгової палати Гамбурга, Китайсько-європейський центр арбітражу (CEAC), а також низка

галузевих арбітражних судів. Різні національні й міжнародні арбітражні організації, наприклад, Німецька організація арбітражу (Deutsche Institution für Schiedsgerichtsbarkeit, DIS), Міжнародна торгова палата (ICC) та інші, часто обирають Гамбург місцем проведення арбітражних проваджень. Зокрема, Гамбург розвинув власну форму ad hoc — арбітражу, відому як «Гамбурзький дружній арбітраж». Ця форма арбітражу виникла з місцевих торгових звичаїв та традицій і згодом була юридично закріплена у § 20 Гамбурзьких правил торгівлі товарами, опублікованих 13 жовтня 1958 року у віснику «Amtlicher Anzeiger» № 237 [28].

Таке вирішення комерційних спорів має багато переваг. Серед них варто виділити наступні: а) обов'язкова виконуваність рішення; б) конфіденційність; в) можливість вільного вибору арбітражного суду/арбітра; г) гнучкість процедури. Але незважаючи на це, українське суспільства ще не готове сприйняти таке вирішення господарських спорів у тому вигляді, який нам пропонують найбільш розвинені держави світу. Воно є не підготовленим до такого роду процедури вирішення спору. Більше того, цікавим є той факт, що з 2010 р. у деяких німецьких судах, наприклад, землі Північної Рейн-Вестфалії, Гамбург, Нижня Саксонія, було введено окремі палати (*Kammern für internationale Handelssachen*), де, за бажанням сторін, стало можливим вирішення міжнародних комерційних спорів англійською мовою, але поки що в межах усного провадження [211]. Для нашого судочинства, на жаль, така практика є взагалі далекою.

Що стосується ролі німецьких державних судів в арбітражному процесі, то варто відзначити, що вона дуже незначна і зводиться:

- до призначення в необхідних випадках арбітрів;
- до застосування потрібних негайних забезпечувальних заходів (наприклад, фіксація або збереження речових доказів, заходи щодо забезпечення позову і т.п.);
- до розгляду скарг на арбітражні рішення;

– до зняття в необхідних випадках показань свідків [192].

Для альтернативного вирішення цивільно-правових і комерційних спорів в Німеччині створені і функціонують різні посередницькі організації, які нерідко спеціалізуються на розгляді певних видів конфліктів. Так, наприклад, в країні існують організації, призначені для вирішення спорів у сфері, що стосується недоліків якості або ремонту побутової техніки, автомобілів та інших засобів транспорту, для вирішення спорів у сфері надання медичних послуг, виконання будівельних і ремонтних робіт, тощо [192].

Якщо спроектувати такий досвід Німеччини на вітчизняний порядок розгляду господарських спорів, вбачається за доцільне розглянути можливість утворити в межах господарського суду окрему структурну одиницю (судову палату), до складу якої включити одного суддю (постійного) та двох представників суб'єктів господарювання (на договірній основі), які б здійснювали досудовий розгляд/урегулювання спорів з конкретних питань. Певна річ, ми не можемо обмежити конституційне право особи на звернення за захистом своїх прав до суду. Але такий порядок досудового вирішення спору (за участю компетентних осіб) надав би можливість оптимізувати процес розгляду справи та, зокрема, розвантажити судовий апарат.

Наступний аспект, на якому хотілося б акцентувати увагу, — це добір кадрів. Господарські суди потребують компетентних, сучасних, професійних працівників, які були б віддані справі та дотримувалися етичних норм поведінки. Ті суди, які демонструють успішні результати своєї роботи, намагаються використовувати можливості своїх суддів та працівників апарату найкращим чином, незалежно від їхніх конкретних посадових обов'язків чи службових завдань. У таких судах проводиться значна кадрова робота: здійснюється прийом на роботу, проводиться конкурсний відбір кандидатів на вакантні посади, здійснюється аналіз та проводиться

оцінювання стану виконання завдань, тощо. Серед інноваційних методів, які застосовуються в судах, на сьогоднішній день варто назвати:

- комплексні заходи щодо орієнтування та адаптації новопризначених працівників апарату суду;
- інтерактивне навчання працівників апарату суду;
- проведення заходів, спрямованих на практичне дотримання Правил поведінки працівника суду;
- проведення опитувань серед персоналу суду та анкетування відвідувачів;
- аналіз посад і функціональних обов'язків працівників апарату та відповідне вдосконалення посадових інструкцій;
- проведення різноманітних конкурсів серед працівників апарату, зокрема, конкурсів «Кращий за посадою»;
- проведення заходів по вшануванню ветеранів суду, плекання традицій та історії суду, тощо [84, с. 87].

Такі методи є цілком раціональними, але потребує удосконалення сама процедура підготовки майбутніх фахівців та адаптування їх до умов праці. Відтак, доречно звернутися до досвіду Австрії, де на посаду судді може бути призначений лише дієздатний австрійський громадянин з бездоганною репутацією, який завершив повний курс юридичної освіти в університеті (з отриманням диплому), має не менше одного року судової практики та отримав позитивну характеристику не менше трьох суддів–наставників. Особливістю австрійського порядку є необхідність отримання спеціальної суддівської освіти (окрім університетської). Під час навчання кандидат вивчає правові науки, а практична частина освіти майбутніх суддів здійснюється під керівництвом спеціально виділених та закріплених за ними суддів–наставників, яких призначає колегія суду [106, с. 350].

Тривалість спеціальної освіти суддів в Австрії становить п'ять років. Весь її цикл розбивається на сім етапів:

1 етап включає в себе як мінімум річну судову практику під керівництвом не менше трьох суддів–наставників з одночасним проходженням підготовчих курсів;

2 етап — відбувається призначення на посаду судді–стажера Міністерством юстиції на підставі рекомендації колегії Вищого суду землі. Передумовою для цього призначення є відповідність вимогам кандидатського цензу;

3 етап — здійснюється дворічне навчання при суді, прокуратурі чи інших органах (адвокатурі, органах управління, Міністерстві юстиції чи в органах виконання покарання);

4 етап передбачає навчання в судовій академії. Воно сприяє здійсненню мети навчання, зорієнтовує теоретичні знання кандидата і його майбутню практичну діяльність на правильне застосування закону. На цьому етапі передбачається також проведення інтенсивних курсів навчання з окремих галузей права з наступною за цим спеціальною судовою практикою;

5 етап — це практика при суді, прокуратурі, адвокатурі чи в одному з перерахованих вище органів управління чи виконання покарання з метою закріплення отриманих знань та навичок;

6 етап — це іспит на посаду судді при Вищому суді однієї з земель;

7 етап — призначення на посаду судді [45, с. 18; 106, с. 351].

Схожа процедура стажування характерна й для майбутніх суддів у Франції [111]. Воно відбувається як за межами судових установ — на підприємствах, в органах місцевого самоврядування, префектурі, іноземних судових установах, інших організаціях, так і безпосередньо в судах. Тільки в першому випадку стажування триває три місяці, а в другому — чотирнадцять місяців, де здобувачі освіти можуть безпосередньо знайомитися з діяльністю суду всіх інстанцій, органів розслідування та прокуратури, поліцейських та жандармських служб, виправних установ, судових виконавців, тощо [111]. Обов'язковість стажування передбачається в таких установах як:

- 1) суди цивільної юрисдикції;
- 2) суди кримінальної юрисдикції;
- 3) установи управлінської діяльності;
- 4) практикуючі адвокати [111].

Крім того, стажисту дається можливість альтернативного вибору ще однієї установи для додаткового стажування з такого переліку: 1) одна з установ обов'язкового стажування; 2) один з органів влади Федерації чи землі; 3) нотаріальна контора; 4) один із судів спеціалізованої юрисдикції, вказаних у Конституції; 5) профспілка, об'єднання підприємців, орган самоврядування в галузі економіки або соціальної чи професійної сфери; б) промислове підприємство; 7) міжнародна, міждержавна чи іноземна організація, іноземний адвокат; 8) інша установа, в якій може бути забезпечений достатньо високий рівень практичного навчання стажиста у сфері правозастосування [111].

Після закінчення стажування здобувач складає другий державний іспит (асесорський) в екзаменаційному відомстві складу комісії, який визначається міністерством юстиції землі. Головна увага під час цього іспиту приділяється знанням, що отримані студентом протягом стажування. Іспит у переважній більшості складається з усної частини, але законодавством відповідної федеральної землі може бути передбачена і письмова частина іспиту. Види іспиту рівнозначні [111].

На сьогоднішній день ми також маємо Національну школу суддів України, де здійснюється спеціальна підготовка кандидата на посаду судді, що включає теоретичну та практичну підготовку. Але ні Закон України «Про судоустрій і статус суддів», ані Положення про підготовку та періодичне навчання суддів у Національній школі суддів України не передбачають стажування як таке. Для суддів же господарського суду модель стажування, яка існує в Австрії, була б цілком доречною. Тому, враховуючи викладене, вбачається за необхідне передбачити на вітчизняному рівні два етапи

стажування. Перший рівень повинен включати стажування майбутніх фахівців як у сфері правосуддя, так і в межах діяльності суб'єктів господарювання. Тобто майбутній суддя для кращого розуміння суті господарської діяльності в державі зобов'язаний пройти стажування на підприємстві, установі, в організації будь-якої форми власності. Це надасть можливість зрозуміти господарську справу зсередини, аби в подальшому зрозуміти передумови та причини виникнення господарських спорів, їх природу, наслідки нерозв'язання і т. ін. Другий же рівень стажування має передбачати собою безпосереднє залучення майбутнього фахівця до процесу правосуддя з обов'язковим закріпленням за такою особою наставника–судді. За таких умов особа під керівництвом діючого судді перебуває в умовах реального здійснення правосуддя, має можливість оцінювати ситуацію та приймати рішення.

Такий досвід є цілком корисний як для майбутнього судді, так і для судової системи в цілому, оскільки є можливість здійснювати дійсно якісну підготовку кадрів для органів судової влади. Враховуючи викладене, пропонуємо доповнити Закон України «Про судоустрій і статус суддів» статтею 77-1 «Стажкування кандидата на посаді судді» та викласти її у такій редакції:

«1. Стажування є обов'язковою складовою загальної спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді.

2. Стажування здійснюється у формі практичної підготовки слухачів у місцевих судах з метою поглиблення і закріплення теоретичних знань про діяльність суду та здобуття практичних професійних навичок судді.

3. Стажування включає в себе первинне (ознайомче) стажування та вторинне (виробниче) стажування.

4. При первинному стажуванні особа знайомиться з діяльністю правоохоронних органів, зокрема: прокуратури, Національної поліції, органів примусового виконання рішень судів, пенітенціарної служби, органів сфери

юстиції, діяльність яких пов'язана з відправленням правосуддя, тощо. Стажист також може знайомитися з діяльністю господарюючих суб'єктів різної форми власності за попередньою домовленістю. Термін первинного стажування становить два місяці.

5. Вторинне стажування передбачає набуття практичного професійного досвіду та включає в себе:

5.1. стажування в місцевому адміністративному суді з розгляду адміністративних справ;

5.2. стажування в місцевому загальному суді з розгляду цивільних справ;

5.3. стажування в місцевому загальному суді з судового провадження у кримінальному провадженні та розгляду справ про адміністративні правопорушення;

5.4. стажування в місцевому господарському суді з розгляду господарських справ.

Термін вторинного стажування становить шість місяців».

При проходженні стажування безпосередньо в органах суду важливим є дотримання адміністративних процедур, а саме: голова відповідного суду, який приймає на стажування майбутніх фахівців, повинен видати наказ про проходження стажування із зазначенням місця, дати початку і закінчення стажування та призначати суддів–наставників, які:

1) забезпечують підготовку здобувача до здійснення повноважень судді, керують їх роботою, передають досвід, знання, навички і вміння практичної роботи, оцінюють їх роботу;

2) надають організаційно-методичну допомогу здобувачеві під час виконання програми стажування;

3) ознайомлюють здобувачів із посадовими обов'язками керівників суду в місцевому суді;

4) контролюють ведення здобувачами щоденників та виконання завдання на стажування, візують записи, дають письмові зауваження, у разі необхідності — додаткові завдання, контролюють дотримання здобувачами дисципліни, вимог законодавства, охорони праці, техніки безпеки, тощо;

5) готують висновок про проходження здобувачем стажування.

Поступово переходячи до наступного невирішеного питання, варто зазначити, що підготовка повинна не тільки давати суддям уміння, необхідні для впровадження в життя змін у національному та міжнародному законодавстві й правових принципах, а й сприяти розвитку інших додаткових навичок та знань з неправових питань, щоб судді мали добре розуміння проблем, з якими їм доводиться мати справу. Суддям також необхідне навчання з питань етики та навичок спілкування, що допоможе їм взаємодіяти із сторонами процесу та із громадськістю і пресою [54].

Особливу увагу при проведенні навчання необхідно приділити удосконаленню організаційних навичок у сфері підготовки та ефективного управління судовими справами (наприклад, використання інформаційних технологій, діловодство, методи роботи, техніка написання судових рішень — включно з методологічними рекомендаціями та загальними зразками рішень). Серед суддів можна поширювати брошури, аналіз гарних та поганих практик на прикладі конкретних справ, стандартні моделі написання судових рішень разом з методологіями, посібники судді, розроблені для навчальних цілей, тощо [54].

Крім того, як зазначено у Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень, голови судів повинні пройти навчання з питань управління людськими ресурсами, стратегічного планування для регулювання та управління проходженням справ, а також ефективного планування і використання бюджетних та фінансових ресурсів. Адміністративні працівники та помічники суддів повинні пройти спеціальне навчання в

питаннях підготовки слухань, забезпечення належного проходження справ (наприклад, стосовно використання інформаційних технологій, управління часом та техніки діловодства, написання проектів рішень, з іноземних мов, щодо спілкування із сторонами процесу, громадськістю, дослідження юридичної літератури). Це допоможе звільнити суддів від адміністративної та технічної роботи і дозволить їм зосередити свої зусилля на інтелектуальних аспектах та управлінні судовим процесом і на прийнятті рішень [54].

Зокрема, процедури оцінювання діяльності суддів господарських судів чи надання відповідних рекомендацій з боку керівних органів судової системи здатні поліпшити компетентність таких суддів та якість їх судових рішень. Окрім того, зміст конкретних судових рішень контролюється насамперед за допомогою процедур апеляції або перегляду рішень у національних судах та за допомогою права на звернення до Європейського суду з прав людини [115].

Відтак, ми повинні розуміти, що для того, аби бути якісним, судове рішення повинно сприйматися сторонами та суспільством у цілому як таке, що стало результатом коректного застосування юридичних правил, справедливого процесу та правильної оцінки фактів, а також як таке, що може бути ефективно реалізованим. Лише в такому випадку сторони будуть переконані, що їхню справу було розглянуто й вирішено справедливо, а суспільство сприйме ухвалені рішення як фактор відновлення суспільної гармонії [115].

З викладеного можемо підвести певні висновки, а саме:

– слід розглянути можливість введення особливого порядку вирішення або перегляду значних комерційних суперечок в якості досудового врегулювання спорів в окремій судовій палаті, в роботі якої мали б право брати участь як судді, так і суб'єкти господарювання. Більше того, не варто виключати можливість залучення до складу таких палат іноземних

фахівців у сфері арбітражу. В контексті викладеного, варто при вирішенні комерційних суперечок поступово імплементувати арбітражні принципи в роботу господарських судів. Це надасть можливість отримати довіру до державних судів в Європі. Адже саме таких судів вимагає іноземний інвестор, який хоче мати такий же рівень захисту своїх інвестицій, який має у себе вдома;

- запровадження стажування стане основою формування компетентних, сучасних, професійних працівників, які були б віддані справі та дотримувалися етичних норм поведінки;

- успішний розвиток суду безпосередньо залежить від високого рівня організації роботи працівників, зокрема, тих, хто працюють в його апараті і, відповідно, відіграють ключову роль у забезпеченні виконання покладених законом завдань. Ефективне управління людськими ресурсами не тільки уможливорює ефективність виконавської діяльності, але й також підвищує моральний рівень, посилює у працівників почуття справедливості та власної гідності.

3.2. Шляхи удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур

Адміністративні процедури, які ми розглянули у попередніх пунктах дисертаційного дослідження, чітко регламентовані чинним законодавством. З урахуванням їх функціонального спрямування ми здійснили класифікацію останніх з тим, щоб певним чином систематизувати наведені процедури та забезпечити їх упорядкування. Але дослідження норм правових актів, а також аналіз практичної ситуації, яка склалася на сьогоднішній день у сфері забезпечення правосуддя господарськими судами, дають нам підстави стверджувати, що діяльність господарських судів потребує нової концепції

реформування, оскільки, по-перше, окремі норми є пережитком минулого, вони застаріли та не в змозі забезпечити врегулювання тих суспільних відносин, які складаються сьогодні в процесі здійснення правосуддя, у тому числі з розгляду господарських спорів; по-друге, подекуди маємо ситуації, де норми одних актів законодавства суперечать іншим, що призводить до виникнення труднощів в ході розгляду конкретних справ; по-третє, норми чинного законодавства потребують імплементації міжнародних стандартів у сфері забезпечення правосуддя, які, в свою чергу, направлені на реалізацію основних прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Протягом багатьох років розгляд справ у судах Європи розвивається в напрямі всебічного врахування інтересів користувачів судових послуг. Тобто акцент іде уже на те, що суд як орган державної влади зорієнтований на людину та задоволення її потреб. Фахівці у галузі права наголошують на необхідності такого задоволення інтересів громадськості, щоб усі, хто звертається до правосуддя, не тільки мали більш легкий доступ до судів, а й відчували високу ефективність судового процесу та отримали надійніші гарантії виконання рішення суду. Упродовж багатьох років Рада Європи постійно висловлювала занепокоєння щодо покращення доступу до правосуддя, про що йдеться в резолюціях та рекомендаціях з питань надання правової допомоги, спрощення процедур, зменшення вартості судового провадження, використання нових технологій, зменшення завантаженості суддів та альтернативних засобів вирішення спорів [55, с. 2].

За останні десять років була проведена колосальна робота з розвитку та вдосконалення функціонування системи господарської юрисдикції України як у галузі судоустрою, так і в сфері регламентації процесуальної діяльності. Водночас, ця система юрисдикції, як і судова система в цілому, функціонують ще не досить ефективно, що зумовлено тим, що на практиці, у законодавчій і правозастосовчій діяльності, теоретичних дослідженнях основна увага приділяється, як правило, поліпшенню окремих сторін

життєдіяльності системи без урахування інших аспектів функціонування [72, с. 22]. Тому виникає нагальна потреба в реформуванні судової системи, переосмисленні призначення судової гілки влади в життєдіяльності людства.

Певна річ, існуюча система господарських судів не спроможна до самовдосконалення, тому покращення господарського судочинства можливе лише в результаті «зовнішніх» впливів, передусім організаційно-правового характеру, а саме:

- застосування альтернативних (конкурентних) механізмів вирішення господарських спорів;
- впровадження європейських стандартів у господарський процес;
- подальшого вдосконалення законодавства;
- здійснення системи заходів щодо покращення моральних і професійних якостей судді, тощо [180, с. 5–6].

На сьогоднішній день розроблена та прийнята Стратегія розвитку судової системи в Україні на 2015–2020 роки, яка є одним з етапів впровадження Стратегічного плану розвитку судової влади України, ухваленого на XI з'їзді суддів України, який є вищим органом суддівського самоврядування. Ця стратегія будується на стратегічних цілях, визначених у Стратегічному плані, і одночасно визначає більш конкретні заходи, кінцеві результати та вплив запланованих дій [190]. Маємо ситуацію, коли стратегія визначена, а механізм реалізації цієї стратегії відсутній, тобто немає конкретних, чітко визначених заходів щодо досягнення поставлених цілей, немає плану дій. Відтак, на законодавчому рівні мають бути сформовані положення, направлені на виконання стратегії, щоб даний документ не був абстрактним та невизначеним щодо виконавців, а мав практичне та правозастосовче спрямування.

Господарські суди України, що є складовою загальної системи судів, потребують змін, обумовлено це рядом чинників (як зовнішніх, тобто тих, які залежать від дій/бездіяльності держави, так і внутрішніх, які дестабілізують

ситуацію всередині системи судоустрою), серед яких В.І. Саранюк [180, с. 7] виділяє найбільш руйнівними такі:

- а) відсутність сталого режиму законності в суспільстві;
- б) недостатні наукова обґрунтованість та демократизм правотворчості;
- в) суперечливе та таке, що містить корупційні лазівки, законодавство;
- г) технічна недосконалість нормативно-правового регулювання;
- ґ) правова неврегульованість важливих суспільних відносин;
- д) недостатні правосвідомість і мораль у суспільстві, високий рівень корупції в державі [180, с. 7].

Зокрема, значна частина факторів, що негативно впливають на ефективність господарського процесу, знаходяться в організаційній площині правосуддя [180, с. 7]. Оскільки Україна обрала шлях на євроінтеграцію, дуже важливим у цьому напрямку є впровадження основних міжнародних норм у галузі судочинства у вітчизняне законодавство та, зокрема, Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам–членам з конкретних питань.

Так, основною метою правосуддя на сьогоднішній день є його наближення до громадськості. Відтак, слід вжити всіх необхідних заходів, щоб інформувати широкий загал про засоби захисту прав кожної особи в судовому порядку, а також спростити, прискорити і здешевити судові провадження по господарських справах. У цих цілях слід ураховувати принципи, які були ухвалені Комітетом Міністрів Ради Європи на 68 засіданні заступників міністрів 14 травня 1981 року. Вони знайшли своє зовнішнє вираження у Рекомендаціях № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам–членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя. Отже, основними принципами є:

- 1) інформування громадськості, тобто слід вжити належних заходів з інформування громадськості про місцезнаходження і компетенцію

господарських судів, а також про порядок звернення до суду або ж захисту своїх інтересів у судовому порядку;

2) спрощення, тобто слід вжити заходів, щоб всі процедури в діяльності господарських судів мали простий характер, вживана мова була зрозумілою широкому загалу, а судові рішення були зрозумілими для сторін;

3) прискорення провадження, тобто варто вжити всіх можливих заходів для максимального скорочення строків винесення рішень судами. З цією метою слід скасувати застарілі процедури, які не мають практичної користі, забезпечити судам достатній персонал та можливості ефективної роботи і ухвалити порядок, який дозволить контролювати перебіг провадження з самого його початку;

4) систему судових витрат слід переглянути на предмет її спрощення, тобто прийняття до провадження не має залежати від сплати стороною державі якоїсь грошової суми, розміри якої є нерозумними з огляду на питання у справі;

5) запровадження особливих процедур, тобто для спорів по позовних вимогах на незначні суми треба передбачити процедуру, яка уможливить для сторін звернення до суду без витрат, які не є співвідносними з сумою, котра становить предмет спору. З цією метою можна було б передбачити провадження у спрощеному порядку, уникати непотрібних судових засідань і обмежити право на оскарження [167].

Щодо останнього пункту рекомендацій, варто зазначити, що та система досудового врегулювання спорів, яка визначена у Господарському процесуальному кодексі України, потребує оновлення. Так, у попередньому розділі дисертації ми звернули увагу на доцільність використання зарубіжного досвіду, а саме: необхідність утворити окрему структурну одиницю (судову палату), до складу якої включити одного суддю (постійного) та двох представників суб'єктів господарювання (на договірній основі), які б здійснювали досудовий розгляд/урегулювання спорів з

конкретних питань. Такий порядок досудового вирішення спору (за участю компетентних осіб) надав би можливість оптимізувати процес розгляду справи та, зокрема, розвантажити судовий апарат. В контексті викладеного варто акцентувати увагу на такому понятті як медіація. Дослідження законотворчого процесу у цій сфері показало, що жодного нормативно-правового акта щодо медіації не було прийнято, а проекти існуючих були піддані жорсткій критиці. Так, лише за 2015 рік у Верховній Раді України було зареєстровано 4 законопроекти з медіації, щодо останніх двох 17 травня 2016 р. Комітет Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя прийняв рішення про те, щоб рекомендувати законопроект № 3665 взяти за основу та врахувати всі слушні положення законопроекту № 3665-1. Обома законопроектами передбачалося введення медіації у правове поле як окремого інституту, що може застосовуватись для вирішення будь-яких видів спорів, визначалися базові вимоги до підготовки медіаторів, основоположні принципи процедури медіації та орієнтири професійного регулювання. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1406-р «Про затвердження плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулювання, відображених Групою Світового банку у методології рейтингу «Ведення бізнесу» на 2016 рік» передбачало до кінця 2016 року «врегулювання механізму медіації та створення можливості повернення судового збору в разі успішної медіації» шляхом «розроблення та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України проекту Закону України «Про медіацію» [108, 154]. На сьогоднішній день законопроект знаходиться без руху, але вимоги сьогодення та характер спорів, які необхідно вирішувати у господарській сфері зайвий раз підтверджують важливість цього правового інституту саме у сфері здійснення правосуддя господарськими судами.

Медіація — це визнана світовою практикою процедура врегулювання спору шляхом переговорів сторін спору за допомогою одного або кількох

нейтральних посередників (медіаторів). Тому вона є частиною системи альтернативного вирішення спорів. Її дедалі частіше називають не альтернативним методом вирішення спору, а ефективним. Ефективність медіації доведена не лише дослідженнями, а й на практиці, тому вона набуває все більшого поширення у світі. Наприклад, держави–члени ЄС зобов'язані дотримуватися Директиви Європарламенту «Про деякі аспекти медіації в цивільних і господарських спорах» від 21.05.2008 р. та звітувати про її застосування. Україна як член Ради Європи також має зобов'язання щодо застосування медіації [108].

В контексті викладеного пропонуємо розробити та затвердити Положення з'їзду суддів України «Про судову палату з медіації щодо вирішення господарських спорів», в якому закріпити правовий статус уповноважених осіб на розгляд та вирішення спорів, передбачити перелік справ, які розглядаються в порядку медіації, процедуру самої медіації, а також юридичну силу прийнятого рішення уповноважених осіб. Зокрема, необхідні зміни треба внести й до Господарського процесуального кодексу України, щоб у фізичних та юридичних осіб не виникало питань з приводу прийнятого рішення та його виконання. Медіація не повинна розглядатися як слабша альтернатива судовому розгляду у тому сенсі, що виконання домовленостей, досягнутих в результаті медіації, залежить від доброї волі самих сторін [145]. Відтак, законодавче забезпечення такої процедури надасть їй юридичного значення.

Наступне, на чому хотілося б зупинитися, — це якість судових рішень, які приймаються господарськими судами, та процедура їх прийняття, оскільки якість правосуддя є об'єктом постійної уваги Ради Європи, що знайшло своє відображення, зокрема, у конвенціях, резолюціях та рекомендаціях, прийнятих під егідою Ради Європи стосовно шляхів покращення доступу до правосуддя, удосконалення та спрощення процедур, зменшення навантаження в судах та зосередження уваги суддів на суто

суддівській роботі. Якість судового рішення залежить не тільки від окремого судді, а й від низки перемінних величин, зовнішніх по відношенню до процесу відправлення правосуддя, таких як якість законодавства, адекватність ресурсів, наданих системі правосуддя, та якість юридичної освіти. Відтак, законодавець в ході законотворчої роботи має оцінювати та стежити за впливом чинного законодавства й законопроектів на систему правосуддя і передбачати належні перехідні та процедурні положення, які дозволятимуть суддям вводити їх у дію, приймаючи суддівські рішення високої якості. Законодавство, відповідно, має бути чітким та простим у застосуванні [54]. Що стосується ресурсів, то якість судових рішень безпосередньо залежить від обсягу фінансування судової системи. Господарські суди не можуть ефективно функціонувати без адекватних людських та матеріальних ресурсів. Належний рівень суддівської заробітної плати є необхідною умовою захисту суддів від тиску на рішення суддів та їхню поведінку загалом, а також має забезпечити умови, за яких до суддівського корпусу приймалися б найкращі кандидати. Якщо таких ресурсів не вистачає, ефективна робота судової системи і досягнення високоякісного результату будуть неможливими [115].

Іншими елементами внутрішнього середовища господарських судів, які впливають на судові рішення, є навчання, процесуальні правила та управління справами. Тому голови господарських судів повинні пройти та періодично здійснювати підвищення кваліфікації з питань управління людськими ресурсами, стратегічного планування для регулювання та управління проходженням справ, а також ефективного планування і використання бюджетних та фінансових ресурсів [115]. Адміністративні працівники та помічники суддів повинні також проходити підвищення кваліфікації з питань підготовки слухань, забезпечення належного проходження справ (наприклад, стосовно використання інформаційних технологій, управління часом та техніки діловодства, написання проектів

рішень, з іноземних мов, щодо спілкування із сторонами процесу, громадськістю, дослідження юридичної літератури). Це допоможе звільнити суддів від адміністративної та технічної роботи і дозволить їм зосередити свої зусилля на інтелектуальних аспектах та управлінні судовим процесом і на прийнятті рішень [115].

Правила реалізації та здійснення адміністративних процедур повинні бути чіткими, прозорими та передбачуваними. Суддя повинен уміти організувати та проводити судовий процес активно й чітко. Рішення повинні ухвалюватися в розумні строки. Відтак, варто внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в частині повноважень голів місцевих та апеляційних судів (ст.ст. 24, 29) щодо їх професійної освіти та підвищення кваліфікації, а також розробити відповідну Програму підвищення кваліфікації голів місцевих та апеляційних судів. Така програма має як охоплювати правову підготовку, так і регламентувати розвиток адміністративних та організаційних навичок і вмінь, від яких залежатиме якість установчих та внутрішньоорганізаційних процедур.

Не менш важливою є процедура забезпечення діловодства та документообігу, а саме: запровадження на законодавчому рівні спрощених та стандартизованих форм процесуальних документів, необхідних для ініціювання та ведення справи в господарських судах. Ця рекомендація щодо спрощення є особливо ваговою у випадках незначних судових спорів, спорів за участю споживачів, а також у справах, у яких визначення правових та фактичних обставин не викликає особливих труднощів (наприклад, щодо врегулювання сплати боргів). Зокрема, повинна бути розроблена технологія, за допомогою якої учасники судового господарського процесу зможуть через комп'ютерні засоби:

- отримувати необхідні документи для подання позову в господарський суд;
- установлювати безпосередній контакт із судами;

– отримувати повну інформацію про характер і обсяг витрат, які їм доведеться здійснити (навіть до відкриття судового процесу), а також щодо визначення передбачуваної тривалості судового процесу, включно до ухвалення судового рішення [55]. Відтак, необхідні зміни варто внести в Інструкцію з діловодства в господарських судах України [178, с.139–144].

Але найбільш важливою адміністративною процедурою, на якій варто зупинити увагу, є процедура добору та підготовки суддів господарських судів. Так, дефіцит висококваліфікованих кадрів у судах став одним із закономірних та очікуваних наслідків судової реформи. За даними Державної судової адміністрації України, загальна кількість вакантних посад в Україні на 1 жовтня 2016 року зросла до 2167 одиниць і становила 24 відсотки від загальної штатної чисельності суддів. Щоб розв'язати зазначену проблему, відкрити шлях до посади судді тим, хто має юридичний досвід і бажання роботи в суді, законодавець має передбачити відповідні можливості [86].

Національна школа суддів України активно працює над тим, щоб відповідні норми закону були реалізовані. Але є питання, які потребують доопрацювання та законодавчого визначення, щоб забезпечити належну підготовку судді. Досить багато уваги на сьогоднішній день приділяється пропозиціям вчених стосовно процедури психологічного відбору кандидатів на посаду судді. На їхню думку, значно удосконалить добір кандидатів на посаду судді запровадження психологічного тестування разом з анонімним тестуванням, яке варто здійснювати на першому етапі добору кандидатів. Таке психологічне тестування кандидатів повинно мати конкретну спрямованість на виявлення потрібних в даній професійній діяльності якостей особистості. Для цього мають бути створені формалізовані вимоги, на основі яких можна судити про: 1) повну відповідність особи вимогам професії; 2) абсолютну несумісність особистості і діяльності; 3) відносну можливість зайняття певної суддівської посади. Отримані результати, по-перше, дозволять економити бюджетні кошти, що не витрачатимуться на

підготовку кандидата на посаду судді у разі абсолютної несумісності особистості кандидата і професії судді; по-друге, дозволять правильно спланувати підготовку майбутнього судді, коригуючи і виховуючи в нього професійно важливі якості та здібності [80]. Більше того, Закон України «Про судоустрій та статус суддів» закріплює нове положення про необхідність перевірки особистих морально-психологічних якостей кандидата на посаду судді. Тому законодавець має приділити увагу питанням психологічного супроводження добору кадрів до органів правосуддя. Психологічне вивчення особистості кандидата на посаду судді не є єдиною безумовною самоціллю. Його основне завдання полягає у виявленні та оцінці реальних і потенційних можливостей людини для її оптимального використання у судовій діяльності. Саме тому вимоги та умови конкретної діяльності є основними факторами, що зумовлюють спрямованість процесу вивчення людини. Ця спрямованість полягає в тому, що вивченню й оцінці підлягають не всі характеристики та якості особистості, а тільки ті, що мають першорядне значення для забезпечення успішності суддівської діяльності [87, с. 30].

На сьогоднішній день законодавча база України регламентує лише загальні стандартні вимоги щодо добору кандидатів на посаду судді та перевірки їх професійних знань, але законодавець не передбачив необхідність перевірки відповідно до професіограми судді індивідуально-психологічних якостей, зокрема, здібностей, характерологічних особливостей, а також умінь, навичок і можливостей судді, відсутність яких унеможлиблює ефективний захист ним прав і свобод людини у нашій державі на належному рівні. Тому для того, щоб кваліфікаційні комісії суддів змогли реально оцінювати претендентів на суддівську посаду, здійснювати ефективний професійний відбір, забезпечити суддівський корпус професіоналами з високим рівнем готовності до діяльності науковцям, необхідно, як стверджує Ю. Ірхін, розробити науково обґрунтовану систему психологічної діагностики професійно важливих якостей суддів та

психологічного супроводження суддівської діяльності [87, с 36]. Але для того, щоб зазначені вимоги мали юридичну силу, необхідно прийняти Положення «Про психологічний добір кандидатів на посаду судді», де передбачити обов'язкове психологічне тестування для осіб, які мають право обіймати посаду судді. Зокрема, варто передбачити особливу процедуру психологічного відбору щодо призначення суддів на адміністративні посади [178, с.139–144].

Проведене дослідження щодо удосконалення адміністративного законодавства в діяльності господарських судів України має своєю головною метою покращення роботи таких судів. Якість прийнятих судових рішень залежить від великої кількості факторів — професійної освіти судді; його неупередженості; умов, в яких працює суддя та яку грошову винагороду він отримує за свою працю; морально-психологічного клімату в колективі та ставлення судді до осіб, щодо яких приймається рішення, тощо [178, с.139–144]. Тому усі адміністративні процедури, які опосередковують діяльність судді, мають бути регламентовані чинним законодавством, зокрема, вони не повинні розцінюватися двоюко та викликати суперечності щодо порядку їх реалізації та застосування. Більше того, законодавець у ході нормотворчої діяльності має слідувати потребам часу та місця, а також використовувати позитивний досвід нормотворчої практики європейських держав, одночасно підтримуючи основні вітчизняні надбання у сфері правосуддя.

Висновки до розділу 3

1. Запропоновано, враховуючи зарубіжний досвід, розглянути можливість утворення в межах господарського суду окремої структурної одиниці (судової палати), до складу якої включити одного суддю (постійного) та двох представників суб'єктів господарювання (на договірній основі), які б здійснювали досудовий розгляд/урегулювання спорів з

конкретних питань. Такий порядок досудового вирішення спору (за участю компетентних осіб) надав би можливість оптимізувати процес розгляду справи та, зокрема, розвантажити суд.

2. Обґрунтовується необхідність запровадження двоетапного стажування для майбутніх фахівців органів суду. Перший етап повинен включати їх стажування як у сфері правосуддя та правоохоронної діяльності, так і в межах діяльності суб'єктів господарювання (для майбутніх суддів господарських судів). Другий етап стажування має передбачати собою безпосереднє залучення майбутнього фахівця до процесу правосуддя з обов'язковим закріпленням за такою особою наставника–судді. За таких умов особа під керівництвом судді перебуває в умовах реального здійснення правосуддя, має можливість оцінювати ситуацію та приймати рішення. На основі цього запропоновано доповнити Закон України «Про судоустрій і статус суддів» статтею 77-1 «Стажування кандидата на посаді судді».

3. Наголошується на тому, що процедури, які сьогодні здійснюються господарськими судами щодо організації діяльності та управління, потребують переосмислення як такі, що направлені в першу чергу на задоволення основних прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб при вирішенні господарського спору.

4. Встановлено, що Стратегія розвитку судової системи України на 2015–2020 роки є недосконалою, оскільки механізм її реалізації відсутній, тобто немає конкретних, чітко визначених заходів щодо досягнення поставлених цілей, немає плану дій. Відтак, обґрунтовується позиція, що на законодавчому рівні мають бути сформовані положення, направлені на виконання стратегії, щоб даний документ не був абстрактним та невизначеним щодо виконавців, а мав практичне та правозастосовче спрямування.

5. Запропоновано розробити та затвердити Положення «Про судову палату з медіації щодо вирішення господарських спорів», в якому закріпити

правовий статус уповноважених осіб на розгляд та вирішення спорів, передбачити перелік справ, які розглядаються в порядку медіації, процедуру самої медіації, а також юридичну силу прийнятого рішення уповноважених осіб. Зокрема, необхідні зміни треба внести й до Господарського процесуального кодексу України, щоб у фізичних та юридичних осіб не виникало питань з приводу прийнятого рішення та його виконання.

6. Запропоновано внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в частині повноважень голів місцевих та апеляційних судів (ст.ст. 24, 29) щодо їх професійної освіти та підвищення кваліфікації, а також розробити відповідну Програму підвищення кваліфікації голів місцевих та апеляційних судів. Така програма має як охоплювати правову підготовку, так і регламентувати розвиток адміністративних та організаційних навичок і вмінь, від яких залежатиме якість установчих та внутрішньоорганізаційних процедур.

7. Обґрунтовується позиція з приводу того, що законодавець має приділити увагу питанням психологічного супроводження добору кадрів до органів правосуддя. Необхідними є процедури розроблення та прийняття Положення «Про психологічний добір кандидатів на посаду судді», де слід передбачити обов'язкове психологічне тестування для осіб, які мають право обіймати посаду судді. Зокрема, варто передбачити особливу процедуру психологічного відбору щодо призначення суддів на адміністративні посади.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні сутності та особливостей адміністративних процедур в діяльності господарських судів України. В результаті проведеного дисертаційного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій, зауважень та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Основні з них наведено нижче.

1. Доведено, що місце та функціональне призначення господарських судів у національній судовій системі обумовлено наступними чинниками: а) переліком господарських спорів, на розгляді та вирішенні яких спеціалізуються господарські суди; б) адміністративно-територіальним устроєм держави, з урахуванням якого побудована мережа господарських судів; в) наявністю в складі судової системи господарських судів трьох інстанцій, що здійснюють свою діяльність у межах відповідної стадії господарського процесу; г) переліком завдань, що покладаються на господарські суди; д) змістом, сутністю та природою самого господарського суду; е) багатоманітністю виконуваних функцій; є) особливим процедурно-процесуальним характером діяльності господарського суду.

Встановлено, що місце господарських судів у системі суб'єктів адміністративного права обумовлюється специфікою правозастосування у ході діяльності, їх місцем у публічно-правовому механізмі влади, багатоманітністю виконуваних функцій, наявністю вертикальної та горизонтальної структури судових органів та особливим процедурно-процесуальним характером діяльності.

2. Під адміністративними процедурами в діяльності господарських судів запропоновано розуміти визначений адміністративним законодавством послідовний порядок управлінської або організаційно-розпорядчої діяльності суду, судді або уповноваженої особи щодо прийняття управлінського

рішення або виконання управлінської функції з метою створення та забезпечення належних умов для ефективного відправлення господарського судочинства.

Обґрунтовано, що значення адміністративних процедур у діяльності господарських судів полягає в тому, щоб: а) організаційно забезпечити діяльність господарських судів; б) забезпечити права, свободи і законні інтереси фізичних та юридичних осіб; в) утворити єдиний підхід/алгоритм дій уповноважених осіб господарського суду щодо прийняття управлінського рішення; г) забезпечити гласність діяльності господарських судів у ході прийняття та реалізації організаційно-розпорядчих чи управлінських рішень; ґ) у встановленому законом порядку забезпечити примусове виконання рішень; д) забезпечити ефективність діяльності господарського суду відповідно до міжнародних норм і стандартів.

3. Здійснено розмежування адміністративних та інших правовідносин, які виникають під час реалізації адміністративних процедур господарськими судами, у зв'язку з чим акцентовано увагу на тому, що відносини в господарських судах можуть мати конституційно-правовий, цивільно-правовий, трудовий, фінансовий, господарсько-процесуальний характер тощо. Встановлено, що основна природа правовідносин, які виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами, – публічна, вона є визначальною для всієї системи взаємозв'язків у межах організації судоустрою України.

4. Доведено, що організація діяльності господарських судів чітко регламентована чинним законодавством та включає в себе дворівневу систему нормативного забезпечення. До першого рівня віднесено законодавчі акти, які, у свою чергу, поділено на правові акти загального спрямування та правові акти спеціального спрямування. Останні також поділено на керівні та супутні правові акти залежно від мети прийняття документа. До другого рівня віднесено акти внутрішнього регулювання.

5. Здійснено класифікацію адміністративних процедур у діяльності господарських судів за організаційно-функціональним напрямком, тобто враховуючи специфіку тих функцій, що віднесені законодавством до повноважень таких судів. Виокремлено юрисдикційні, установчі та внутрішньоорганізаційні адміністративні процедури.

6. Під юрисдикційними адміністративними процедурами у діяльності господарських судів запропоновано розуміти процедури, спрямовані на забезпечення провадження за позовними заявами, на розгляд яких уповноважені господарські суди України відповідно до Господарського кодексу України.

7. Під установчими адміністративними процедурами у діяльності господарських судів запропоновано розуміти процедури, які визначають: порядок створення, реорганізації та ліквідації господарських судів, кількість суддів у суді, порядок обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад. До таких процедур віднесено: а) процедуру утворення господарського суду; б) процедуру ліквідації господарського суду; в) процедуру обрання суддів господарських судів на адміністративні посади; г) процедуру звільнення суддів господарських судів з адміністративних посад.

Встановлено, що внутрішньоорганізаційними адміністративними процедурами у діяльності господарських судів є наступні: а) організація та здійснення кадрової роботи; б) нормотворчі процедури; в) процедури організаційного забезпечення діяльності судів; г) процедури забезпечення діловодства та документообігу; г) адміністративні процедури, пов'язані з організацією фінансової роботи та матеріально-технічним забезпеченням; д) інформаційно-аналітичні процедури; е) контрольно-наглядові процедури; е) адміністративні процедури, пов'язані з розглядом пропозицій і заяв, що надходять від фізичних і юридичних осіб; ж) адміністративні процедури,

спрямовані на координацію і взаємодію структурних підрозділів, взаємодію з громадськістю та засобами масової інформації.

8. Під адміністративно-правовим статусом господарських судів як учасників адміністративних процедур запропоновано розуміти сукупність адміністративно-правових характеристик, які визначають компетенцію та повноваження суду щодо порядку здійснення владно-розпорядчих, управлінських й організаційних дій, у результаті яких приймається рішення (акт), та які визначають його правове становище у взаємозв'язку з іншими суб'єктами адміністративно-правових відносин, урегульованих нормами адміністративного права.

9. На підставі аналізу зарубіжного досвіду здійснення адміністративних процедур господарськими судами запропоновано: а) розглянути можливість утворення в межах господарського суду окремої структурної одиниці (судової палати), до складу якої увійдуть один суддя (постійний) та два представники суб'єктів господарювання (на договірній основі), які б здійснювали досудовий розгляд/урегулювання спорів з конкретних питань. Такий порядок досудового вирішення спору (за участю компетентних осіб) надав би можливість оптимізувати процес розгляду справи та, зокрема, розвантажити судовий апарат; б) запровадити два етапи стажування для майбутніх фахівців органів суду. Перший етап повинен включати їх стажування як у сфері правосуддя та правоохоронної діяльності, так і в межах діяльності суб'єктів господарювання (для майбутніх суддів господарських судів). Другий рівень стажування має передбачати безпосереднє залучення майбутнього фахівця до процесу правосуддя з обов'язковим закріпленням за ним наставника-судді. За таких умов особа під керівництвом судді перебуває в умовах реального здійснення правосуддя, має можливість оцінювати ситуацію та приймати рішення. На основі цього запропоновано доповнити Закон України «Про судоустрій і статус суддів» статтею 77-1 «Стажкування кандидата на посаді судді».

10. З метою удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур, запропоновано: а) розробити та затвердити Положення «Про судову палату з медіації щодо вирішення господарських спорів», у якому закріпити правовий статус уповноважених осіб на розгляд та вирішення спорів, передбачити перелік справ, які розглядаються в порядку медіації, процедуру самої медіації; б) внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у частині повноважень голів місцевих та апеляційних судів (ст.ст. 24, 29) щодо їх професійної освіти та підвищення кваліфікації, а також розробити відповідну Програму підвищення кваліфікації голів місцевих та апеляційних судів. Така програма має як охоплювати правову підготовку, так і регламентувати розвиток адміністративних та організаційних навичок і вмінь, від яких залежатиме якість установчих та внутрішньоорганізаційних процедур; в) розробити Положення «Про психологічний добір кандидатів на посаду судді», де передбачити обов'язкове психологічне тестування для осіб, які мають право обіймати посаду судді. Зокрема передбачити особливу процедуру психологічного відбору щодо призначення суддів на адміністративні посади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов Н. А. Хозяйственно-процессуальное право Украины : учеб. пособие / Н. А. Абрамов. — Х., 2002. — 256 с.
2. Авдеєнко Є. В. Суди загальної юрисдикції як суб'єкти адміністративного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. / Авдеєнко Євген Валерійович. — Х., 2015. — 191 с.
3. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України: Акад.курс : підручник у 2 т. / В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяк та ін.; В. Б. Авер'янов (відп.ред.). — Т. 1. Загальна частина. — К. : Юридична думка, 2004. — 584 с.
4. Авер'янов В. Б. Концептуальні засади реформування органів виконавчої влади України з урахуванням європейських принципів та стандартів належного урядування («good governance») / В. Б. Авер'янов, В. А. Дерещь, А. А. Пухтецька // Форум права. — 2006. — № 2. — С. 4–12. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/20062/06avbsnu.pdf>.
5. Авер'янов В. Б. Нові риси предмета українського адміністративного права / В. Б. Авер'янов // Персонал. — 2005. — № 4. — С. 76–81.
6. Аверьянов А. Н. Системное познание мира (методологические проблемы) / А. Н. Аверьянов. — М. : Изд-во политич. л-ры, 1985. — 262 с.
7. Агафонов С. И. Административные процедуры и их реализация в деятельности органов внутренних дел Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / С. И. Агафонов — Москва, 2008. — 24 с.
8. Административная юрисдикция налоговых органов : учебник / Е. А. Алехин, Л. М. Ведерников, А. М. Воронов и др.; под ред. М. А. Лапиной. — М. : ВГНА Минфина России, 2012. — 346 с.
9. Административное право России. Общая часть : учебник [для вузов] / под ред. П. И. Кононова. — М. : ИГ «Юрист», 2006. — 416 с.

10. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / авт.-упоряд. В. П. Тимощук. — К. : Факт, 2003. — 496 с.
11. Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії і практики : Настільна книга судді / за заг. ред. О. М. Пасенюка. — К. : Істина, 2007. — 608 с.
12. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 540 с.
13. Адміністративне право України : підручник / За заг.ред. д.ю.н., проф. Т. О. Коломєць. — К. : Істина, 2008. — 457 с.
14. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. — К. : Юрінком Інтер, 2007. — 544 с.
15. Адміністративне право України: академ. курс : підруч. для студ. юрид. спец. ВНЗ / [В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяк, І. П. Голосніченко, С. В. Ківалов]; під ред. В. Б. Авер'янова / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — К. : Юридична думка, 2007. — Т. 1: Загальна частина. — 591 с.
16. Адміністративне право України: Академічний курс : підручник: у 2 т. / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Юрид.думка, 2004. — Т. 1. Загальна частина. — 584. с
17. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2-х томах / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Юридична думка, 2004. — Том 1. Загальна частина. — 584 с.
18. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : [підруч.] / за заг.ред. академіка НАПрН України О. М. Бандурки. — Х. : Золота миля, 2001. — 584 с.
19. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. — К. : Центр учбової літератури, 2011. — 216 с.

20. Адміністративне право. Загальна частина (альбом схем) : навч. посіб. / О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, М. В. Плугатир, М. В. Співак. — К. : Центр учбової літератури, 2015. — 232 с.

21. Адміністративне судочинство України : підручник / [О. М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О. Н. Панченко, В. Б. Авер'янов та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пасенюка. — К. : Юрінком Інтер, 2009. — 672 с.

22. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина / за ред. : І. О. Ієрусалімова, І. О. Ієрусалімової, П. М. Павлика, Ж. В. Удовенко. — К. : Знання, 2007. — 223 с.

23. Адміністративно-процедурний кодекс України: проект Закону України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44893

24. Алімов Р. С. Процедури в адміністративному праві України: теорія і практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Алімов Роман Святославович. — Донецьк, 2002. — 171 с.

25. Алмаші І. М. Реалізація прав національних меншин в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Алмаші Ірина Михайлівна. — Ужгород, 2006. — 227 с.

26. Алфьоров С. М. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. / С. М. Алфьоров, С. В. Ващенко, М. М. Долгополова, А. П. Купін. — К. : Центр учбової літератури, 2011. — 216 с.

27. Андрієвський К. В. Спеціальні податкові режими : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Андрієвський Костянтин Віталійович. — Х., 2009. — 216 с.

28. Арбітраж. Врегулювання спорів // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dispute-resolution-hamburg.com/ua/ua/arbitration/what-is-arbitration/>

29. Арбітраж. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Арбітраж>

30. Асадов А. М. К вопросу о финансовой деятельности органов государственной власти / А. М. Асадов // Проблемы права. — 2014. — № 2 (45). — С. 191–192.

31. Аскеров С. С. Принцип незалежності і недоторканності суддів у кримінальному процесі України та Азербайджану (порівняльно-правове дослідження) : 12.00.09 / Аскеров Садіг Сафар Огли. — К., 2008. — 199 с.

32. Аюпова Р. М. Особливості статусу господарських судів і їх місце в механізмі держави, судовій системі і системі суб'єктів адміністративного права / Р. М. Аюпова // Науковий вісник Херсонського Державного університету. — Серія Юридичні науки. — 2014. — Вип. 5-2. Т. 3. — С. 82–85.

33. Бернюков А. М. Юридична герменевтика як методологія здійснення правосуддя (філософсько-теоретичний аналіз) : дис. ... канд. наук : 12.00.10. / Бернюков Анатолій Миколайович. — Львів, 2008. — 202 с.

34. Белая Л. В. Удосконалення інституту юридичної відповідальності як фактор формування демократичної, соціальної, правової держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Белая Лариса Валентинівна. — К., 2009. — 190 с.

35. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/bityak_admpu/part5/503.htm

36. Білова О. В. Проблеми суддівського самоврядування в Україні : дис. ... канд. наук : 12.00.10 / Білова Ольга Валентинівна. — Х., 2007. — 194 с.

37. Білоскурська О. В. Конституційний обов'язок додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи,

честь і гідність інших людей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Білоскурська Олена Валеріївна. — Ірпінь, 2008. — 208 с.

38. Большая юридическая энциклопедия / [В. В. Аванесян, С. В. Андреева, Е. В. Белякова и др.]; оформл. А. Мусина. — М. : Эксмо, 2007. — 688 с.

39. Большой энциклопедический словарь: философия, социология, религия, эзотеризм, политэкономия / гл. науч. ред. и сост. С. Ю. Солодовников. — Минск : МФЦП, 2002. — 1008 с.

40. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : ИНФРА-М, 2003. — 704 с.

41. Бондаренко І. О. Організаційно-правові основи надання послуг в галузі митної справи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Бондаренко Ірина Олександрівна. — Ірпінь, 2006. — 205 с.

42. Борисенко Г. О. Правове регулювання оподаткування туристичних послуг в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Борисенко Ганна Олегівна. — Х., 2009. — 181 с.

43. Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. / Бояринцева Марина Анатоліївна. — К., 2005. — 213 с.

44. Браніцький О. М. Правове становище спеціалістів сільського господарства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Браніцький Олександр Миколайович. — К., 2006. — 202 с.

45. Бутов В. Н. Судьи в зарубежных странах. Законодательство зарубежных стран. Обзорная информация / В.Н. Бутов, И. С. Власов. — Вып. 2. — М. : ВНИИ государственного строительства и законодательства, 2001. — С. 16–21.

46. Бялопольська Л. Д. Тези лекцій з навчальної дисципліни «Господарське процесуальне право» / Л. Д. Бялопольська. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

<https://sites.google.com/site/polinarakgor/yurydychna-osvita/gospodarske-pravo/gospodarske-prcesualne-pravo/tezi-lekcij-z-navcalnoie-disciplini-gospodarske-procesualne-pravo->

47. Василенко В. М. Адміністративно-правовий статус працівників ветеринарної міліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Василенко Віктор Михайлович. — Х., 2009. — 184 с.

48. Васильев Р. Ф. Акты управления (Понятие и юридические свойства) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Васильев Руслан Федорович. — М., 1980. — 420 с.

49. Васильев С. В. Хозяйственное судопроизводство Украины : учеб. пособие / С. В. Васильев. — Х. : Эспада, 2002. — 367 с.

50. Ващинець І. І. Цивільно-правова охорона авторських прав в умовах розвитку інформаційних технологій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ващинець Іван Іванович. — К., 2006. — 179 с.

51. Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. Ю. С. Шемшученка]. — К. : Юрид. думка, 2007. — 992 с.

52. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голлов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.

53. Венедиктов В. С. Статус працівників органів внутрішніх справ України як державних службовців : наук.-практ. посіб. / В. С. Венедиктов, М. І. Іншин. — Х., 2003. — 188 с.

54. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf

55. Висновок № 6 (2004) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про справедливий суд у розумні строки та роль судді в судових процесах з урахуванням альтернативних

засобів вирішення спорів (м. Страсбург, 24 листопада 2004 року) // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/58f4a4dd76aacfd0c2257d87004971a6/\\$FILE/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA_06.pdf](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/58f4a4dd76aacfd0c2257d87004971a6/$FILE/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA_06.pdf)

56. Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство» // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6)

57. Воеводин Л. Д. Конституционные права и обязанности советских граждан / Л. Д. Воеводин. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1972. — 300 с.

58. Вон Д. Зв'язки із громадськістю в судах : навчально-практичний посібник для суддів і працівників апарату судів / Д. Вон, Н. Петрова, Д. Філіпенко, Ю. Мухін, І. Солдатенко, В. Земляной. — К. : ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2015. — 232 с.

59. Галіцина Н. В. Класифікаційний розподіл адміністративних процедур / Н. В. Галіцина // Вісник Запорізького національного університету. — 2010. — № 3. — С. 54–59.

60. Галуцько В. В. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право : навчальний посібник / [В. В. Галуцько, В. І. Курило, С. О. Короєд, О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, О. М. Єщук, І. М. Риженко, А. А. Іванищук, Р. Д. Саунін, І. М. Ямкова]; за ред. проф. В. В. Галуцька. — Херсон : Грінь Д. С., 2015. — 272 с.

61. Гаркуша О. О. Організація і діяльність судів цивільної юрисдикції в Україні : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.10 / Гаркуша Олександр Олександрович. — К., 2009. — 187 с.

62. Гончарук С. Т. Основи адміністративного права України : навч. посіб. / С. Т. Гончарук. — К. : Аванпост-Прим, 2004. — 200 с.

63. Горлач М. І. Політологія: наука про політику : підручник / М. І. Грибан, В. Г. Кремень — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 840 с.
64. Городовенко В. В. Проблеми незалежності судової влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Городовенко Віктор Валентинович. — Х., 2006. — 196 с.
65. Господарське процесуальне право : підручник / О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, Т. В. Степанова та ін.; за ред. О. П. Подцерковного, М. Ю. Картузова. — Х. : Одіссей, 2012. — 400 с.
66. Господарський кодекс України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19–20, № 21–22. — Ст. 144.
67. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України // Відомості Верховної ради України. — 1992. — № 6. — Ст. 56.
68. Гринюк В. О. Принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки закону в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Гринюк Володимир Олексійович. — К., 2004. — 227 с.
69. Грищук В. Л. Правовий статус органів, що контролюють сплату податків та зборів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Грищук Віктор Леонідович. — Ірпінь, 2015. — 241 с.
70. Громадська рада доброчесності: офіційний веб-портал // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://grd.gov.ua/>
71. Губерська Н. Л. Стадії адміністративних процедур: поняття та види / Н. Л. Губерська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2015. — Випуск 32. Том 3. — С. 11–15.
72. Демченко С. Складники ефективності господарського судочинства / С. Демченко // Вісник Академії управління МВС. — 2010. — № 2 (14). — С. 21–27.
73. Демпе Й. О регулировании деятельности административных органов в ФРГ // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.bizneslaw.uz/N2/new_page_1.htm.

74. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. — К. : Факт, 2003. — 384 с.

75. Дудченко Д. Щодо адміністративних повноважень голови суду / Д. Дудченко // Публічне право. — 2013. — № 2 (10). — С. 205–211.

76. Ефремов М. О. Административные процедуры как форма реализации компетенции органов публичной власти во взаимоотношениях с частными лицами : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право; финансовое право; информационное право» / М.О. Ефремов; МГИМО (ун-т) МИД России. — М., 2005. — 26 с.

77. Загальне адміністративне право : підручник/ [І. С. Гриценко, Р. С. Мельник, А. А. Пухтецька та ін.]; за заг. ред. І. С. Гриценка. — К. : Юрінком Інтер, 2015. — 568 с.

78. Зайцев И. М. Сущность хозяйственных споров / И. М. Зайцев. — Саратов : Изд-во Саратовского университета, 1974. — 157 с.

79. Закон України «Про судоустрій і статус судців». Науково-практичний коментар / За ред. В. В. Молдована. — К. : Центр учбової літератури, 2011. — 528 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1801031852155/pravo/zakon_ukrayini_pro_sudoustriy_i_status_suddiv_

80. Закурін М. К. Напрямки вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів / М. К. Закурін // Адміністративне право і процес. — 2012. — № 1 (1). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-1-2012/item/39-zmist-administratyvno-pravovoho-rehulyuvannya-diyalnosti-hospodarskykh-sudiv-zakurin-m-k>

81. Игонин Р. В. Понятие административно-правового обеспечения функционирования системы судов общей юрисдикции / Р. В. Игонин // Адвокат. — 2011. — № 1 (124). — С. 36–40.

82. Івчук М. Ю. Адміністративно-правовий статус органів прокуратури України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / М. Ю. Івчук. — К., 2011. — 21 с.

83. Ігонін Р. Функції судової влади / Р. Ігонін // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 2. — С. 167–169.

84. Інноваційні методи адміністрування в українських судах. Практичний досвід. — Київ, 2010. — 284 с.

85. Інструкція з діловодства в господарських судах України. Наказ Державної судової адміністрації України 20.02.2013 № 28 [Електронний ресурс]. — Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007600-13>

86. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Національної школи суддів України у 2016 році : Наказ Національної школи суддів України від 10 січ. 2017 р. № 1 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nsj.gov.ua/files/1484652406%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-2016.pdf>

87. Ірхін Ю. Психологічні засади професійного відбору суддів України / Ю. Ірхін // Слово Національної школи суддів України. — 2014. — № 1 (6). — С. 29–37.

88. Карпечкін П. Ф. Функції судів загальної юрисдикції в Україні: проблеми теорії та практики : дис. ... канд. наук : 12.00.02 / Карпечкін Петро Феофанович. — К., 2005. — 212 с.

89. Кванина В. В. Гражданско-правовое регулирование отношений в сфере высшего профессионального образования : монография / В. В. Кванина. — М. : Готика, 2005. — 432 с.

90. Кікінчук В. Ю. Адміністративні процедури проходження служби в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Кікінчук Василь Юрійович. — Х., 2010. — 205 с.

91. Ключниченко А. П. Советское административное право. Часть общая : спец.курс лекций / А. П. Ключниченко. — К. : Изд-во КВШ МВД СССР, 1975. — 264 с.

92. Кодекс законів про працю України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 1971. — Додаток до № 50. — Ст. 375.

93. Кодекс об административных процедурах Республики Таджикистан (в редакции Закона РТ от 28.12.2012 г. № 929) // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://mmk.tj/ru/legislation/legislation-base/codecs/>

94. Коломоець Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник] / Т. О. Коломоець. — К. : Юрінком Інтер, 2011. — 576 с.

95. Комаров В. В. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. — Х., 2011. — 1352 с.

96. Конституція України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

97. Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М. В. Костів; НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2005. — 21 с.

98. Кравченко А. И. История менеджмента : учебник / А. И. Кравченко. — М. : КНОРУС, 2010. — 432 с.

99. Краглевич В. Фальстарт судової реформи / В. Краглевич, І. Ольшевський // Юридична газета. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/falstart-sudovoyi-reformi.html>

100. Краснікова О. В. Конституційна відповідальність в системі захисту правового статусу суб'єктів місцевого самоврядування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Краснікова. — О., 2004. — 19 с.

101. Лагода О. С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування : автореф. дис... .. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. С. Лагода. — Ірпінь, 2007. — 21 с.

102. Лученко Д. В. Контрольне провадження : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Лученко Дмитро Валентинович ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2003. — 180 с.

103. Любімова С. Ю. Адміністративні процедури у сфері господарської діяльності : монографія / С. Ю. Любімова. — Х. : НікаНова, 2014. — 456 с.

104. Малявіна Н. Б. Административные процедуры в зарубежных странах / Н. Б. Малявіна. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.lib.csu.ru/vch/123/017.pdf>

105. Марифхонов Р. Н. Проблемы правового регулирования административных процедур в Республике Таджикистан : автореф. дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 «административное право; административный процесс» / Р. Н. Марифхонов. — М., 2013. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://lawtheses.com/problemu-pravovogo-regulirovaniya-administrativnyh-protsedur-v-respublike-tadzhikistan>

106. Марцинкевич А. М. Вимоги до кандидата на посаду судді: зарубіжний досвід / А. М. Марцинкевич // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. — 2011. — Вип. 7. — С. 349–354.

107. Машук В. Ю. Види адміністративних процедур: критерії класифікації / В. Ю. Машук // Адміністративне право і процес. — 2014. — № 1(7). — С. 60–67.

108. Медіація та судова система. Що? Як? Навіщо? : Проект справедливе правосуддя // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sk.ua/sites/default/files/broshura-mediaciya-ta-sudova-sistema_2.pdf

109. Мельник Р. С. Система адміністративного права України : монографія / Р. С. Мельник. — Х. : Вид-во Харківського національного університету внутрішніх справ, 2010. — 398 с.

110. Мінаєва О. М. Нормотворчі процедури у сфері оподаткування та дотримання принципу законності в процесі їх реалізації / О. М. Мінаєва // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. — 2015. — № 4 (1). — С. 125–129. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2015_4%281%29__20

111. Молдован В. В. Судоустрій. Україна, Велика Британія, Російська Федерація, США, ФРН, Франція. Судові органи ООН : навч. посіб. / В. В. Молдован, А. В. Молдован — К. : Центр учбової літератури, 2012. — 364 с.

112. Москвич Л. М. Організаційно-правові проблеми статусу суддів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Москвич Лідія Миколаївна. — Х., 2003. — 229 с.

113. Москвич Л. Н. Эффективность судебной системы: концептуальный анализ : монография / Л. Н. Москвич. — М. : ФИНН, 2011. — 384 с.

114. Музичук О. М. Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні : [монографія] / О. М. Музичук. — Х. : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2010. — 654 с.

115. Написання судових рішень : посібник для суддів «Юрінком інтер» // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://court.gov.ua/userfiles/UROL%20Judicial%20Opinion%20Writing%20Handbook%2003062010.pdf>

116. Науково-практичний коментар господарського кодексу України / за загальною редакцією Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини. — 2-е видання, перероблене і доповнене. — К. : Юрінком, Інтер, 2008. — 546 с.

117. Науково-практичний коментар Господарського процесуального кодексу України : станом на 3 вересня 2012 р. / За заг. ред. М. П. Мельника — К. : Центр учбової літератури, 2012. — 364 с.

118. Науково-практичний коментар Господарського процесуального кодексу України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1958030249013/pravo/naukovo-praktichniy_komentar_gospodarskogo_protsealnogo_kodeksu_ukrayini

119. Наумов І. В. Система, зміст і значення адміністративних процедур у діяльності регіональних управлінь МВС України. Адміністративне право і процес. Науково-практичний журнал заснований Київським національним університетом імені Тараса Шевченка. № 2(12). 2015

120. Никеров Г. И. Административно-процессуальное право США / Г. И. Никеров // Государство и право. — 1997. — № 12. — С. 96–106.

121. Ніколенко Л. Порівняльно-правове дослідження правової природи господарського суду / Л. Ніколенко // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 4. — С. 150–153.

122. Новікова М. Р. Економічні чинники функціонування державної служби у процесі інтеграції до Європейського Союзу / М. Р. Новікова // Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз : матеріали наук.-практ.конф. / за заг.ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. — К. : УАДУ, 2002. — С. 220–224.

123. Носырева Е. И. Третейский суд в России и арбитраж в США / Е. И. Носырева // Третейский суд. — 1999. — № 2–3. — С. 42–46.

124. Об административных процедурах : Закон Республики Казахстан // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.adilet.gov.kz/ru/articles/zakon-respubliki-kazahstan-ob-administrativnyh-procedurah>

125. Овчаренко О. М. Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження : монографія / О. М. Овчаренко. — Х. : Право, 2014. — 576 с.

126. Організація судових та правоохоронних органів : підруч. [для студ. юрид. спеціальностей вищ. навч. закл.] / за ред. І. М. Марочкіна і Н. В. Сибільової. — [2-ге вид., переробл. і допов.] — Х. : Одіссей, 2011. — 376 с.

127. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс : підручник / О. П. Орлюк. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — 808 с.

128. Основні новели Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 30 травня 2016 року // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://osvita-stn.ucoz.ua/noveli_sudoustr.pdf

129. Питання мережі господарських судів України : Указ Президента України від 12 серп. 2010 р. № 811/2010 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/811/2010>

130. Подкопаєв С. В. Дисциплінарна відповідальність суддів: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Подкопаєв Сергій Васильович. — Х., 2003. — 188 с.

131. Полевий В. І. Конституційна відповідальність політичних партій в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. І. Полевий. — К., 2004. — 20 с.

132. Політичний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко, А. Г. Саприкін ; за ред. Ю. М. Шемчушенка, В. Д. Бабкіна. — К., 1997. — 240 с.

133. Положення про автоматизовану систему документообігу суду : Рішення Ради суддів України від 26 лист.2010 року № 30 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://court.gov.ua/969076/polozhenniapasds/#_Тос414726362

134. Положення про Раду суддів України: завт. з'їздом суддів України від 16 верес. 2010 р. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://court.gov.ua/969076/54766797863/>

135. Правознавство : навч. посіб. / За ред. Т. В. Варфаломєєвої, В. П. Пастухова. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання-Прес, 2004. — 436 с.

136. Прийнято Закон України «Про Вищу раду правосуддя» // Офіційний сайт Вищої Ради правосуддя. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.vru.gov.ua/news/1921>

137. Притика Д. М. Організаційно-правові засади становлення і діяльності господарських судів в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Д. М. Притика. — Х., 2003. — 26 с.

138. Притика Д. М. Правові засади організації і діяльності органів господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення / Д. М. Притика. — К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2003. — 328 с.

139. Про введення мораторію на примусову реалізацію майна : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 10. — Ст. 77.

140. Про Вищу раду правосуддя : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2017. — № 7–8. — Ст. 50.

141. Про Вищу раду правосуддя : Закон України // Офіційний портал Верховної Ради України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60102

142. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 31. — Ст. 440.

143. Про внесення змін до Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів : Наказ Державної судової адміністрації від 5 січня 2015 року № 1. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://consultant.parus.ua/?doc=09FHW6261B>

144. Про депозитарну систему України : Закон України // Відомості Верховної ради України. — 2013. — № 39. — Ст. 517.

145. Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах : Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 трав. 2008 р. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrmediation.com.ua/files/content/mediation-directive-ukr.pdf>

146. Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 24.10.2011 р. № 10// [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0010600-11>

147. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 р. № 4 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16>

148. Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 26 груд. 2011 р. № 18 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0018600-11>

149. Про деякі питання практики розгляду справ у спорах, що виникають із земельних відносин : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.05.2011 р. № 6 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0006600-11/print1444139404274774>

150. Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції Закону України від 22.12.2011 № 4212-VI) : Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 28 бер. 2013 р. № 01-06/606/2013 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_606600-13

151. Про запобігання корупції : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 49. — Ст. 2056.

152. Про затвердження Інструкції з діловодства в господарських судах України : Наказ Вищого господарського суду України від 27 лют. 2013 р. № 7 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0007600-13>

153. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ : Наказ Державної судової адміністрації України від 17 груд. 2013 р. № 173 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0173750-13>

154. Про затвердження плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулювання, відображених Групою Світового банку у методології рейтингу «Ведення бізнесу» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 груд. 2015 р. № 1406-р // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1406-2015-%D1%80>

155. Про затвердження Положення про порядок проведення санації до порушення провадження у справі про банкрутство : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.12.2013 р. № 15 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0015600-13>

156. Про затвердження Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів : Наказ Державної судової адміністрації від 28 вер. 2012 р. № 115 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/userfiles/Nakaz%20174.pdf>

157. Про захист економічної конкуренції : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 12. — Ст. 64.

158. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22 лип.1998 р. № 810/98 //

[Електронний ресурс]. — Режим доступу:
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/810/98>

159. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 29. — Ст. 377.

160. Про міжнародне приватне право : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 32. — Ст. 422.

161. Про міжнародні договори України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 50. — Ст. 540.

162. Про очищення влади : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 44. — Ст. 2041.

163. Про Рахункову палату : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 36. — Ст. 360.

164. Про судоустрій і статус суддів : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 31. — Стор. 7, стаття 545.

165. Про третейські суди : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 35. — Ст. 412.

166. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник / П. М. Рабінович.— Вид. 9-е зі змінами. — Львів : Край, 2007. — 192 с.

167. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://court.gov.ua/userfiles/08.pdf>

168. Рум'янцева В. В. Особливості участі прокурора в господарському судочинстві в світлі змін до процесуального законодавства, внесених після 2001 р., та рішення Конституційного Суду України від 08.04.1999 №3-рп/99 / В. В. Рум'янцева — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/1958>

169. Рунова В. В. Адміністративно-правовий статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів / В. В. Рунова //

Європейські перспективи. – 2017. - № 2. - С.153-158.

170. Рунова В. В. Классификация административных процедур в деятельности хозяйственных судов / В. В. Рунова // Международный научно-практический журнал «Право и Закон». - 2016. - № 4. - С. 155–160.

171. Рунова В. В. Місце та особливості господарських судів у правоохоронній системі України / В. В. Рунова // Національні та міжнародні механізми захисту прав людини : тези доп. Всеукр. Круглого столу (м. Харків, 20 квіт. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. Ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. - С. 200-203.

172. Рунова В. В. Місце та особливості господарських судів у судовій системі України / В. В. Рунова // Науковий вісник Ужгородського державного університету. Серія «Право» - 2014. – Випуск 29. – Частина 2. – Том 3. – С. 55-58.

173. Рунова В. В. Правові засади організації діяльності господарських судів та місце серед них адміністративно-правового регулювання / В. В. Рунова // Наше право. – 2016. - № 5. - С.105-109.

174. Рунова В. В. Принципи, що використовуються судами при провадженні адміністративних справ / В. В. Рунова // Чинники розвитку юридичних наук у ХХІ столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 6-7 листопада 2015 р.). – Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2015. – С. 61-64.

175. Рунова В. В. Установчі процедури в діяльності господарських судів / В. В. Рунова // Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ, 15-16 січня 2016 р. – Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2016. –С. 79-81.

176. Рунова В. В. Характеристика внутриорганизационных административных процедур в деятельности хозяйственных судов / В. В. Рунова // Научно-методический журнал «Право и Политика». - 2016. -

№ 3. - С. 145–149.

177. Рунова В. В. Характеристика юрисдикційної адміністративної процедури дисциплінарного провадження щодо судді господарського суду / В. В. Рунова // Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 8-9 квітня 2016 р.) – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016. – С. 88-90.

178. Рунова В. В. Шляхи удосконалення адміністративного законодавства яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур / В. В. Рунова // Науковий вісник публічного та приватного права. - 2016. - № 2. - С. 139-144.

179. Салманова О. Ю. Особливості та класифікація управлінських юрисдикційних процедур у судах / О. Ю. Салманова // Форум права. — 2013. — № 4. — С. 330–333.

180. Саранюк В. І. Шляхи вдосконалення організації господарського процесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец.: 12.00.04 / В. І. Саранюк; Міжрегіонльна Академія управління персоналом. — К., 2011. — 16 с.

181. Селіванов М. В. Участь прокурора у господарському процесі: перші підсумки після змін у законодавстві / М. В. Селіванов // Юридична газета. — № 3–4 (501–502). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.arbitis.com/Selivanov-M-V-Uchast-prokurora-u-gospodars-komu-procesi-pershi-pidsumki-pislya-zmin-u-zakonodavstvi-/](http://www.arbitis.com/Selivanov-M-V-Uchast-prokurora-u-gospodars-komu-procesi-pershi-pidsumki-pislya-zmin-u-zakonodavstvi/)

182. Сердюк В. В. Правовий статус Верховного суду України в системі судової влади : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.10 / Сердюк Валентин Васильович. — К, 2009. — 484 с.

183. Сердюк В. В. Юрисдикція судів України за спеціалізацією : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Сердюк Валентин Васильович. — К, 2003. — 177 с.

184. Силайчев М. В. Правовая теория и практика административной процедуры : дис... на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 / Силайчев Михаил Валерьевич ; Моск. гос. юрид. акад. — М., 2009. — 218 с.

185. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К. : Наукова думка, 1970–1980. — Т. 3. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrlit.org/slovnyk/%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%B0>

186. Словник української мови : в 4 т. / За ред. Б. Грінченка. — К., 1907–1909. — Т. 2. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrlit.org/slovnyk/hrinchenko_slovar_ukrainskoj_movy

187. Старилев Ю. Н. Курс общего административного права : в 3 т. : Т. 1: История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты / Ю. Н. Старилев. — М. : Норма, 2002. — 728 с.

188. Степанова Т. В. Щодо прогалин законодавчого регулювання правового статусу секретаря судового засідання у господарському процесі / Т. В. Степанова // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Правознавство — 2014. — № 2 (43). — С. 63–69.

189. Стеценко Г. А. Адміністративне право України : навч. посіб. / С. Г. Стеценко. — К. : Атіка, 2008. — 624 с.

190. Стратегія розвитку судової системи в Україні на 2015–2020 роки : рішення Ради суддів України від 11 груд. 2014 року № 71 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://shi.lv.court.gov.ua/sud1319/strategy2015/st2013/>

191. Стратиенко Л. Научно-теоретическое обоснование понятия «административно-правовое обеспечение организации и функционирования хозяйственных судов Украины» / Л. Стратиенко // Закон и жизнь : Междунар.

науч.-практ. правовой журнал / учред. Мин. юстиции Республики Молдова. — 2013. — № 10. — С. 194–197.

192. Судебная и арбитражная система Германии // Український адвокат». — 2012. — № 1–2 (65–66). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2012/2/17/57429.htm>

193. Сучасний словник іншомовних слів : близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. — К. : Довіра, 2006. — 789 с.

194. Сушко Л. П. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні : дис. ... канд. наук : 12.00.07 / Сушко Людмила Петрівна. — К., 2009. — 181 с.

195. Тихомирова Л. В. Юридическая энциклопедия / Л. В. Тихомирова. — М. : Юринформцентр, 1999. — 526 с.

196. Українська радянська енциклопедія : [у 12-ти т.] / гол. ред. М. П. Бажан ; редкол.: О. К. Антонов та ін. — 2-ге вид. — К. : Головна редакція УРЕ, 1974–1985. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Арбітраж>

197. Факас І. Б. Конституційно-правові принципи організації та діяльності судів загальної юрисдикції в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Факас Ілона Борисівна. — К., 2009. — 203 с.

198. Фоміч Г. В. Адміністративні процедури в публічній службі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Г. В. Фоміч. — Одеса, 2010. — 21 с.

199. Фролов Ю. М. Адміністративні процедури: зміст та особливості / Ю. М. Фролов // Форум права. — 2013. — № 3. — С. 692–698.

200. Фролов Ю. М. Вищі навчальні заклади України у системі колективних суб'єктів адміністративного права : монографія / Ю. М. Фролов; [за заг. ред. О. М. Музичука]. — Х. : Харківський національний університет внутрішніх справ; Ніка Нова, 2014. — 413 с.

201. Фурсов Д. А. З історії арбітражного судоустрою та судочинства / Д. А. Фурсов // ВВАСРФ. — 1996. — № 1. — С. 105.
202. Хазанов С. Д. Административные процедуры: определение и систематизация / С. Д. Хазанов // Российский юридический журнал. — 2003. — № 1. — С. 58–63.
203. Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран : учеб. пособие / сост. В. Н. Садилов. — [2-е изд., перераб. и допол.] — М. : Проспект, 2005. — 768 с.
204. Цветков В. В. Демократія — Управління — Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства : монографія / В. В. Цветков, В. П. Горбатенко — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. — 248 с.
205. Чернадчук В. Д. Господарське процесуальне право : підручник / В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос (ст.), В. П. Нагребельний, Д. М. Лук'янець; за заг. ред. к.ю.н. В. Д. Чернадчука. — 2-ге вид., перероб. і доп. — Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. — 378 с.
206. Черних Є. М. Об'єктивне і суб'єктивне право: теоретико-правові аспекти співвідношення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Черних Євген Миколайович. — К., 2008. — 196 с.
207. Четвериков В. С. Административное право : учебник / В. С. Четвериков. — М. : Форум; Инфра-М, 2005. — 320 с.
208. Шатерніков М. І. Поняття та місце господарських судів у національній судовій системі України / М. І. Шатерніков // Форум права. — 2016. — № 3. — С. 267–272.
209. Шелухін М. Л. Господарське процесуальне право : навч. посібник у схемах / М. Л. Шелухін, О. М. Зубатенко. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — 264 с.

210. Шемшученко Ю. С. Правовий статус / Ю. С. Шемшученко, Н. М. Пархоменко // Юридична енциклопедія : в 6т. : Т. 5: П-С / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. — К. : Укр. енцикл., 2003. — С. 44–45.

211. Шепель Т. Европейское направление хозяйственного судопроизводства / Т. Шепель. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.s-quo.com/content/articles/336/6412/>

212. Шицький І. Б. Правовий статус місцевих господарських судів в Україні: становлення і розвиток : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Шицький Іван Богданович. — Львів, 2006. — 198 с.

213. Школик А. М. Порівняльне адміністративне право : навч. посіб. / А. М. Школик. — Л. : ЗУКЦ, 2007. — 308 с.

214. Щодо Положення про автоматизовану систему документообігу суду : Рішення Ради суддів України : від 26 лист. 2010 р. № 30 // Вісник Верховного Суду України. — 2010. — № 12.

215. Щодо практики застосування норм права у випадку колізії : Лист Міністерства юстиції України від 26.12.2008 р. № 758-0-2-08-19 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0758323-08>

216. Юдківська Г. Ю. Презумпція невинуватості в кримінальному процесі України та практиці європейського суду з прав людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Юдківська Ганна Юріївна. — К., 2008. — 246 с.

217. Юлдашев С. О. Правове регулювання третейського розгляду господарських спорів : дис. ... канд. наук : 12.00.04 / Юлдашев Сергій Олексійович. — К., 2005. — 196 с.

218. Юнусова Л. С. Адміністративно-правовий статус государственных судебных учреждений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 «Административное право; финансовое право; информационное право» / Л. С. Юнусова; ГОУ ВПО Саратовск. гос. акад. права. — Саратов, 2011. — 29 с.

219. Юридическая энциклопедия : в 6 т. / Редкол.: Ю. Шемшученко (председатель редкол.) и др. — М. : Рус. Энцикл., 1998. — Т. 2: Д-И. — 1999. — 744 с.

220. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К. : Укр. енцикл., 1998. — Т. 5: П-С. — 2003. — 736 с.

221. Як оскаржити неналежну поведінку судді та працівника суду : Роз'яснення // Вища рада правосуддя. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://court.gov.ua/>

222. Якуба О. М. Советское административное право. Общая часть : учебник / О. М. Якуба. — К. : Вища шк., 1975. — 231 с.

223. Administrative Procedures Act // Office of Protected Resources. Available at: <http://www.nmfs.noaa.gov/pr/pdfs/laws/apa.pdf>

224. Juli Ponce. Good Administration and Administrative Procedures. 2005. Indiana Journal of Global Legal Studies: Vol. 12: Iss. 2, Article 10. Available at: <http://www.repository.law.indiana.edu/ijgls/vol12/iss2/10>

ДОДАТКИ

Додаток 1

Список публікацій здобувача:

1. Рунова В. В. Місце та особливості господарських судів у судовій системі України / В. В. Рунова // Науковий вісник Ужгородського державного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. – С. 55–58.
2. Рунова В. В. Правові засади організації діяльності господарських судів та місце серед них адміністративно-правового регулювання / В. В. Рунова // Наше право. – 2016. – № 5. – С. 105–109.
3. Рунова В. В. Шляхи удосконалення адміністративного законодавства яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур / В. В. Рунова // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2016. – № 2. – С. 139–144.
4. Рунова В. В. Классификация административных процедур в деятельности хозяйственных судов / В. В. Рунова // Право и Закон. – 2016. – № 4(6). – С. 155–160.
5. Рунова В. В. Характеристика внутриорганизационных административных процедур в деятельности хозяйственных судов / В. В. Рунова // Право и Политика. – 2016. – № 3. – С. 145–149.
6. Рунова В. В. Адміністративно-правовий статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів / В. В. Рунова // Європейські перспективи. – 2017. – № 2. – С. 153–158.
7. Рунова В. В. Принципи, що використовуються судами при провадженні адміністративних справ / В. В. Рунова // Чинники розвитку юридичних наук у ХХІ столітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.

(м. Дніпропетровськ, 6–7 листоп. 2015 р.). – Д. : ГО «Правовий світ», 2015. – С. 61–64.

8. Рунова В. В. Установчі процедури в діяльності господарських судів / В. В. Рунова // Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 15–16 січ. 2016 р.). – Д. : ГО «Правовий світ», 2016. – С. 79–81.

9. Рунова В. В. Характеристика юрисдикційної адміністративної процедури дисциплінарного провадження щодо судді господарського суду / В. В. Рунова // Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8–9 квіт. 2016 р.) – О. : ГО «Причорноморська фундація права», 2016. – С. 88–90.

10. Рунова В. В. Місце та особливості господарських судів у правоохоронній системі України / В. В. Рунова // Національні та міжнародні механізми захисту прав людини : тези доп. Всеукр. круглого столу (м. Харків, 20 квіт. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2016. – С. 200–203.

Акти впровадженнь**ЗАТВЕРДЖУЮ**Декан факультету № 3
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук**А.С. Колотік**

«14» квітня 2017 р.

**АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ***Комісія у складі:*

начальника відділу організації освітнього процесу Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук **Рязанцевої І. М.** (голова);

завідувача кафедри адміністративної діяльності поліції факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора **Безпалової О.І.**;

завідувача кафедри адміністративного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора **Салманової О.Ю.**

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету Рунової Вікторії Вікторівни «Адміністративні процедури в діяльності господарських судів України», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право, використовуються в освітньому процесі Харківського національного університету внутрішніх справ при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Судові та правоохоронні органи».

Внесені автором до зазначених лекційних матеріалів доповнення підготовлені на достатньому теоретичному та методичному рівні та ґрунтуються на результатах проведеного автором глибокого дослідження чинного законодавства, практики діяльності господарських судів, у зв'язку з чим можуть бути впроваджені в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ, а також використані у науково-дослідній роботі слухачів, студентів та курсантів.

В якості наукових джерел в лекціях рекомендовано такі *публікації*:

1. Рунова В. В. Місце та особливості господарських судів у судовій системі України / В. В. Рунова // Науковий вісник Ужгородського державного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. – С. 55–58.

2. Рунова В. В. Правові засади організації діяльності господарських судів та місце серед них адміністративно-правового регулювання / В. В. Рунова // Наше право. – 2016. – № 5. – С. 105–109.

3. Рунова В. В. Шляхи удосконалення адміністративного законодавства яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур / В. В. Рунова // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2016. – № 2. – С. 139–144.

4. Рунова В. В. Классификация административных процедур в деятельности хозяйственных судов / В. В. Рунова // Право и Закон. – 2016. – № 4. – С. 97–102.

5. Рунова В. В. Характеристика внутриорганизационных административных процедур в деятельности хозяйственных судов / В. В. Рунова // Право и Политика. – 2016. – № 3. – С. 92–96.

6. Рунова В. В. Адміністративно-правовий статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів / В. В. Рунова // Європейські перспективи. – 2017. – № 2. – С. 153–158.

7. Рунова В. В. Принципи, що використовуються судами при провадженні адміністративних справ / В. В. Рунова // Чинники розвитку юридичних наук у ХХІ столітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 6–7 листоп. 2015 р.). – Д. : ГО «Правовий світ», 2015. – С. 61–64.

8. Рунова В. В. Установчі процедури в діяльності господарських судів / В. В. Рунова // Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 15–16 січ. 2016 р.). – Д. : ГО «Правовий світ», 2016. – С. 79–81.

9. Рунова В. В. Характеристика юрисдикційної адміністративної процедури дисциплінарного провадження щодо судді господарського суду / В. В. Рунова // Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8–9 квіт. 2016 р.) – О. : ГО «Причорноморська фундація права», 2016. – С. 88–90.

10. Рунова В. В. Місце та особливості господарських судів у правоохоронній системі України / В. В. Рунова // Національні та міжнародні механізми захисту прав людини : тези доп. Всеукр. круглого столу (м. Харків, 20 квіт. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2016. – С. 200–203.

Члени комісії:

 І.М. Рязанцева
 О.І. Безпалова
 О.Ю. Салманова

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Відповідальний секретар
Кримінологічної асоціації України
доктор юридичних наук, професор

О. М. Литвинов

15 березня 2017 року

А К Т

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету Рунової Вікторії Вікторівни «Адміністративні процедури в діяльності господарських судів України», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право у наукову діяльність Кримінологічної асоціації України

Комісія в складі:

1. Орлова Ю. В. – доктора юридичних наук, доцента члена Кримінологічної асоціації України
2. Володавської О. С. – кандидата юридичних наук, доцента, члена Кримінологічної асоціації України
3. Северин О. О. – кандидата юридичних наук, члена Кримінологічної асоціації України

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету Рунової Вікторії Вікторівни «Адміністративні процедури в діяльності господарських судів України», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право, використовуються у наукових дослідженнях Кримінологічної асоціації України.

Зокрема: а) при визначенні сутності та особливостей правових відносин за участю господарських судів; б) при окресленні правових засад організації

діяльності господарських судів; в) під час класифікації видів правових відносин за участю господарських судів; г) при узагальненні зарубіжного досвіду правового регулювання діяльності господарських судів та визначенні доцільності його використання в Україні; д) при наданні консультативно-дорадчої допомоги щодо супроводження правотворчого процесу органів правосуддя; е) при розробці пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення чинного національного законодавства та розроблення нових нормативно-правових актів з питань судоустрою.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету Рунової Вікторії Вікторівни «Адміністративні процедури в діяльності господарських судів України» в наукову діяльність Кримінологічної асоціації України забезпечило розширення науково-методичного інструментарію експертно-кримінологічного дослідження нормативно-правових актів і їх проектів з питань організації судочинства.

Члени комісії

_____ (Ю. В. Орлов)

_____ (О. С. Володавська)

_____ (О. О. Северин)

«15» березня 2017 року

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Голова Апеляційного суду
Херсонської області

О.І. Коровайко
« 10 » квітня 2017 року

А К Т

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету Рунової Вікторії Вікторівни «Адміністративні процедури в діяльності господарських судів України», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Комісія в складі:

1. Керівника апарату - Костеннікова Дмитра Вікторовича (голова).
2. Заступника голови апеляційного суду – Кузнецової Олени Анатоліївни.
3. Судді палати з розгляду цивільних справ – Кутурланової Оксани Володимирівни.
4. Начальника відділу управління персоналом - Гришко Естели Олександрівни.

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету Рунової Вікторії Вікторівни «Адміністративні процедури в діяльності господарських судів України», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, може використовуватися під час розгляду господарських справ.

Зокрема: а) при наданні консультативно-дорадчої допомоги щодо супроводження господарського судочинства; б) при розробці пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення чинного національного законодавства та

рекомендацій щодо удосконалення чинного національного законодавства та розроблення нових нормативно-правових актів з питань судочинства; в) при підготовці методичних рекомендацій та роз'яснень з питань господарського судочинства.

В якості наукових джерел в діяльності Апеляційного суду Херсонської області рекомендовано такі *публікації* автора:

1. Рунова В. В. Місце та особливості господарських судів у судовій системі України / В. В. Рунова // Науковий вісник Ужгородського державного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. – С. 55–58.

2. Рунова В. В. Правові засади організації діяльності господарських судів та місце серед них адміністративно-правового регулювання / В. В. Рунова // Наше право. – 2016. – № 5. – С. 105–109.

3. Рунова В. В. Шляхи удосконалення адміністративного законодавства яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур / В. В. Рунова // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2016. – № 2. – С. 139–144.

4. Рунова В. В. Классификация административных процедур в деятельности хозяйственных судов / В. В. Рунова // Право и Закон. – 2016. – № 4. – С. 97–102.

5. Рунова В. В. Характеристика внутриорганизационных административных процедур в деятельности хозяйственных судов / В. В. Рунова // Право и Политика. – 2016. – № 3. – С. 92–96.

6. Рунова В. В. Адміністративно-правовий статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів / В. В. Рунова // Європейські перспективи. – 2017. – № 2. – С. 153–158.

7. Рунова В. В. Принципи, що використовуються судами при провадженні адміністративних справ / В. В. Рунова // Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 6–7 листоп. 2015 р.). – Д. : ГО «Правовий світ», 2015. – С. 61–64.

8. Рунова В. В. Установчі процедури в діяльності господарських судів / В. В. Рунова // Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки –

конф. (м. Дніпропетровськ, 15–16 січ. 2016 р.). – Д. : ГО «Правовий світ», 2016. – С. 79–81.

9. Рунова В. В. Характеристика юрисдикційної адміністративної процедури дисциплінарного провадження щодо судді господарського суду / В. В. Рунова // Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8–9 квіт. 2016 р.) – О. : ГО «Причорноморська фундація права», 2016. – С. 88–90.

10. Рунова В. В. Місце та особливості господарських судів у правоохоронній системі України / В. В. Рунова // Національні та міжнародні механізми захисту прав людини : тези доп. Всеукр. круглого столу (м. Харків, 20 квіт. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2016. – С. 200–203.

Комісія констатує, що впровадження результатів дисертаційного дослідження Рунової Вікторії Вікторівни забезпечує розширення науково-методичного інструментарію експертного дослідження нормативно-правових актів, які регулюють господарські правовідносини.

Члени комісії

Д. В. Костенніков

О. А. Кузнецова

О. В. Кутурланова

Є. О. Тришко

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
Сумського державного університету
В.Д. Карпуша
«24» березня 2017 р.

АКТ

про впровадження в освітній процес результатів дисертаційного дослідження
Рунової Вікторії Вікторівни «Адміністративні процедури в діяльності
господарських судів України» на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Комісія у складі:

Голова – завідувач кафедри АГПФЕБ, д.ю.н., доцент Бурбика М.М.
Члени комісії – к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ Солонар А.В.;
- к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ Резнік О.М.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Рунової Вікторії Вікторівни «Адміністративні процедури в діяльності господарських судів України» і їх використання в освітньому процесі з дисциплін «Адміністративне право», «Судові та правоохоронні органи», кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства і кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного дослідження Руновою Вікторією Вікторівною «Адміністративні процедури в діяльності господарських судів України» отримані на основі ґрунтовного аналізу та вивчення особливостей реалізації адміністративних процедур в діяльності господарських судів України, мають комплексний характер та

використовуються при проведенні лекцій, семінарських і практичних занять кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства і кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету зі студентами при вивченні дисциплін «Адміністративне право», «Судові та правоохоронні органи».

Акт виконаний у 2-х примірниках.

Голова комісії

М.М. Бурбика

Члени комісії

А.В. Солоняр

О.М. Резнік